

НИЈЕ ТЕШКО ПИСАТИ, ТЕШКО ЈЕ ЧИТАТИ

Лектира између воље, жеље и могућности

Једна од најчешћих реченица, која се чује у време београдског Сајма књига, је: „Људи данас не читају довољно“. Посебна пажња се, том приликом, усмерава на млађе нараштаје, бригом: „Млади данас не читају довољно“. Обе тврдње су скоро тачне, ни одрасли, ни млади не читају довољно, вишак је само реч „данас“, јер никада нису довољно читали. Да јесу, не би писци и песници били сиротиња и умирали од сиротињских болести. Наравно да је додатно питање, у ком виси констатација, шта људи читају. Томе следи уздах да су људи некада читали квалитетније књиге, а не шунд као данас. И то „данас“ је опет вишак, јер да је тако било, не би Булгаков, који је могао пристојно да живи радећи као лекар, био у ситуацији да није имао шта да једе, нити би Сремац молио тетку да му сашије одело, као што би, да је тако било, Достојевски био богат, упркос његовој склоности ка коцкању, док Шопенхауера не би морала да издржава мајка која је била чувени писац – љубавних романа. Данас више нико не зна за њу, а сина је историја запамтила, што у време кад је живео није баш могло да га нахрани. Тако и данас стоје ствари. Људи не читају довољно, нарочито не оно што би вредело читати.

Питање је може ли лектира да помогне, јер њен задатак би требало да буде обогаћивање речника, усађивање писмености, упознавање са књижевношћу као граном уметности, показивање шта машта и реч могу када се удруже. Ни пре, ни сада, лектира то још увек не може, понекад се чак чини да постиже сасвим супротан циљ, одгурујући младе од књига и читања. Потпуно је јасно да би млади требало да се упознају са делима књижевних класика баш онако као што је неопходно да упознају историју уметности или историју размишљања оличену у филозофији. Проблем је само у томе што дела којима се класични писци представљају младима, за младе нису писана. Признаћете да гимназијалац, који још увек није сигуран да ли заиста има девојку, тешко може да разуме тежину брачног троугла у *Ани Карениној*, баш као што не може да схвати мирење са смртном пресудом до које, са муком пролазећи кроз непојмљиве апсурде, долази Кафкин Јозеф К.

Круне деценијског писања чувених писаца су дела написана управо захваљујући промишљању о животним искуствима, а ако нешто млади немају су

управо животна искуства. Не може се очекивати да их помоћу *Злочина и казне* или *Браће Карамазових* разумеју и стекну.

Због тога ми још увек није јасно зашто се велики, класични писци, не представљају кроз лектуру својим писањем које би за младе било много прихватљивије, макар се радило не само о теми, већ и обимности дела. Сви од, рецимо, горе наведених писаца су писали приповетке. Неке од њих су место нашле у њиховим будућим, капиталним романима. Достојевски је писао приче и приповетке које би млади могли лакше и са више разумевања да прочитају, а у којима се, ништа мање но у романима, може видети његова способност и уметност грађења ликова, радње, језика. То важи и за Кафку, и за Толстоја.

С друге стране, када се лектиром представља писац који је управо захваљујући свом мајсторству у писању прича постао класик попут Чехова, некога нешто тера да их деци представи у њиховој најтужнијој верзији. Тако сам ја морала, од вољеног Чехонтеа, да читам приче које сам најрадије прескакала. Како неке ко је још дете објаснити тугу родитеља чије је дете умрло, како објаснити *Тују*? Или, како објаснити смрт чиновника Червјакова неке ко још школу није завршио, камоли кренуо да тражи посао, док му је страх од надређених, страх од остајања без посла, упоредив само са Нушићевим дијалогом између наставника и ученика:

– Јесте ли видели, децо, море?

– Нисмо!

– Е, врло добро! Замислите, дакле море и замислите на великој даљини лађу која се још не види.

Поред замишљања мора које никада нису видели, захваљујући лектури деца морају да замисле и времена о којима нису још учила. Јер се, врло често, ритам лектире и предмета историје не поклапају. Ретки су наставници који то примете и имају вољу да реше проблем. У Великом Градишту сам, не са малим изненађењем, упознала пензионисану наставницу српског језика, коју су ученици посебно волели због тога што се трудила да им разумевање лектире олакша лекцијама из историје, јер је тешко разумети књижевно дело ако не разумете време у коме је настало или о ком говори. Кад сам већ код

Нушића, у моје време једнопартијства читали смо његовог *Народної йосланика*, по први пут срећући се са предизборном кампањом.

Наравно да је величина највећих књижевних дела управо у њиховој непролазности, у способности писца да створи ликове који ће бити бесмртни, онако као што Чеховљеве ликове и данас можемо срести у поштама, кафанама, на улицама, у лекарским ординацијама. Али, да би разумели њихову вечитост, читаоци лектире морају да виде разлику између времена када су настали и оног у ком они о њима читају.

Прича о историји има још једну димензију, језичку. Мој отац је сматрао да патриотизма нема без доброг познавања матерњег језика и историје своје земље. Сходно томе ми је увече, уместо „нормалних“ дејих прича читао епске народне песме, стрпљиво ми објашњавајући сваку реч коју нисам разумела или порекло стиха који ми баш ништа није говорио. Зато сам ја, када је у школи на ред стигло управо то народно стваралаштво, била спремна да конкуришем сваком гуслару. Остатак разреда није разумео ни песме, ни мене, ни наставницу. Ни после три деценије се ствари нису промениле. Када сам једном из Љубљане стигла у Београд, дошавши код најбоље другарице, дочекала ме је на вратима стана, узела ми кофер и командовала:

– Иди право у собу, тамо те чека Марко, сутра има анализу *Почейка дуне йрошйив дахија*.

У соби је њен син Марко седео као слика и прилика туге и очаја лично.

– Ја ово ништа не разумем, као да је румунски.

Више од сат времена сам Марку читала стих по стих, преведећи све архаизме и турцизме које није разумео, објашњавајући му историјско порекло стихова, баш онако као што их је мој отац мени „цртао“. Марко је у почетку хватао белешке, а онда је престао да пише и само слушао. На крају, када је најбоља другарица провирила и питала да ли анализирамо ову или пишемо нову песму, Марко је констатовао да је то „баш лако“, да све разуме и да би одмах разумео да му је наставница песму, као ја, превела. Наравно да Марко није могао да зна да је најчешће проблем у томе што је наставни програм тако „густ“, да наставница нема времена да преводи, а с друге стране, деца не могу да анализирају нешто што ни језички, а камоли другачије, као књижевну надградњу, не разумеју.

Лектира и читање су теме о којима бих могла да пишем много више но што ми је простора овде дато, можда је и добро што не могу превише да се размашем. Зато ћу морати да прекинем саму себе, покушавајући да дођем бар до неких закључака.

За почетак, лектира није питање претенциозности оних који је планирају, није битно шта су они све прочитали, важно је да мисле о деци, о томе шта је њима од тог битног најприступачније за читање. Јесте, важни, најважнији су великани, али потребно је, рецимо, доста познавања историје и живота да би човек могао да прочита *На Дрини ћуприју*. До тог тренутка у животу је довољно да се читају Андрићеве приповетке, па једног дана...

Битно је лектиром не испрепадати њене читаоце, не постићи супротно од намераваног. Најважније је да деца осете да могу да читају и прочитају, да схвате. Не само деца, већ и одрасли се боје ствари које не разумеју, а књиге заиста не би смеле да буду средство за плашење.

Ако мислите да сам, у овом тексту, превише пута поменула децу, ја сам ипак убеђена да су и гимназијалци, али и многи пунолетни људи, још увек деца када пред њих ставите крунска дела Томаса Мана или Толстоја. До читања тих дела треба стићи постепено и стрпљиво. Јер, читање је тешка дисциплина. Покојни авангардни песник Вујица Решин Туцић ми је једном рекао:

– Није тешко писати, тешко је читати.

Зато лектиру не треба олако схватати, нити деци пребацити оно што им се пребацити не може.

Јелица Грејановић

ДА ЛИ ШКОЛСКИ СИСТЕМ ПОСТОЈИ ДА БИСМО СВИ ПОСТАЛИ СИНОВИ?

Ревидирање наставног програма и средњошколске лекције нарушава миш о ошћности, универзалности и кохерентности образовања и зато се бескрајно одлаже

Школски систем представља континуирани низ пракси, стратегија и процедура које имају за циљ да од детета направе дечака и девојчицу, односно будуће пореске обвезнике, који деле друштвено прихватљива уверења, ставове и вредности. Међутим, на том дугом путу девојчица чује само 2-3 женска гласа. Све време шта је жена, ћерка, сестра, мајка уче је стотине мушких гласова.

Шта се догоди са девојчицом на том путу? Па нестане. Постање дечак. Имаскулинира се. У студији преведеној као *Читићтеља која љуби оћтор*, или *Читићтеља која одолева* Џудит Фетерли имаскулинизацију дефинише као процес којим „жене уче да мисле као мушкарци, да се идентификују са мушком тачком гледишта, и да прихватају као нормалан и легитиман мушки систем вредности“. Девојчица научи да коначну истину о њој саопштава неко други, да је глас истине и ауторитета мушки глас, да је мушки род норма, а женски варијанта. Како до тога дође?

Девојчица прво научи да чита. Открије прелеп свет прича, кроз који је углавном воде жене – феминизација просветног система је општепозната. Међутим, колико год надахнуте биле те професорке књижевности, девојчица из њихових прича чује само властито одсуство. Не само да се у књижевности „славе мушке емоције, наглашавају мушке вредности, описује свет мушкараца, већ је и сама емоција, којом су те књиге прожете, жени неразумљива“, што би рекла Вирџинија Вулф. Девојчица полако схвати да није природни баштиник културе. Ако жена пише, то никада није довољно добро да би ушла у канон. Ако је жена књижевни лик – само прави проблеме. Суочена са мизогиним односом према књижевним јунакињама у лектури (где су жене живе зазидане у грађевине, ућуткане, претучене, продате, ослепљене, без властитог имена, па га стичу у релацији са мушким чланом породице), девојчица се подстиче на идентификацију са мушким становиштем. Најважнија лекција психосоцијалног подешавања спроводи се неосетно – девојчица учи да је природно и нормално идентификовати се са ставовима против себе саме.

Пре или касније, на том драматичном путу, девојчица доживи рез самољубави и нарцистички губитак. Потом запази да се сви понашају као да се он није догодио, због чега губитак остане нежаљен. Девојчица убрзо заборави на губитак, па заборави и да га је заборавила. Како ништа не нестаје, губитак се фантазматски враћа као незадовољство које њу суштински темељи, а које она не може да артикулише. Негде успут налети и на Фројдово питање: „Шта желе жене?“

А онда се догоди, да у својим касним педесетим, сасвим случајно на докторским студијама, наиђе на причу о Јелени Димитријевић, која после смрти супруга 1915. заобиђе представе о чаршијској пристојности и, уместо да постане невидљива, купи бродску карту за Америку. Потом купи бродску карту за Египат, па бродску карту за Индију. О свим тим срединама, о којима ретко да је ко из тадашње Србије чуо, а камоли у њима био, оставила је путописе. Када је хтела жени са Балкана да објасни како Американке мисле и живе своју слободу, није имала са чим то да упореди, па је написала: „Она је била слободна, слободна као мушкарац!“

Поставља се питање: да сам знала за кораке којима је мерила свет Јелена Димитријевић, за пркос и храброст Драге Гавриловић, прве жене која пише роман, да сам знала за храброст Драге Дејановић и Савке Суботић које путују, држе феминистичке говоре и саветују девојке да се школују, да сам знала за снагу Еустахије Арсић, која у Доситејево време преводи дела са француског, вештину Милице Томић, прве жене уреднице часописа, мудрост Јулке Хапец Ђорђевић, која 1906. докторира филозофију и тако постаје прва жена доктор наука у Аустроугарској, да сам знала за упорност Јелисавете Начић, која завршава архитектуру, Драге Љочић, која завршава медицину, пожртвованост Марије Милутиновић, супруге Симе Милутиновића Сарајлије, прве жене адвокатице која без надокнаде брани на суду сиромашне, да сам знала за срчаност Ксеније Атанасијевић, која прва улази као предавачица на Београдски универзитет, а којој се данас ни гроб не зна, или снагу Анице Савић Ребац која докторира

на Платоновој еротологији и такође је једно време једина жена на универзитету, да сам знала за храброст Катарине Миловук, која 30 година управља Вишом женском школом, и као прва жена у Србији још 1897. године тражи да је упишу у бирачки списак, која оснива Женско певачко и музикално друштво, Београдско женско друштво и Женску радничку школу, и којој се данас, такође, гроб не зна, да сам знала за креативност Маге Магазиновић, прве новинарке, која у својој плесној школи учи девојке да освесте своје тело, да сам знала за искорак Милице Јаковљевић, која прва живи од свог тиража, или радну етику и упорност Милице Јанковић која, прикована болешћу за постељу, пише, кореспондира са издавачима и објављује збирке прича – да сам знала за толике храбре, аутентичне, другачије, паметне, упорне, креативне и снажне жене, које су водиле битке да ја данас не морам и прелазиле преко трња да поштеде моја стопала – да ли би моја женска судбина била другачија? Да ли би моји избори били храбрији? Да ли би судбина мојих ученица била другачија?

Нико нам никада о њима није рекао ни реч.

А шта нам јесу говорили, и шта траже да ми говоримо својим ђацима?

План образовања и васпитања није мењан од 1991. године (у *Просветном гласнику* су излазиле само измене и допуне овог плана). Тако већ 30 година у средњошколској лектури срећемо 131 мушко и 3 женска имена: у 1. разреду: 40 мушких аутора и 1 женско име (Јефимија); у 2. разреду нема жена писаца, већ 43 мушка аутора; у 3. разреду: 48 мушких аутора и 2 жене (Исидора Секулић и Десанка Максимовић); у 4. разреду: 40 мушких аутора и иста она 2 женска имена (Исидора Секулић и Десанка Максимовић).

Школа је контролисани агенс социјализације, а списак дела у лектури указује на профил пореског обвезника каквог држава жели. Поставља се питање: зашто се вредности дефинисане Планом образовања и васпитања не подржавају читанкама? Ако је најопштија васпитна сврха наставе хуманизовање и социјализовање личности, зашто читанке доносе толико суморну слику света, пуну рата, несретних људи и невидљивих жена?

Теме које покреће средњошколска лектира јесу:

1. Рат – борба против страних завојевача (Аустрије, Немачке и Турске), страдање народа у рату;

2. Патриотизам и слободарска традиција српског народа;

3. Патња људи – услед сиромаштва, несналажења у новим друштвеним односима, услед тоталитарне власти и друштвене неправде, при чему интелектуалац страда, услед неузвраћене наклоности, друштвене одбачености;

4. Мушко-женски однос и ерос осведочен мушким гласом;

5. Природа – као огледало људске душе, и као пејзаж.

Дела у средњошколској лектури упућују на следеће васпитне циљеве и подстичу следећа уверења и ставове:

1. Развијање патриотизма, схваћеног као ратнички патриотизам (љубав према домовини се искључиво исказује борбом са непријатељем, давањем живота за слободу, истицањем слободољубивости као основне врлине земље и народа), уз неговање осећаја националне угрожености и мржње према непријатељу;

2. Култ предака и дивљење према српском народу (преци су неустрашиви јунаци) и нормализација такве традиције и у новим и промењеним околностима;

3. Стварање представе о српском националном карактеру – чије су врлине слободољубивост, борбеност, храброст, непопустљивост, инат, спремност на страдање, трпљење и жртву;

4. Глорификација човека који страда – подстиче се дивљење према несретном човеку, а патња приказује као племенито осећање;

5. Глорификација патријархалног породичног модела и суспензија другачијих породичних модела – патријархат се не освешћује и не проблематизује као опресивни систем, који непрестано траје, и који се од других опресивних система (расних, класних, верских) разликује по „унутрашњој колонизацији“. Жртва (млада жена, старија жена, младић) не препознаје себе у статусу жртве, јер је патријархат културолошки, образовно и васпитно, подржан као природан и једини нормалан систем односа. И не само то – у патријархату жртва емотивно инвестира у однос са агресором, због чега је суочавање са истином посебно болно;

6. Родна неравноправност и женска невидљивост – као аутори и као ликови, жене су у читанкама статистичка грешка. Занимљиво: састављачи читанки (махом жене) и предавачи књижевности (махом жене) упорно сведоче властито непо-

стојање. Процентуални однос заступљености аутора је 5% жена, према 95% мушкараца. О мушким ликовима говори се 90 пута више него о женским, и као главни се појављују у више од 90% случајева. Мушки ликови иницирају заплет и расплет, активни су и интелектуални. Женски су епизодни, посматрачки, или медијаторни. Када се у интерпретацији текста постављају питања, 84% се односи само на мушке ликове. Женски ликови су дефинисани у оквиру породичних односа, а у начину њиховог приказивања у првом плану је биолошка функција и физичка лепота: портрет им је еротизован, а ерос је, поред слободарства, најчешћи покретач мушких акција. Од друштвених улога доминантна је улога мајке, а највећа вредност женских ликова су деца. Типично „женске“ врлине јесу: пожртвованост, брижност, марљивост, осећајност, понекад и одлучност. Мушки ликови су приказани у разноврсним професионалним улогама – храбри су, паметни, запитани, осећајни и брижни, а највећа вредност за коју се залажу је патриотизам. Негативне особине женских ликова јесу: плашљивост, лењост, несигурност, пасивност, а највећи грех је прељуба. Негативне особине мушких ликова јесу: насилност, склоност пороку, лажљивост и плашљивост, а највећи грех је издаја. Можемо рећи да је плашљивост друштвено најнепожељнија особина, а издаја / превара друштвено најнепожељнији поступак. Иако се званично наше друштво залаже за родну једнакост, у читанкама се не тематизује друштвени положај жена, по принципу – проблем о коме се ћути не постоји, па га не треба ни решавати.

Чега нема у средњошколској лектири, и шта би у њој могло да се нађе?

Читава галерија жена писаца је изостављена, чиме се ствара потпуно нетачна и неистинита представа о учешћу жена у културном животу нације. Ратови на простору бивше Југославије деведесетих, такође, потпуно су табуисани. Транзиционе промене друштва на полупериферији, настале преласком са једнопартијског на вишепартијски парламентаризам, са социјализма на либерални капитализам, са федеративног уређења на републичко, утицај медија на наше представе о свету, виртуелни простор у који се све више селимо – не налазе место у лектири. Затим, у средњошколској лектири су недовољно присутне антиратне поруке – осуде рата уопште, не само оног који је усмерен против нас. Није подржана идеја пацифизма, толеранције, сарадње и ненасилног решавања конфликта. Табуисана је идеја да и непријатељ може имати хероје и квалитетне

људе. Табуисан је мајка–ћерка однос, табуисана је мајчина жеља, која није у вези са децом и породицом, табуисана је женина слобода. Нису тематизована довољно људска права, здрави животни обрасци, сексуалност тинејџера, дисфункционалност породица, однос тинејџера према родитељима са пороком, динамика односа у школској средини, вршњачка дискриминација, савремени светски поредак, хумор, мотивација, самопомоћ и забава. Недовољно је оптимизма и нефаталистичког односа према животу. Опустошеност културног простора у читанкама употпуњује чињеница да је последње дело које матурант прочита, написано 1984, да у лектири нема дела насталог у последњих 35 година, да генерацију која је рођена у XXI веку и која се са програмирањем срела још у обданишту, припремамо за свет делима насталим пре мобилних телефона и компјутера.

Зашто се тако ради? Зашто се не инсистира на едукацији професора и њиховој мотивацији да прате савремену књижевну сцену, женско ауторство, родне студије, постколонијалне студије, постструктурализам? Зашто се млади не упознају са канонским ратом, који је захватио хуманистичке науке осамдесетих, када је проблематизован канон као институција и место моћи, када је објашњено како он функционише, те је одбачена идеја о једном књижевном канону и промовисана идеја канонског плуралитета?

Последице околности у којима нико не сме да се ухвати укоштац са ревизијом и осавремењивањем наставног плана и програма су вишеструке. Стварају се генерације којима је пренесена порука – у књижевности нема тебе, нема твога живота и нема ништа за тебе. Уместо да код ученика буде и негују читалачку страст, професори се гурају у калуп државних чиновника, чији ће рад јавност мерити постигнућима ђака на државној матури. Питања на државној матури биће заснована на лектири, а како је матура једини услов за проходност ђака за факултет, оно мало простора слободе датог професорима да га слободним избором дела креирају – наведеним поступком се укида. Какво читање и каква страст! Јуриш по бодове!

Ревидирање наставног програма и средњошколске лектире нарушава мит о општости, универзалности и кохерентности образовања. Зато се бескрајно одлаже. Такође, неолиберални концепт високог образовања своди се на производњу уско специјализованих стручњака, јер је свестрани интелектуалац скуп. У друштву спектакла, конзумације, непрестане забаве, перпетуирања потрошачког раја, медијских опсена и политичке митоманије, колапс доживљавају хуманистичке

науке и суспендује се критички став, јер капитал не жели да буде сагледан. Тиме је једноумље у име економичности заменило идеолошко једноумље у тоталитаризму. Међутим, ако не произведемо интелектуалце способне да сагледају целину, мисле парадоксално и заузму критички став, једном речју,

ако не створимо читаоце који читају савремени свет – чему онда бодови на матури уопште служе?

Тајјана Јовановић
Прва крајујевачка гимназија

ČITANJEM SE GRADI BOLJA BUDUĆNOST

*Površnost kojom se biraju naslovi lektira stvara
također površne i nestrpljive čitače čija se mašta ne golica i ne postavlja izazove pred njih*

Suvremenost je pred nas postavila mnoge izazove, a knjige su se neočekivano našle među njima. Stoljećima su bile medij koji je čuvao i prenosio stečeno znanje, a danas se čak postavlja pitanje njihove svrhovitosti jer, kažu, sve je manje vremena za čitanje.

Je li, dakle, knjiga postala nešto što bi trebalo uzeti u ruke samo kad se pojavi višak vremena koji nije pokriven nikakvim drugim suvremenijim medijem ili je možda ipak riječ o nečemu što se ne može nadomjestiti drukčijim sadržajem? Razumijevanje toga što knjiga jest i zašto nam je važna ključno je za shvaćanje i uloge lektire u obrazovnom procesu i njezine svrhovitosti.

Knjiga otvara komunikacijski prostor između pisca i čitatelja kao nijedan drugi medij. Proizašla iz ljudske potrebe za pričama, postala je da bi povezala različite ljude s različitim iskustvima koja nisu uvijek dostupna svima, ali su dio kolektivne baštine. Mogućnost da čitajući proživimo, osjetilno i vizualno doživimo sadržaj koji nam knjiga prezentira, ispunjava prostore naše nutrine nekim novim slutnjama, mislima i dojmovima, širi obzore i pruža eskapističku terapiju za teškoće u stvarnosti. U mladih, pak, potiče razvoj mozga i njihovih sposobnosti. Slike koje čitanje stvara u njihovu umu potiču kreativnost koja je preduvjet svakog izuma i budućeg projekta. U prilog tome koliko je čitanje važno za sveukupni civilizacijski razvoj govore i podaci da je, primjerice, Steve Jobs bio, a Bill Gates jest i dalje, prema vlastitom priznanju, strastveni čitač. Iz toga proizlazi da danas vjerojatno ne bismo imali iPhone u rukama da se Jobsu nije čitalo, a mnogo bi nam teže bilo služiti se računalom bez svih Gatesovih IT-rješenja. Ta im je aktivnost, čitanje, pomogla, dakle, razviti osobne potencijale.

Iako svako čitanje pokreće misaone procese u mozgu, kad je o odabiru lektire riječ, društveni bi se čim-

benici ipak trebali usuglasiti o vrijednostima koje ćemo mi, kao zajednica, promicati. Naime, poticanje stvaranja slobodnomislećih ljudi, sposobnih da sami donesu svoj sud o događajima koji nas okružuju, treba biti u temelju svakoga suvremenoga obrazovnog procesa, uz potenciranje empatije koja će učvrstiti zajednicu kao okruženje u kojem svaki pojedinac može ostvariti svoje potencijale na vlastito i opće dobro.

Zasad se s lektirom događa što i s nekim drugim društvenim procesima, barem kad je riječ o zemljama nastalima raspadom bivše Jugoslavije. Kao što su zabilježili mnogi teoretičari i sociolozi, mi smo svi u fazi primarne akumulacije kapitala u kojoj vrijedi više snaga nametanja svojeg mišljenja i „snalaženje” u funkciji gomilanja materijalnog nego razum i općeljudske vrijednosti.

Loše je što se ta faza događa upravo u trenutku kad je tehnološki razvoj doveo do stanja u društvu koje putem društvenih mreža i medija potencira samo brzo cirkuliranje površnih, kratkotrajnih informacija i posve zanemaruje dugotrajnost u svakom smislu, a budućnost se ne može izgraditi danas; danas možemo početi graditi, ali nećemo stići dovršiti, sutra slijedi nova faza gradnje i tako do ostvarenja nekog zadanog cilja. Da su stare civilizacije funkcionirale kao mi, danas ne bismo imali nikakvih dokaza njihova postojanja – kome bi se danas dalo graditi desetljećima nešto što će trajati stoljećima bez svijesti, bez želje da se traje? Današnja kultura selfija samo želi fotografiju na kojoj sada sve izgleda privlačno i poželjno. Samo izgleda, i samo sada i ovdje... Tako se ne gradi budućnost, niti obrazovni sustav, niti se tako bira lektira. Odabrani naslovi trebaju odražavati ono što želimo svojoj djeci i kakvu budućnost svojoj zajednici. Odabir zabavnog i podilaženje dječjem ukusu odraz je slijeđenja linije manjeg otpora

u odgoju, te manjka vizije bez koje nikad nećemo izgraditi odgovorno društvo. A ta površnost s kojom se biraju takvi naslovi stvara također površne i nestrpljive čitače čija se mašta ne golica i ne postavlja izazove pred njih koji trebaju širiti prostore njihovih spoznaja i omogućiti razvoj njihovih sposobnosti, što je zadatak dobre literature. Pad čitanja nije, dakle, samo posljedica pojave novih i lakših tehnologija za konzumaciju, nego i nerazumijevanja važnosti knjiga i priča u našem životu.

Podilaženje konzumentima toliko je uzelo maha da je sve jača tendencija odbacivanja svega teškog i nuđenja djeci i mladima samo onoga što oni vole i što im je zabavno. Ali, oni su premladi da bi mogli procijeniti što je za njih dobro i trebaju vodstvo starijih koji to znaju jer su proživjeli te godine i znaju gdje su njihove zamke. Osobno mi je najveća motivacija za pisanje mogućnost osvjetljavanja problema, postavljanje svojevrsnih putokaza pored uočenih problemskih čvorišta, najproblematičnijih zamki odrastanja za koje sam uočila da se ponavljaju, da su bili izvorom mnogih nesigurnosti i strahova u doba mojeg odrastanja, ali da su prisutni i danas. Želim poručiti djeci i mladima da će biti dobro, čak i ako ih danas ponižavaju ili omalovažavaju zato što su zbog bilo čega drukčiji. A drukčiji vide nešto što svi ostali iz svojih velikih skupina u kojima se skrivaju, jer je tako toplije i sigurnije, ne vide; drukčiji su sami, ali imaju odgovore na pitanja na koja nitko drugi nema – jer su drukčiji. I vrlo će često upravo oni, strpljivi i posebni, naći lijek za neku bolest i izliječiti one koji su ga omalovažavali, ili spasiti ljude od pogibelji koje nisu svjesni, jer su zaokupljeni svojim zajedničkim društvenim običajima koji im sužavaju vidike. Drukčije treba prigrliti i treba raditi na tome, na učenju tolerancije, od najranijih dana; ići obrazovanjem i osvješćivanjem protiv atavističkih impulsa isključivanja slabih i drukčijih.

Takvim misaonim procesima služi umjetnost općenito, pa i dobra književnost.

No danas se suočavamo s još jednim izazovom koji utječe na naše živote na mnogo načina, a to je – isplativost. Lektira je postala mnogima zanimljiv izvor stalne zarade jer se ta djela stalno traže, pa se onda i stalno nadotiskuju i prodaju. Neka su vrijedna djela preživjela promjenu društvenog sistema jer su se etablirala na popisu u doba „starog sustava odabira” koji je imao svoje uspostavljene kriterije i jasan način osvježavanja tog popisa u periodičnim razmacima, koji su provodili stručnjaci. Naravno da je taj sustav uništen i da je izbor postao stihijski, guranje svih koji su se tamo željeli naći prema načelu – tko jači, taj je u lektiri. Kako inače objasniti dominaciju pojedinih izdavača koji zapravo žive od tiskanja školskih udžbenika uz koje potom prodaju u paketima i „svoju lektiru” uz posebne popuste? Ili velikih izdavačkih kuća koje nude atraktivne lektirne pakete po „povoljnijim” cijenama? I nakon kupnje tih paketa, škole potroše svoje proračune i za male izdava-

če više ne ostane novca. Transparentnosti pri odlučivanju koja će se djela naći na popisu nema, niti se može doznati tko o tome odlučuje, unatoč uzastupnim upitima Hrvatskog društva književnika za djecu i mlade, te zakonskom pravu da dobijemo te informacije. Samo se s vremena na vrijeme probije do javnosti kako su na popise utjecale pojedine interesne skupine, bilo spomenuti izdavači, bilo utjecajne vjerske ili neke druge udruge.

Jedini način na koji bi se trebala birati djela koja će u sklopu odgojno-obrazovnog programa nuditi djeci, trebala bi proći na ispitu kvalitete, primjerenosti i pouke koju pronose. Očekivano je, naime, da djela koje stručnjaci nagrade uglednim nagradama („Grigor Vitez”, „Mato Lovrak” i „Ante Gardaš”) postanu tražena i postupno uđu u lektiru. Međutim, netransparentni putevi često na popise dovode djela koja nisu niti istaknuta na tim natjecajima kao vrijedna, a hvaljeni naslovi završe na margini.

Kad je prije sedam godina u okrilju Hrvatskog društva književnika za djecu i mlade bivša predsjednica tog društva i poznata spisateljica Silvija Šesto potaknula živu izdavačku djelatnost, nismo ni slutili da ćemo stvoriti tako prepoznatljivu i vrsnu biblioteku da su, mogu reći, prošlih godina naši naslovi dominirali na izborima za najbolje, pokupili mnogo nagrada i postali baza iz koje se mogu generirati novi lektirni naslovi.

No o lektiri bi trebali odlučivati isključivo stručnjaci, poznavatelji teorije književnosti i ljudi koji su u stanju objektivno vrednovati književno djelo i testirati ga alatima teorije književnosti i književne kritike, te koji profesionalno prate recentna zbivanja na sceni književnosti za djecu. Svako drukčije postupanje je neodgovorno.

U Zagrebu takvi su stručnjaci na Učiteljskom i Filozofskom fakultetu. Njih za sada nitko ništa ne pita ili ih pitaju prerijetko. Ljude koji iz dana u dan obrazuju mlade učitelje, nitko nije pripremao za reformu školovanja niti ih je u nju uključio. Tako se radi u društvu koje nema sustav i raspršuje svoju energiju na sporadična rješenja koja ne mogu izdržati test vremena. Ali vjetrovi vremena su nestalni. Vjerujem da će se ti trendovi istrošiti i urušiti u svoje slabašne strukture bez pravih vrijednosnih oslonaca, te osloboditi mjesto za one koji znaju postaviti temelje i graditi bolji i pravedniji svijet za koji recept već postoji – u mnogim knjigama.

Snježana Babić Višnjić¹

1 Književnica i autorka šest dečjih romana, više od 200 priča za decu, 20 drama koje su objavljivane u hrvatskim časopisima i zbornicima. Predsednica je Hrvatskog društva književnika za djecu i mlade – Klub prvih pisaca.

ЧИТАЊЕ, ЛЕКТИРА И ШКОЛСКИ БИБЛИОТЕКАР

Књига је велика ствар ако се човек уме њом корисити (Блок)

Лектира као избор књига и текстова за читање прописаних наставним програмом, или књига које деца читају по свом избору, тема је којом се баве наставници (учитељи, наставници српског језика и библиотекари), ђаци, али и родитељи, библиотекари у јавним библиотекама, издавачи.

Рачунари, телефони и интернет сматрају се највећим кривцима за лоше читалачке навике и чест је став да се данас много мање читају књиге него пре 20, 30 и више година. Међутим, иако понекад ученици сматрају лектиру наметнутом, ипак, и даље је велики број оних који одлазе у библиотеке и књижаре, позајмљују и купују књиге и читају. Увек има оних који воле да читају и оних који то мање воле и чини ми се да је тај однос остао исти.

Осим овог питања, ту су и она која се тичу мотивисања деце на читање, утицаја школе и родитеља, правог избора лектире и још једно, можда најважније – да ли деца разумеју то што читају, тј. да ли су читалачки писмена.

Читалачка писменост и наставни програм

О читалачкој писмености говоре резултати ПИСА тестирања које се спроводи и у Србији. ПИСА (Програм за међународну процену ученика) има за циљ да евалуира образовне системе широм света процењујући колико су петнаестогодишњи ученици, при крају или на крају свог обавезног образовања, стекли кључна знања и вештине које су неопходне за пуно учешће у модерним друштвима. Резултати ПИСА тестирања 2018. кажу да Србија има високи проценат ученика чије је постигнуће испод основног нивоа у читању – 38% петнаестогодишњака у Србији не досеже основни ниво постигнућа из читања, а слични резултати били су и 2009. и 2012. године. ПИСА студија 2018. пружила је и информације које омогућавају да сагледамо односе између постигнућа ученика и контекстуалних фактора као што су: ставови према школи и учењу, окружење за учење, квалитет наставе, школски ресурси, време учења, ангажман ученика итд. У вези са оптерећеношћу ученика школским активностима, просечно укупно време предвиђено за наставу за ученике у Србији узраста до 15 година износи 6

сати, што је мање од просека у ОЕЦД земљама, који износи просечно 7,67 сати. У вези са структуром часова језика, кратак опис ликова, одговарање на питања о тексту и изношење личног мишљења је део наставе већине ученика. Међутим, више од половине ученика није се сусрело са задатком да оно што су прочитали упореде са својим искуством, а 44% ученика није имало задатак да напише текст о ономе што су прочитали, што је задатак за који се очекује да је чест у настави српског језика. Забрињавајући податак је и да наши ђаци мање вреднују школу и образовање него они у другим земљама.

Наставници кажу да су овакви резултати последица преопширног наставног програма. Да би деца читала с разумевањем, на томе се мора стално радити, а кад се обради прописано градиво, не остаје довољно времена за читање. Решење би могло бити у промени начина подучавања и промишљања о настави, како би се ученици припремали за стварни живот и самостално доношење одлука.

Од 2018. уводе се нови наставни програми чија је главна одлика учење усмерено на исходе, пројектна настава и већа примена ИКТ-а. Оствареност исхода води ка развијању компетенција, и то како општих и специфичних предметних, тако и кључних, као и међупредметних. Наставник треба да повезује садржаје унутар једног предмета и обезбеди међупредметну корелацију користећи различите методе и технике учења, као и организацијом различитих активности ученика.

Уз нове циљеве и начин реализације наставе Српског језика и књижевности, уз промену назива предмета, стигли су и нови наслови у лектири. Програм за Српски језик и књижевност за седми разред (који важи од 2020/2021)¹ предвиђа да ученици развијају читалачке компетенције, стичу основна знања о медијској писмености и науче како функционално да повезују садржаје предметних области. Окосницу програма књижевности чине текстови из лектире. Циљ обраде дела у оквиру домаће лектире је формирање, развијање или негововање читалачких навика код ученика. Лектиром се остварују и други циљеви – навикавање ученика да своје утиске, ставове и судове о књижевном делу подробније доказују чињеницама из самога текста и тако се оспособљавају за самосталан исказ,

истраживачку делатност и заузимање критичких ставова. Такође, треба их подстицати да свет књижевног дела доведу у везу са сопственим искуством, размишљањима и светом у којем живе.

Сврха лектире је јасна у овом програму, а велику улогу у његовом остваривању има школски библиотекар. Он учествује у остваривању програма наставе и учења за све предмете, али у свом раду највише сарађује са учитељима и наставницима српског језика и књижевности у подстицању деце на читање и развијању читалачке, медијске и информационе писмености ученика.

Читање, лектира и школска библиотека

Петнаест година сам радила као школски библиотекар у Основној школи „Милорад Мића Марковић“ у Малој Иванчи, а од 2015. радим у Основној школи „Свети Сава“ у Београду. Искуство из ове две школе је да ученици млађих разреда читају бајке и све приче и књиге које личе на бајке. Церо-нимо Стилтон и Теа Стилтон су хит већ неколико година. Читају се и *Дневник шоњавка* и *Дневник шћиреберке* и *Хари Потер*, књиге Јасминке Петровић, Дејана Алексића, Игора Коларова, Бранка Стевановића. Популарне су и енциклопедије, посебно књиге о природи и животињама. Разлика у навикама деце из сеоске и градске школе је у томе да деца на селу имају мање својих књига код куће и да су много више окренута библиотеци, те се са њима библиотекар чешће среће и има више могућности за разговор о књизи.

Мотивисање деце на читање је део мог свакодневног рада у школској библиотеци – разговарам са децом о читању и књигама које воле да читају. Највернији посетиоци и корисници библиотеке су ученици млађих разреда. У том узрасту читају књиге које имају код куће и оне које узимају из школске библиотеке. Ученици петог разреда по навизи често долазе, али од шестог разреда се мењају читалачке навике и деца су више окренута другим медијима. Када је читање део задатка у оквиру неког пројекта, и они старији се враћају књигама. На заједничким часовима са учитељицама и наставницима српског језика представљам одређене књиге, прочитам неки део и позовем ђаке да читају и раде задатке. Онда они пишу приказе књига, илуструју их, једни другима препоручују књиге за читање и сл. Из тих активности се често развијају пројекти (програми) кроз које ученици развијају читалачку, информациону и медијску писменост.

Још један добар начин за мотивисање деце на читање је дружење са писцима. Након посета, ђаци

много више читају књиге тих аутора, било да су то песме, приче или романи. То је и прилика да ураде неки озбиљнији задатак. Тако је група ђака у марту 2017. направила интервју са Јасминком Петровић, што је за њих било ново искуство и подразумевало више активности – читали су књиге, смислили питања у вези са њима, разговарали са списатељицом и писали извештај о томе.

Програми за развијање читалачке писмености „Оштро Перце“

„Ученици шест београдских основних школа демантују приче да деца све мање читају.“ – Тако је почео извештај о реализацији прве сезоне пројекта „Оштро Перце“, који смо осмислиле моја колегиница Анђелка Танчић и ја 2011, као одговор на смањење броја корисника школске библиотеке. Идеја је била да ученици читају књиге из нове продукције, пишу приказе и праве трејлере за њих и тако их препоручују својим вршњацима за читање. У првој сезони учествовало је 180 ученика старијих разреда шест београдских основних школа, који су од октобра до децембра 2011. године читали књиге (збирку прича, роман и приручник), писали приказе и израдили трејлере. Посебност је била коришћење ИКТ у библиотеци, тј. увођење учења на даљину кроз електронски курс на страни Супер учење.² Читали су лекције, размењивали мишљење о прочитаним књигама са својим вршњацима на форуму и то им је било врло интересантно. Иако је било планирано да учествују по два ученика из одељења, јер је добијено по толико књига за сваки наслов, било је много више заинтересованих. Збирку прича је за неколико дана прочитало више од 200 ученика. Ово је био добар пример мотивисања за читање – кад нове књиге стигну у школу и кад се читању да важност, много је више оних који желе да читају. Најбољи прикази су били постављени као препорука вршњацима за читање на страни пројекта. Неколико издавача је подржало пројекат, школе учеснице су добијале књиге из програма, а ђаци, аутори најбољих радова, награде. Издавачи су објављивали радове на својим веб странама и тако рекламирали своја издања.

Пројекат је наставио успешну реализацију наредних година. Сваке године се уводе нови задаци и израђују нови е-наставни материјали, који су доступни свим ученицима, библиотекарицама и наставницима. Ученици читају књижевна дела, разговарају о њима и пишу приказе и праве трејлере. Гледају филмове и позоришне представе рађене по текстовима које читају и пишу упоредне приказе, смишљају интервју са неким од ликова или аутором

дела, раде илустрације и плакате/постере. Стварају бајке по узору на оне које су прочитали, преобликују их у стрипове и сликовнице, драматизују их и изводе као позоришне представе. Део пројекта су и активности за обележавања годишњица писаца кроз разноврсне програме у школама. Од 2017. један задатак је и израда наставног материјала који могу да користе други ученици у другим школама.

У пројекту су учествовали и основци и средњошколци и наставници и библиотекарски, а резултати су одлични – више деце у библиотеци и више прочитаних књига. Оно што је за децу веома важно, њихови радови се промовишу на веб страни и фејсбук страни пројекта, на веб страни школе и у школском листу. На завршном сусрету упознају се учесници, а аутори најбољих радова добијају награде и похвалнице. Гости тих сусрета су били и Игор Коларов и Јасминка Петровић који су разговарали са ђацима.

Пројекат је, осим за подстицање деце на читање, важан јер повезује програм рада школског библиотекара са школским програмом и омогућава интеграцију елемената информационе и медијске писмености у више наставних предмета. Сарадња библиотекара и наставника доводи до организације часова тематске и пројектне наставе, увођења иновативних метода рада, веће мотивисаности ученика за рад, бољих постигнућа ученика у области стицања знања, развијања критичког мишљења и креативности. Све оно што је била новина у реализацији пројекта, посебно првих неколико година, ушло је у нове наставне програме који се примењују од 2018. године – пројектна настава, међупредметна корелација, развијање медијске и информационе писмености, подстицање деце на креативност, нови наслови у лектири. Савремена дела наше и светске књижевности о којима су ђаци писали још 2011. и 2012. сада су део лектире, на пример дела Јасминке Петровић и Игор Коларова.

Приказ књиге

У сарадњи библиотекарке и наставница српског језика организован је за ученике петог разреда пројекат „Приказ књиге“ у октобру и новембру 2018. Циљ је био оспособљавање ученика да кроз читање и тумачење књижевних дела развијају читалачке компетенције и критичко мишљење и оспособљавање ученика да напишу приказ прочитаног дела.

Поводом Месеца школских библиотека и Месеца књиге у октобру 2018. библиотекарка је разговарала са ђацима о књигама и значају читања, а затим су они говорили о својим омиљеним књигама. Уче-

ници су затим добили упутство за писање приказа и имали су задатак да напишу приказ омиљене књиге. На наредним часовима српског језика ђаци су читали приказе и анализирали их заједно са наставницама и библиотекарком, које су дале предлоге за побољшање радова. Изабрани су најбољи радови и 28. децембра 2018, на заједничком часу сва четири одељења петог разреда, проглашени су аутори најбољих приказа и они су награђени књигама. На том часу ученици су се подсетили активности пројекта и вредновали их. Рекли су да је било занимљиво да друговима препоручују књиге за читање и да су научили како се пише приказ. Предложили су да се организује такмичење и у другом полугодишту, али да ђаци пишу приказ на часу у школи и да се ти радови оцењују. Најбољи радови ученика су представљени у школском листу.³

Лектира на 100 начина

„Оштро Перце“ је показало да су читање савремене литературе и разноврсни задаци у вези са прочитаним текстовима добар начин да деца више читају. Но, могуће је увођењем нових начина рада мотивисати ученике и на читање дела предвиђеним школским програмом.

Приказ књиге *Аги и Ема*

Наставак пројекта „Приказ књиге“ је уследио у другом полугодишту. Ученици су писали приказ књиге Аги и Ема. Током реализације као метод рада примењена је библиотерапија. Наставнице српског језика и библиотекарка су разговарале са ђацима о роману и темама које се у њему обрађују: однос родитеља и деце, међусобни однос деце у школи, пријатељство итд. Ваци су говорили о проблемима са којима се Аги суочава и препознавали у свом животу ситуације сличне Агијевим, као и о осећањима среће, туге, љубави које су проживели заједно са јунацима књиге. Роман им се свидео због фрагментарне форме, необичних јунака и њихових доживљаја и због бајковитих и духовитих делова. Ученици су писали приказ романа, цртали илустрације и упоређивали садржај романа и истоименог филма.

Закључили су да је читање романа и разговор о њему допринео да боље разумеју и себе и друге, посебно своје родитеље. Препорука је да Аги и Ема треба да читају и деца и одрасли – деца да би знала да сви имају тешкоће и да се оне могу превазићи, одрасли да би знали колико је деци важно да више времена проводе са њима.

На крилима књиге

Часови пројектне наставе „На крилима књиге“ релизовани су са ученицима једног одељења шестог разреда ОШ „Свети Сава“ од октобра до децембра 2018. године у сарадњи библиотекара и наставника српског језика, технике и технологије, грађанског васпитања и веронауке.

Идеја за пројекат је настала на часовима грађанског васпитања. Ученици су уочили један проблем у својој заједници који сматрају важним: мали број активности којима се промовишу књиге и читање за децу њиховог узраста. Решење проблема су видели у томе да они осмисле неку такву активност. Договорено је да ће се бавити романом *Мој дека је био трешња* на нов начин – кроз телевизијску емисију у којој би гости били ликови романа. Активности су започеле обрадом романа на часовима српског језика. Ученици су анализирали роман, разговарали о доживљајима јунака, препознавали поједине ситуације из света књиге у свом животу, откривали поруке и писали приказе. На часовима грађанског васпитања и веронауке радња романа је послужила да ученици промишљају о свом односу према члановима породице, као и о томе на који начин би могли да побољшају комуникацију са ближњима. Ученици су затим осмишљавали питања за све јунаке књиге и одговоре који би они дали. На основу интересовања ученика, одређени су учесници емисије, водитељ и шест ликова који ће бити њени гости. Уз помоћ наставнице српског језика и грађанског васпитања и библиотекарке одабрана су питања и одговори. Питања су се односила на догађаје у роману, али и на оне након самог садржаја. Како се радња романа дешава у граду и селу, ученици су разговарали о разликама једног и другог начина живота и о важности боравка у природи и осмислили су питања баш у вези са овом темом и тако да говоре о измишљеним дешавањима. Реализација пројекта је повезана и са садржајем технике и технологије и информатике и рачунарства. Ђаци су телевизијску емисију назвали „На крилима књиге“ и осим разговора са ликовима, припремили су рекламе и награду игру за гледаоце. Неколико девојчица је направило плакат за емисију.

Емисија је изведена два пута током два јавна часа којима су присуствовали ученици шестог и седмог разреда, неколико наставника, педагог и директор школе. Прво је представљен ток пројекта – на часовима српског језика, грађанског васпитања и веронауке је тумачен садржај романа, на часовима технике и технологије ђаци су у програмима Енви-сионар и Гугл Скечап цртали сеоско домаћинство на тему „Мој дека је био трешња“, на часовима информатике и рачунарства разговарали су о изради

различитих медијских порука за одређену публику и са одређеном намером. У другом делу часа ученици су представили роман „Мој дека је био трешња“ кроз приказ, интервјуе, рекламе и награду игру за гледаоце, тј. телевизијску емисију. У завршном делу часа ученици и наставници су вредновали успешност часа. Гостима се идеја допала и похвалили су целокупни ток пројекта. Истакнуто је да је ово добар начин да се будућим читаоцима прикаже једна књига. Посебна вредност емисије је што излази из оквира радње самог романа и што су ученици у делу интервјуа говорили о догађајима којих нема у књизи, али би се могли десити и истакли важне позитивне особине јунака романа.

Некад и сад

За ученике шестог разреда библиотекарка и наставница српског језика су у марту и априлу 2019. организовале часове пројектне наставе под називом „Некад и сад“.

Циљ је био да ученици унапреде свој лични развој и боље разумеју своје емоције и понашање, као и понашање других људи, кроз анализу и тумачење романа „Орлови рано лете“ и огледају се у литерарном стваралаштву. Активности су се одвијале од марта до маја 2019. на часовима српског језика и грађанског васпитања и у школској библиотеци, као и на неколико часова технике и технологије. Као метод рада коришћена је библиотерапија – читање и промишљање о прочитаном, сарадничко учење, усмено излагање, писање о осећањима ликова романа, писање дневничких белешки, евалуација.

Пројекат је започео причом о важности читања и библиотерапији – о томе да је читање забава и развија машту и емпатију, да пружа нова сазнања и помаже у развијању социјалних вештина, доприноси бољем разумевању себе и других и олакшава суочавање са свакодневним тешкоћама и њихово решавање. Ученици су затим читали роман „Орлови рано лете“ и разговарали са наставницом о теми и развоју радње, јунацима, проблемима са којима се они суочавају и њиховим осећањима. У другом делу пројекта ђаци су говорили о животу деце некад и сад кроз сагледавање животних прилика ликова из романа и упоређивање са свакодневним дешавањима у свом животу. Задатак за ученике је био да препричају поједине делове романа, да пишу о осећањима ликова у тим ситуацијама и да на основу самог дела напишу дневничке белешке јунака. Затим су писали своје дневничке белешке током једне седмице. На наредним часовима ђаци су читали своје радове и разговарали о животу деце некад и сад. Било је

мишљења да је некад деци било занимљивије, посебно у селу – сваки дан је доносио нову авантуру, имали су већу слободу и играли се у природи. Други су, пак, рекли да је данас занимљивије, јер имају већи избор активности и да не могу да замисле живот без савремене технологије. Причали су о својим свакодневним активностима и разматрали како оне могу бити авантуре ако се посматрају из другог угла. Текстове су припремили у електронској форми на часовима технике и технологије. Закључили су да је читање романа и разговор о њему допринео да схвате да њихови проблеми, за које мисле да су велики, у ствари уопште и нису проблеми кад се упореде са проблемима јунака романа. Неколико часова у оквиру пројекта било је посвећено разговору о срећи: о томе да ли су деца срећна, шта их чини срећним и који су разлози да не буду срећна. Затим су ученици на писменом задатку из српског језика писали на тему „Ја сам срећан“.

Ови разговори су им помогли да почну да преиспитују своја уверења о томе шта значи бити срећан, колико познају и воле себе и колико слика о њима самима зависи од мишљења других о њима. На почетку разговора већина је рекла да нису срећни и да им за срећу треба да буду лепши, мршавији, виши, да се свиђају другима и сл. Током часова су, ипак, дошли и до другачијих сазнања – срећни су јер имају добре животне услове, заштићени су, имају другове, добри су ђаци, јединствени су, паметни... На крају пројекта ученици су рекли да су им часови били занимљиви и да су сазнали неке нове ствари о себи кроз разговоре о књижевним јунацима.

Текст о пројекту и дечји радови објављени су на веб страни школске библиотеке.⁴

За крај

У вези са питањем имају ли деца времена за читање и каква је улога родитеља, ево једне анегдоте. Почетак школске године, први час библиотекарa у првом разреду. Ђаци причају о књигама које читају, или које им родитељи читају. Једна девојчица каже: „Кад сам била мала, ја сам много читала, а сад немам времена за читање.“ Питам ја зашто нема времена и она објашњава да сваког дана после школе иде на различите радионице или спортске активности, а увече је уморна и не може да чита. Знам да родитељи желе да пруже деци све, али превише обавеза на једној страни доводи до искључивања неких других активности. А читање је важно за све оно што следи у образовању и животу. Децу треба навикавати да читају и да у томе буду самостална.

Из приче о недостатку времена често следи и друга, коју сам чула од родитеља. Кад деца немају времена за читање књиге и писање домаћег задатка, а то могу бити и ђаци петог, шестог, седмог разреда, родитељи читају лектуру и раде домаћи задатак. Савет је: „Пустите децу, док су мала, да читају вама, наглас, разговарајте са њима о књизи, о томе шта им се свиђа или не и зашто, да ли су нешто научила, да ли би волела да је нешто другачије. Тако ће постати самостални читаоци и научиће да уче.“

За крај одговори на питања са почетка текста могли би бити: Читање је за децу и даље забавна активност, сарадња наставника и библиотекарa (и родитеља), иновативне методе рада, а пре свега разговор, довољни су да се деца мотивишу и на читање и промишљање о прочитаном и стварање, тј. развијање читалачке писмености.

Слађана Галушка

Основна школа „Свети Сава“, Београд

1 Правилници <http://www.mpn.gov.rs/dokumenta-i-propisi/zakonski-okvir/>

<http://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/viewdoc?uuid=1cd9f883-ccfe-4a73-8ccd-95bc212169e1>

2 Супер учење, <https://www.superucenje.org.rs/>

3 Маштарије, http://ossvetisavabg.edu.rs/wp-content/uploads/2020/03/mastarije_11.pdf

4 Некад и сад, http://ossvetisavabg.edu.rs/wp-content/uploads/2020/04/nekad_sad.pdf

ЛЕКТИРА НАША НАСУШНА – ИЛИ КОЛИКО СЕ ЛЕКТИРА УКЛАПА У ДУХ ВРЕМЕНА И ДА ЛИ ЈЕ ЛЕКТИРА КРИВА ЗА ОПШТУ КРИЗУ ЧИТАЊА КОД МЛАДИХ?

Проблем је уочен – ваља га решавати

Да ли радост читања престаје онде где почиње лектира, да ли је обавезно читање одређених лектирних наслова одувек одбијала омладину да чита, или је неусклађеност школске лектире са захтевима савременог света довела до наглог опадања интересовања младих за читањем? Јер ако се морање читања школске лектире своди на проверу зарад оцено, онда не сме да нас зачуди што је следећи корак изналажење начина како да се не прочита књига и посезање за одломцима, готовим анализама, прерађеним критикама и препричаним текстовима... Нисмо ли и ми као друштво тада на губитку?

Суштина наставе књижевности у свим школским системима, како код нас, тако и свуда у свету, била је и остала стицање књижевних знања, књижевне културе и развијање способности ученика да самостално читају, разумеју, тумаче и вреднују књижевна дела. У ширем друштвеном контексту то би значило стварање читалачке културе код младих, а као саставни део опште културе сваког појединца. Образовни, васпитни и општекултурни концепт сваког младог човека требало би да се развија и кроз утицај књига које чита. У том смислу одабир школске лектире је нешто што се мора преиспитивати у сваком школском систему, а у контексту актуелности и усклађености истих са новим друштвеним обрасцима живота, навика, склоности школске популације и омладине уопште.

Различит је приступ ономе што зовемо школском лектиром од земље до земље. Неке још увек негују обавезан списак наслова и аутора који се морају читати и обрађивати у току сваке школске године. С друге стране, неке земље су те обавезне књиге замениле слободним избором лектире уз договор ђака са наставницима, а неке пак обавезују ђаке на одређени број прочитаних наслова без нарочитих назнака аутора или наслова.

Наш школски систем предвиђа да часови књижевности, осим књижевних дела која се на часу анализирају на одломцима уз помоћ наставника, обухватају и обавезну лектуру која се чита код куће и захтева веће ангажовање појединца. Методика је утврдила критеријуме за избор тих дела која ће се

наћи на списку обавезне школске лектире. Тако избор чине репрезентативна дела различитих врста из националне књижевности и књижевности других народа која представљају темеље светске књижевности, као и дела антологијске вредности која су примерена доживљајно-спознајним могућностима ученика.¹

Иако је несумњиво да у креирању наставног плана и програма књижевности у школама учествују и методичари и теоретичари и историчари књижевности, чињеница је да проблем постоји и да га треба на прави начин идентификовати. Евидентно је да ђаци све мање читају обавезну лектуру, а о том проблему сведоче не само наставници, него и библиотекари. Пад броја посета ученика библиотекама и број лектирних наслова који се узимају рапидно опада из године у годину. Осим оног лепшег дела библиотечког посла који подразумева рад са корисницима и успостављање односа узајамног поверења, где могу помоћи у одабиру адекватне литературе у зависности од потреба, укуса и жеља читалаца, библиотекари имају задатак да се баве и статистиком библиотечког пословања. Имам утисак да се о тим статистичким подацима у библиотекама нерадо говори. Разлог су неповољне бројке, разуме се, које говоре о све слабијој посети омладине библиотекама. Већина средњошколаца нерадо посећује библиотеку, лектира се чита у току школске године, зато што се мора, не зато што се воли. Када се школска година заврши, многи средњошколци уопште не долазе. Уколико наставе преко лета да посећују библиотеку, читају белетристику, а проценат оних који лето користе да прочитају лектуру предвиђену програмом за наредну школску годину, далеко је мањи него ранијих година. У којој мери наставници српског језика и књижевности утичу и мотивишу средњошколце да читају, ми у библиотеци не можемо знати. Неоспорна је чињеница да је сарадња средњих школа са библиотеком јако слаба, те да врло мали број наставника организује било какав вид ђачких посета овој установи. Такође, изостаје и сарадња предметних наставника са библиотеком, иако се ђацима дају бесплатне чланарине на почетку средњошколског образовања. Немало пута

позиви библиотеке школама на сарадњу остају без одговора. Имам утисак да су већ годинама уназад везе између средњих школа и библиотеке у прекиду. Отуда се ђаци удаљавају од књиге, а читање лектире постаје мрска неминовност. Љубав према књизи не негује се, већ се од књиге ствара непријатељ јер су наслови, теме и приступ очигледно у раскораку са потребама и интересовањима младих. Ту се, чини се, долази до суштине проблема који се мора препознати да би се потом решавао. Као што у свом раду „Како одгајати читатељице/читатеље“ (*Методички видици*. Год. 2010, бр. 1) ауторке Мирјана Н. Бењак и Мирјана Ј. Доблановић Пекица наводе, наставним планом и програмом неки књижевни наслови се нису мењали и по две деценије уназад, очигледно је да су приликом одабира обавезне школске лектире критеријум актуелности и критеријум интересовања ученика занемарени. Пратећи одређене књижевноисторијске и књижевнотеоријске принципе у проучавању књижевности, дешава се да се ученици са савременим делима и ауторима срећу тек пред крај свог средњошколског образовања, а то је, разуме се, најчешће у супротности са њиховим књижевним интересовањима.² Резултати бројних истраживања говоре у прилог томе да су омладини ближи наслови савремене (националне и светске) књижевности. Средњошколци се, логично, лакше проналазе у савременим књижевним темама и проблемима, савременом поимању света и лакше идентификују са савременим јунацима. Стога се у одабиру лектире морамо водити чињеницом да првенствено треба да постоји интересовање за читањем, па тек потом проучавањем књижевног дела. Ту се долази до идеје да би се аутори наставног плана књижевности у школама бар и делимично могли водити књижевним интересом ученика. За сад је код нас одабир лектире увелико удаљен од тог захтева. Вођени одабиром књига које омладина чита ван школског програма, могли бисмо успоставити неки отворени тип лектирног плана који би предвиђао и одређени број наслова који би ученици самостално изабрали за читање код куће. Пар година уназад виде се напори појединих средњошколских наставника да осавремене, методички освеже и актуелизују наставни план књижевности књигама које раније нису биле заступљене. Приблизити се омладини темама које су им интересантне, чини се објашњавају наслови *Хари Потер*, *Хобиџи*, *Ловац у ражи*, *Животињска фарма*, 1984, *Удбиџи њиџицу руџилицу*, *Франкениџиџајн*, *Пад куће Ушера*, а који сада почињу да се траже у библиотекама као нови захтеви наставника. Напори се морају уложити да се вишедеценијско искуство у настави књижевности отргне из окамењеног стања и приближи младима.

Тако ће они постати и остати читачи какви треба да буду, креативни и критични, који ће читајући размишљати, закључивати и оцењивати књижевноуметнички текст.³

Наравно, препреке на које наставници наилазе у реализацији тог циља нису мале. Дневни распоред ученика је преоптерећен, обавезе су бројне, наставни план и програм преопширан. Ови моменти као и велики број ваншколских активности, резултира недостатком слободног времена које би млади могли провести у читању. Немало пута догађа се да родитељи, и сами жалећи се на недостатак времена због бројних школских обавеза, желе да поштеде своју децу читања школске лектире, те у библиотеке враћају уместо своје преоптерећене деце непрочитане књиге. Тада се прибегава брзим решењима, јер млади треба да задовоље минимум провере читања лектире од стране наставника, па изналазе сажетке капиталних дела на интернету, тешећи се да их ионако не разумеју, да су далека од стварности, застарела, досадна.

Намећу се два кључна питања – која књижевна дела понудити ученицима и друго – како их мотивисати за читање прописане лектире која би требало да чини темеље њиховог будућег животног знања и ширине. И с тим у вези, које становиште и приступ ученицима је бољи – прочитати прописану лектуру без обзира да ли ће она створити аверзију према читању уопште услед неразумевања, одсуства интересовања, не прочитати дело уопште или га прочитати када за то дође време, у неким зрелијим годинама и са разумевањем? Такође, јасно је да феномен читања пре и после појаве интернета није исти. Своје слободно време млади данас много више користе за виртуелна дружења на друштвеним мрежама неголи на читање. Стога је за мотивисање ученика више него потребно увести моменат актуелности. Савремени писци које млади могу видети, чути на друштвеним мрежама, могу и те како својим светлим примером бити афирмација читања. Млади се идентификују, следе примере те се ту могу налазити шансе и праве смернице.

Наравно да се залагањем за увођење слободне лектире не залажемо уједно и за занемаривање класичних дела светске и домаће књижевности. Напротив, кренемо ли у интерпретацији од ученичких интересовања, лакше ћемо их приволети и на читање класичних дела домаће и светске књижевности.⁴

Ипак, брига о младима није само брига школског система, већ брига читавог друштва. Свесни смо времена у коме живимо, свесни и чињенице да су изазови већи него раније, технологија и дигитални светови освајају наше животе. Зар је реално да

им млади одолевају кад ни ми сами нисмо успели? Паметни телефони, дигиталне платформе, све у функцији човека. Па опет, зашто су праве вредности угрожене, зар нисмо паметнији сад када нам је све доступно једним кликом миша? Овде долазимо до проблема који се сам наметнуо док говоримо о феномену књиге и читања. Не можемо рећи да је лектира једина која је угрожена. Свеобухватнији проблем јесте, рекла бих, криза читања уопште, нарочито код младих.

Неке развијеније земље озбиљно су приступиле истраживању и откривању реалних узрока и потенцијалних решења. Прихватање проблема и суочавање са њима већ је пола пута до тог решења. Поједине студије које се баве овим проблемима заиста су темељне и озбиљне. Ствар је у односу и приступу. Занимљивим сматрам податке и одговоре које сам нашла у једном истраживању Националног центра књиге у Француској.

Будући да се сматра да се читалачке навике формирају још у најранијем узрасту, Министарство просвете је препоручило да се уведе програм „15 минута читања” у основне школе, где деца седе и читају петнаест минута књиге по свом избору. Овај програм има за циљ да развије љубав према књизи и читању још у нижим разредима основне школе. И заиста, многе школе у Француској су то увеле.⁵

Истраживања су показала да деца која потичу из породица у којима су родитељи и сами читачи више читају од друге деце. Њихов контакт са књигом остварен је још у породици, где су им родитељи читали књиге док су били мали, а тај однос према књизи само се наставио у основној школи. Међутим, читање показује оштар пад од уписа у више разреде основне школе, посебно за дечаке. Овај тренд се додатно наглашава у средњој школи и повезује се са смањењем родитељске контроле коришћења интернета и гледања телевизије. Дакле, родитељи не прате коришћење медија код више од 2/3 средњошколаца.

Поред тога, као што сви читаоци читају ради забаве, како би учили и откривали нове ствари, тако и млади читају како би били срећни и испуњени. Ипак, не воле увек да сецирају књижевно дело у школи, лектира није оно што их у довољној мери интересује. Више цене књиге које су сами изабрали. На почетку средње школе, тинејџери се више оријентишу на роман. Када су у питању романи, фаворизују се фантастика, научна фантастика и детективски трилер романи, али многи од њих такође читају илустроване књиге, посебно мангу или стрипове. То се назива литературом за младе или *Young adult literature*.

Као највеће препреке читању наводе се: недостатак времена код девојака, бављење другим

активностима и недостатак жеље за читањем код младића.⁶

Основци и средњошколци се жале и на немогућност проналажења књига које их интересују.

Више физичких или дигиталних активности код младих у периоду од 15 до 25 година оставља мало простора за свакодневно читање.

У просеку, млади узраста од 15 до 25 година проводе 15 сати недељно на Интернету, пре свега на паметним телефонима. Иако читају штампане књиге, млади су примарни корисници дигиталних књига.⁷

Млади су на свој начин схватили књигу и омогућили јој приступ свом нематеријализованом свету. Леп доказ упорности читања у слободно време код будућих генерација, али у дигиталном облику!

Са друге стране, многи француски учитељи, библиотекари и продавци књига посвећени су откривању савремене књижевне продукције за младе. У ту сврху организују састанке, трибине, радионице у присуству аутора.

Ово су само неки од резултата истраживања француског Националног центра књиге. Примери добре праксе и резултати обимних истраживања која се, пре свега, базирају на анкетама и разговорима са младима дају одговоре који нам могу бити свима смернице у ком правцу треба да иду наши напори и где треба тражити могућа решења, уколико желимо да вратимо књигу међу омладину. А имам утисак да се у нашим оквирима овај проблем намеће у још већој мери него у другим, развијенијим земљама.

Поражавајућа је чињеница да велики број младих у Србији уопште не чита књиге, не посећује библиотеке, а отпор према читању лектире добрим делом утицао је и на формирање негативног става према књизи генерално.

Проблем је детектован више од деценије уназад, али се ствари споро мењају, наставни план обраде књижевних дела за средњу школу тек је прошле године доживео видне промене. Завод за унапређивање образовања и васпитања (ЗУОВ) изнео је став да је увођење нових, интригантних књижевних дела у лектиру покушај да се у наставу српског језика и књижевности уведе дијалог књижевних епоха.⁸

Уведена је и тзв. изборна лектира где ученици од наслова које прописује Министарство просвете у договору са својим наставницима бирају наслове које ће читати. Важно је кренути напред, остаје да пратимо резултате. Криза читања лектире није проблем у коме смо усамљени, ово је проблем светских размера и изналазе се начини и истражују нови модели наставног процеса. Важно је схватити да је

најранији узраст право време да се детету усаде читалачке навике и љубав према књизи, све остало је надградња. Мислим да је то моменат који промиче. Школе, библиотеке, родитељи, сви смо на истом задатку, јер читачи се регрутују од детињства, негују и усмеравају, не стварају се на силу под претњом школског плана и програма, методама нужности. Треба почети од почетка...

Наравно, промене су неминовне. Диктира их дух времена, од нас зависи да ли и колико смо спремни да се прилагодимо, схватимо, проникнемо у потребе савременог сајбер човечанства. Књига одолева, живи, додуше и њени појавни облици се мењају, штампана је оставштина прошлог, дигитална дух новог времена. Млади живе брзо, ритам живота намеће те нове дигиталне форме. Брза, лако доступна информација, садржај – добијају, материјализоване форме – губе трку са временом. Ипак, верујем да нема места очајању. Важно је да се читање као такво и све његове благодети по човека не доведу у питање. Верујем да се то не може догодити. Ми у библиотекама бисмо желели да створимо свет у коме свако ЧИТА свој пут ка бољем животу.

Анђела Оињановић

Народна библиотека „Вук Караџић“, Крајујевац

- 1 <https://www.scribd.com/document/392435514/Metodicki-vidici-1> (30. 04. 2020)
- 2 <https://www.scribd.com/document/392435514/Metodicki-vidici-1> (30. 04. 2020)
- 3 Исто.
- 4 <https://www.scribd.com/document/392435514/Metodicki-vidici-1> (30. 04. 2020)
- 5 <https://centrenationaldulivre.fr/donnees-cles/les-jeunes-adultes-et-la-lecture> (02. 05. 2020)
- 6 Исто.
- 7 Исто.
- 8 <https://www.novosti.rs/vesti/naslovna/drustvo/aktuelno.290.html:797670-IZBORNA-LEKTIRA-ZA-GIMNAZIJU-Medju-knjigama-i-horor-romani> (02. 05. 2020)

ЗАДОВОЉСТВО ЧИТАЊА И ПРОГРАМ ЗАВРШНОГ ИСПИТА ИЗ ФРАНЦУСКОГ ЈЕЗИКА

*Промовисање читања жељене литературе
у сеници њанова и програма Министарства просвете Француске*

Од избора књига необичног формата до радионица креативног писања преко размена утисака о прочитаним делима, родитељи и педагози се боре свим силама да помогну младим генерацијама да успоставе чврсте везе са књигама. Лајтмотив библиотека, сајмова књига и кампања Министарства културе је промоција читања из задовољства.

На који начин школа подржава овакав однос према књизи? Као што смо се подсетили у једном од мојих ранијих текстова, овде се преплиће неколико употреба и дефиниција читања: читање као спо-

собност чији су темељи постављени у првим годинама предшколског образовања и основне школе, читање као средство знања, самим тим и средство приступа другим дисциплинама, а читање великих књижевних дела културне баштине је попут траке за пренос културног пртљага.

Ако имамо у виду последњу дефиницију, средња школа представља кључну етапу, али се ситуација мења јер је реформа завршног испита у току. С обзиром на то да су нови програми књижевности по питању обимности изазвали бројне реакције предавача, погледајмо какву визију читања они носе.

„Језичка знања“

Половина Службеног извештаја Министарства просвете која је намењена представљању наставног плана и програма француског језика и књижевности за први разред средње школе општег и техничког смера посвећена је „учењу језика у средњој школи“. Брига о раду на језику је, дакле, и те како призната иако број часова посвећен овој дисциплини није повећан.

Професори који су свој позив прихватили из љубави према књижевности треба да раде на развијању критичког мишљења, побољшању писаног и усменог изражавања ученика, али од сада и да преносе „језичка знања“.

Реч је о надградњи заједничке основе културе и знања из виших разреда основне школе како би се ученици изражавали што је боље могуће, укључујући и оне који неће наставити „књижевним“ путем¹.

Шта ће ученици мислити о томе што је акценат стављен на сам језик? Иако су по завршетку основне школе закорачили у доба личног преиспитивања, они су на неки начин у њој остали. А ови програми нису само теоретски. Полагање теста из француског језика у први план поставља „овладавање језичким и способностима изражавања“ на писменом делу, и подсећа да би на усменом делу наставници требало „да процењују квалитет усменог изражавања кандидата“.

Корпус организован од врха

Програми француског језика за средње школе ипак не заборављају „књижевну културу“ а реч је о пружању „темељног знања“ које се нарочито односи на књижевну анализу и историју књижевности. У том смислу, осмишљени су тако да полазе од избора књижевне продукције распоређене од средњег до XXI века.

Задржана су четири предмета проучавања и смештена у исти ранг: поезија, драмска књижевност, књижевност идеја и публицистика, као и роман и приповетка. Ученици треба да пређу ове опсежне области између прве и друге године средње школе. Уколико усвоје све категорије програма, код ученика се може јавити осећај задовољства. Неки од њих ће без сумње у томе успети, али ће многи посматрати како им ово „задовољство“ измиче, и неће успети да се прикључе читалачком универзуму који су други за њих градили, не они сами.

Довољно је да се подсетимо последње анкете Националног центра књиге, а тиче се младих и читања. У 2018. међу књигама које су читали током

године, млади између 15 и 19 година најпре наводе роман (67%), потом мангу² (38%) и стрип (36%). Драмска књижевност, поезија, књижевност идеја нису присутни у свету њихових читалачких навика. Када је реч о романима, научну фантастику (31%) и фантастични роман (30%) наводе готово исто онолико колико и „велике класике“ (34%).

И ако занемаримо навике ученика, било би разумљиво да се изаберу теме (љубав, свест о другом, фантастика итд.) из којих би се стварале везе између „књижевне културе“ и њиховог личног читалачког универзума.

Идеалан ученик

Одлука Министарства се заснива на идеји да ће ученик усвојити програме који су му намењени. А његов идеалан портрет, попут сопственог у огледалу, осликава онај који ове програме и осмишљава, онај који је образован, уједно и онај кога одликује изузетан квалитет изражавања.

Упутства Министарства сведоче о раскораку не само по питању жанра већ и броја књига које треба прочитати. У првој години, ученици треба да прочитају 4 књиге (једну по „предмету проучавања“) и 3 дела „лаког штива“, и осам књига у другој години (4 + 4).

Према истраживању Националног центра књиге за 2018. годину, ученици средњих школа читају 5,3 књига годишње у школи (у поређењу са 8,9 које читају у слободно време). Стога већ можемо предвидети да многи ученици неће прочитати две до три књиге предвиђене програмом.

Уместо да размотре извештај младих о школској лектури, званични текстови одржавају привид о изузетној снази читалачке праксе, што доводи до тога да се програми схвате као „амбициозни“.

Промена правца?

Од седамдесетих година XX века и појављивања друштвеног проблема неписмености, у школи се читање посматра, доживљава и схвата као навика коју треба подстицати. Јавља се и мишљење да прописи од стране Министарства могу имати негативан ефекат на укупну читалачку праксу.

Макс Битлен је показао како је читање из задовољства које подржавају библиотеке препознато у школском плану. Оваква тежња се налазила и у програмима из 2008. године за више разреде основне школе: професор има циљ да подстиче љубав према читању и читање из задовољства.

Званични текстови програма за више разреде основне школе из 2015. године већ бележе њен нестанак. Задовољство своје место налази само у физичком и спортском, ликовном или музичком образовању. Ипак, идеја да ученици треба да заволе читање како би стекли извесну књижевну културу и даље опстаје.

Другим речима, читање из задовољства се своди на оно прописано корпусом. И сасвим је неизвесно да предавачи могу да га приуште ученицима будући да су и сами у подређеном положају. Немају могућност избора наслова већ морају да изучавају списак на коме су за сваки предмет проучавања по три наметнута наслова, а сваке године се промени половина. Тешко је посветити се текстовима који се тако често мењају. Ритам промена наслова у програму француског језика и књижевности тренутно представља предмет расправа.

На овај начин, нов програм завршног испита из француског језика ствара једну дистанцу у односу на главну расправу о „задовољству читања“, док ће ученици морати да науче да изграде свој пут и да у своје слободно време класике из школског програма комбинују са стрипом, мангом и електронским уређајима.

1 Након друге године средње школе, ученици бирају један од три смера: књижевност, науку или економију и социологију. (Прим. прев.)

2 Јапанска реч за стрипове. Дословни превод је „покретна слика“. Изван Јапана, углавном се користи као назив за јапанске стрипове. (Прим. прев.)

3 Социолог на Технолошком институту „Карло Велики“ на Универзитету у Лорени у Нансију.

Клод Поасено³

Извор: <https://theconversation.com/debat-le-plaisir-de-lire-au-programme-du-bac-de-francais-129031>

Превод са француској: Јасмина Марковић
Народна библиотека „Вук Караџић“, Крајевеца

КАКО ПОДСТАЋИ УЧЕНИКЕ ДА УЖИВАЈУ У ЧИТАЊУ: УЧИТЕЉИ ДЕЛЕ СВОЈЕ ТРИКОВЕ

*Иако ученици уз шруд моју да прођу кроз текстове на часу,
како учитељи моју да их инспиришу да одговоре књију када дођу кући?*

Велики изазов за учитеље није како да ученике натерају да читају, већ како да уживају у томе. Једно је да ученици прођу кроз задате текстове на часу, али сасвим друго да ли ће, када дођу кући, на крају дана отворити неку књигу.

National Literacy Trust¹ је приметио да је доживотно читање засновано на дубокој љубави према читању.

Како се наводи „више пута спроведена истраживања су показала да мотивација за читањем опада са годинама, нарочито ако став ђака према чи-

тању није позитиван. Ако деца не уживају у читању од малих ногу, мало је вероватно да ће се то касније променити.“

За млађе читаоце је нарочито важно кућно окружење.

„Утицај кућног окружења је огроман“, каже Еленор Вебстер, учитељица у основној школи у Нотингемшајру. „Они родитељи који подржавају и разумеју своје дете су кључни за развој читања.“

Ако ученик не види укућане како читају, теже ће му се усадити идеја о уживању у читању. Дакле,

шта учитељи могу да учине како би подстакли читање? Ово су неке од њихових најбољих идеја, иницијатива и пројеката које су развили како би мотивисали ученике и помогли им да развију љубав према читању.

Читалачки изазови

Читалачка такмичења долазе у разним формама, са циљем да зачине литературу и дају подстрек деци да отворе књигу. Маунтбатенска школа у Хемпширу је једна таква школа која је спровела неколико пројеката како би подстакла уживање у читању.

„Желели смо да (ученици) покушају са читањем широког спектра књига“, каже наставница енглеског, Џенифер Ладгејт. „Изазвали смо ученике да прочитају једну књигу било ког жанра, било да је фикција или не. Наставник их штриклира, а на крају године се додељују медаље.“

Друго такмичење је захтевало од ученика да у што краћем року прочитају класике. „Колега је креирао изазов *16 ђре неџо шџџо наџуниш 16* за старије разреде“, каже Ладгејтова. „Изабрали смо 16 класика, као што су *Уџиџи џџџицу руџалицу* и *Врли нови свџџи* и изазвали ученике да прочитају што више пре него што напуне 16 година. То је добар начин да будемо сигурни да су прописно изазвани.“

У другом такмичењу, Еленор Вебстер је мотивисала децу да уживају у читању кроз „екстремно читање“ током летњег распуста. „Ово је увек веома популарно“, наводи. „Деца шаљу своје слике како читају на необичним местима, а ми од њих направимо изложбу у главном холу. Неки су на ролеркостерима, на тракторима, на витринама за књиге, или на летовању.“

Изазов од 100 речи, који је креирала Џулија Скинер, тражи од деце да пишу обичне објаве на интернету и читају радове других ђака. „Деци може бити одбојно када им кажете: ‘Сада ћемо да прочитамо нешто’,“ каже Скинер. „Али виде сврху да читају када им кажете: ‘Сада ћемо подржати некога ко је написао нешто. Шта мислите о томе?’“ Џенифер Ладгејт која користи *Изазов од 100 речи* објашњава: „За домаћи треба да прочитају радове два ученика – воле ово јер је кратко, лако за читање и потребно им је само неколико минута.“

Ескапизам

Док читалачки изазов пружа осећај сврсисходности, бег од школских изазова је круцијалан део у подстреку читања ради уживања. „Деца неће уживати у читању ако су под превеликим притиском“,

каже Вебстерова, „те су опуштена атмосфера и позитиван етос око читања веома битни.“ „Један од наставника у мојој школи је почео да посети библиотеци назива *Беџом*“, каже наставница енглеског језика у једној школи у Лидсу, Сузи Дод.

Промовисање читања као форме ескапизма од општег притиска школе и друштвеног живота, подстакло је њен разред да види читање као врсту самоугађајуће релаксације уместо још једног теста интелигенције у низу. Њени ученици су међу најстраственијим читачима у школи. Деци је у септембру одржала добар говор о читању као ескапизму, а затим им увела посете библиотеци речима: „Данас ћемо да побегнемо на сат времена.“

Учешће наставника

„Од велике важности је да се покаже ученицима да наставници свих предмета читају, не само наставници енглеског“, каже Ладгејтова.

„Тражили смо од наставника да донесу две-три омиљене књиге, а онда би пред почетак сваког часа, било да је географија, математика или неки други предмет, наставник читао разреду десет минута своју омиљену књигу. Ученици би се онда окупили и разговарали о томе шта је читао наставник физичког или наставник историје, што би покренуло веома интересантне дискусије. Ово је веома битно поготово ако не виде укућане како читају.“

Зидови за читање

„Окружење богато штампом је веома важно“, пише на свом блогу „Мрежа белешки“ наставник енглеског језика и историје из Ирске, Џон Марфи. „Окружење треба да подстиче читање у свим својим формама и обезбеди материјал који их интересује. Под тим не подразумевам стављање постера који покушава да промовише читање зато што је *кул* – сматрам их крајње неефективним. Уместо тога, ученици и наставници би могли да поделе са осталима наслов књиге коју тренутно читају и дају неки опис. То је одличан начин да се поделе препоруке.“

Остави све и читај

Остави све и читај (*Drop Everything And Read* (DEAR)) примењује се у одељењима широм земље, и омогућава деци да забораве на своје редовне обавезе и одлутају уз добру књигу. „Цела школа има одређено време у току школског дана када деца читају за себе или одраслима и могу међу великим

бројем књига да изаберу шта ће читати“, објашњава Вебстерова. Ладгејтова каже да је важно да DEAR не постане обавеза: „Десет минута читања на почетку сваке лекције не функционише увек, јер може да постане превише устаљено. Разлика је у томе што се DEAR односи на различите предмете, не само на енглески.“

Читање разреду

Охрабрити дете да ужива у читању је више од жеље да се прочита нека књига; подједнако је важно и да дете цени добру причу. „Читање детету је подједнако битно као и када оно чита за себе или другим људима, и ствара охрабрујуће окружење“, каже Ладгејтова. „Једном сам читаво полугодиште говорила: 'У реду, сада ћу вам прочитати ову лекцију' и мислим да их то охрабрује да читају и да цене кад им други читају.“ Виши разреди, којима се не чита тако често код куће, обожавају ово.

Све долази у обзир

„Јако је важно имати на уму оно шта ученици желе да читају“, каже Марфи. „Не треба потцењивати ову врсту контроле, те сматрам да им треба дозволити да се слободно крећу од једног типа књига ка другом. Упознајте ученике са разноврсним текстовима, медијима и жанровима – можда ће се изненадити када се суоче са сопственим унапред замишљеним претпоставкама о томе шта се сматра

забавом, па ће тако и пригрлити разноврсност онога што читају. Не треба одбаћивати ни стрипове, електронске књиге, интернет чланке или магazine.“

Књиге у наставном плану

„Наш наставни план и програм је веома креативан, а теме се често односе на неку књигу“, каже Вебстерова. „Деца одлично реагују на ово зато што воле да истражују детаље у књизи и на тај начин је оживљавају. На пример, све што смо радили у првом полугодишту базирало се на Грозону кога смо обрађивали у септембру. Сада, у другом полугодишту, деца га рецитију од речи до речи и говоре о књигама Џулије Доналдсон које су прочитали од тада.“

Марџин Вилијамс

Извор: <https://www.theguardian.com/teacher-network/teacher-blog/2014/jun/03/how-to-encourage-students-read-for-pleasure-teacher-top-tips>

*Превод са енглеског: Немања Бркић
Народна библиотека „Вук Караџић“, Крајеваци*

- 1 Национално удружење за развој писмености.

КЊИЖЕВНОСТ ЗА МЛАДЕ У НАСТАВНОМ ПЛАНУ И ПРОГРАМУ ЕНГЛЕСКЕ КЊИЖЕВНОСТИ

Глас наставника

Многи наставници морали су да признају да је обрада класичних књижевних дела слична ситуацији у којој се свиња учи да пева: не успева јој, а уз то је и нервира. Ови наставници су обратили пажњу на притужбе ученика везане за предложену лектуру, као и на питања „Зашто читамо ово?“ те су, или заменили неке од својих

традиционалних устаљених избора ванвременским књижевним делима за младе¹ или су проширили свој наставни план и програм тако што су ова дела предавали заједно са делима из класичне књижевности. Јасно је да ће, ако ученик учествује у обради књижевног дела, касније моћи лепо да се изражава и пише, активно дискутује и можда нај-

важније – настави да чита и мимо лектире. Хипл сажима ову идеју у својој изјави, „да је битније ДА тинејџери читају од тога ШТА читају“ . Проблем је, међутим, и даље у томе „ШТА“ ученици читају? Да ли књижевност за младе може да испуни државне стандарде у енглеским школама или јој је додељена споредна улога на полицама школске библиотеке, као награда ученицима који су већ прочитали захтевну обавезну лектуру? Ако погледамо теме које су заступљене на семинарима из књижевности и језика, као и садржај часописа, такође из ових области, видећемо да већина наставника енглеског језика и књижевности у средњим школама одобрава увођење књижевности за младе у наставни план и програм. Многи наставници енглеског језика верују да књижевност за младе на mudar и вешт начин одговара већ успостављеним стандардима, обликује релевантне наставне планове и програме и укључује младе ХХИ века у садржајне расправе о књижевности и животу. Годинама уназад заговорници увођења књижевности за младе дошли су до закључка да је треба уврстити у више разреде основних, као и у средње школе, јер ова књижевност: (а) побољшава читалачке способности ученика; (б) охрабрује младе да читају више књига и на тај начин вежбају читање; (в) омогућује наставницима да у наставни план и програм уврсте више књига које су занимљиве адолесцентима, те на тај начин избегну часове на којима се попуњавају радне свеске или држе пука предавања; (г) показује да може бити укључена у наставни план и програм (Рид). Међутим, други, укључујући и одређени број наставника енглеског језика, сматрају да књижевност за младе не би требало да заузме истакнуто место у наставном плану и програму: они верују да би ова књижевност могла бити корисна, како би се подстакло читање у вишим разредима основних, као и у средњим школама или за читање у слободно време. Наставници који заузимају овај став сматрају да таква књижевност није „довољно дубока“ да би се могла укључити у редовни наставни план и програм.

Ови супротстављени ставови су нас подстакли да, као неко ко се бави образовањем наставника, тражимо методе којима бисмо боље разумели ставове наставника енглеског језика у средњим школама по питању увођења књижевности за младе у наставу. Наш први циљ је био да утврдимо које наслове наставници користе у својим наставним програмима, и то смо постигли анкетањем 142 наставника енглеског језика и књижевности у нашој држави. Други циљ је био да расветлимо методе које наставници енглеске књижевности у средњим школама користе, како би сврсисходно и промишљено уврстили ову књижевност у своје наставне

програме. Да бисмо то постигли, интервјуисали смо наставнике у средњим школама који редовно користе књижевност за младе у својим одељењима.

Шта смо открили у одељењима

Током школске 2003–2004. године, анкетаили смо 142 наставника запослена у 72 различите државне средње школе у четири различита региона наше државе, како бисмо одредили наслове и обим књига које укључују у свој наставни план и програм, као и разлоге за укључивање или искључивање књижевности за младе. Пошто је ово истраживање спроведено у целој држави, имена свих средњих државних школа у земљи су узета из базе Министарства просвете. Овај свеобухватни списак прво је подељен на четири различита региона – северни, јужни, источни и западни – да би се обезбедио географски репрезентативан узорак. Друго, школе унутар ових региона су категорисане према величини, која је одређена ученичком популацијом.

Унутар ових шест разредних група, за сваку од четири географске регије насумично су одабране по три школе, представљајући укупно 72 државне средње школе...

Истраживање је обухватало и квантитативне и квалитативне компоненте, а квантитативни део је захтевао од наставника да наброје наслове и број страна књига за сваки разред у коме су предавали током 2002–2003. и 2003–2004. школске године. У квалитативном одељку, наставници су одговарали на следећа отворена питања која су се односила на разлоге за укључивање или неукључивање књижевности за младе:

– Да ли у свој наставни план и програм укључујете савремену књижевност за младе? Зашто да или зашто не?

– Које ауторе за младе укључујете у свој наставни план и програм?

– Како бисте описали став својих ученика према читању?

– Које друге информације о тренутном статусу наставног плана и програма за средњу школу можете да поделите са нама?

На основу одговора наставника на анкету и тема које су се појавиле током анализе података, одабрали смо четири наставника са чијим смо практичним радом у одељењима упознати, те им послали додатна питања како бисмо добили детаљне профиле наставника који у свом наставном плану и програму користе књижевност за младе.

Одабрали смо два наставника у вишим разредима основних школа и два наставника у средњим школама, како бисмо имали репрезентативан узорак свих наставника књижевности укључених у истраживање. На основу одговора на завршна питања анкете, у дискусију о резултатима укључили смо по једног наставника из основне и средње школе.

Недостатак мисаоности и књижевне вредности књижевности за младе

Почетна тема произашла из анализе података била је уверење да књижевности за младе недостаје мисаоност и књижевна вредност. Наставници у нашој студији су сматрали да књижевност за младе нема особине „канонских текстова“ и самим тим, неће помоћи ученицима да испуне једнаке циљеве наставе. Попут неких критичара (Јаго, Никбокер, Рајсик) наставници у нашој студији сматрају да је улога књижевности за младе у наставном плану и програму у најбољем случају споредна, те да стога служи за самостално читање изван школе и за мотивацију „лењих“ читалаца. Међутим, у погледу квалитета књижевности за младе нема ничега поједностављеног (Стовер). Он истиче да се добра књижевност за младе „бави темама и питањима које одражавају пулсирање друштва из кога је настала. То чини тако што помаже читаоцима да разумеју сложеност и све нијансе 'сиве' које су укључене у бављење тим проблемима.”

У образовном систему који захтева тестирање, оцењивање и испуњавање стандарда, наставници често сматрају да су им наставни планови и програми претрпани. То нарочито долази до изражаја када покушавају да ученицима предоче вредности квалитетне књижевности: средства којима се користи, сложен речник, развијање критичког мишљења и др. Често, наставници виде канонске текстове као средство за остварење ових циљева, а књижевност за младе, иако је врло важна за живот ученика, доживљавају као лакшу – и као литературу која би се читала, ако остане времена, на крају школске године. Међутим, Бони Ериксон (Bonnie Ericson) истиче: „Ограничити наш избор романа, посебно на оне 'класичне', значило би да нашим ученицима поручујемо како остали текстови, који су можда њихов први избор, имају мању вредност”.

Књижевност за младе обухвата више жанрова и тема и не фокусира се само на романи о стрепњама тинејџера. Током година, ова књижевност се значајно проширила и укључује жанрове као што су: поезија, биографије, мемоари, информативни текстови, научна фантастика и фантазија. Ериксон

тврди да на часу не треба читати само класичне романи или уопште романи, већ да би требало обухватити и друге жанрове, како би ученици у једном тренутку осетили радост читања.

Као што је Кајвел истакла у својој књизи *Књижевност за младе као допуна класицима (Adolescent Literature as a Complement to the Classics)*, „део проблема, којих је већина наставника потпуно свесна, јесте да је класична књижевност често превише удаљена од искустава наших ученика или им је тај читалачки ниво превисок. Укључивање књижевности за младе у наставне програме енглеске књижевности сведочи да би они на тај начин постали привлачнији за ученике” (Стовер).

Књижевност за младе истиче недостатак времена због претрпаног наставног плана и програма

Друга тема произашла из анализе обрађених података је да се књижевност за младе бави интересовањима ученика, као и да пружа наставницима прилику да реше проблем недостатка времена у пренатрпаном наставном плану и програму. Непрестано су нам наставници – учесници у анкети говорили да њихови ученици не воле да читају, али већина је ову изјаву објаснила додајући да ће добар део ученика читати ако им се предложи литература која се односи на њихов живот и интересовања. Један наставник је закључио да је данас веома изазовно допасти се ђацима, истакавши да брзи заплет пуни акција присутни у књижевности за младе испуњавају захтеве „микроталасне генерације”. Наставници су навели да су, између осталих, дела Ловија, Хинтона, Мајерса, Војта, Вајнмана, Шармат, Намиока, Кунија и Данкана укључили у свој наставни план и програм и да их ђаци радо читају. На овај начин књижевност за младе омогућила им је да подстакну активно читање код ученика, а самим тим и да допринесу неговању доживотне љубави према читању. Књижевност за младе је привлачна тинејџерима из више разлога. У њој су, пре свега, заступљени ликови са којима се лако могу поистоветити јер су сличне старосне доби; затим, доживљавају свет из исте перспективе, и сукобљавају се око истих ствари. Радња се одвија брзим темпом и држи пажњу ученицима који расту у технолошком друштву које се убрзано развија и где им свет буквално блесне пред очима, путем телевизије, видео игара и компјутерских слика....

Насупрот томе, нека од традиционалних канонских књижевних дела представљају препреке за ученике „микроталасне генерације”; наиме, ове на-

слову је тешко прочитати, мање су битни за живот и интересовања ученика и захтевају помоћ наставника ради одгонетања њиховог значења. Књижевност за младе ипак превазилази ове препреке. Једна наставница је напоменула да је „укључила књижевност за младе јер просечни читачи више уживају у тим књигама него у класичној књижевности“. Њено оправдање за увођење књижевности за младе је да „читање ових књига чини ученике боље расположеним за читање, тако да ће, надамо се, научити да уживају и у класичној књижевности“. На овај начин наставница је истакла да наставни план и програм који садржи књижевност за младе пружа могућност да се ученици средњих и виших разреда основних школа активно укључе у читање...

Читање наглас подстиче интересовање за читање (Вака и Вака). Једна наставница је изјавила да сви њени ученици – од успешних до просечних и лоших читача – „уживају у читању наглас јер читам са њима и оживљавам гласове и ликове.“ Ова наставница је наставила да објашњава да обично чита наглас својим ученицима на почетку или на крају часа. Неколико наставника је приметило да су групе за проучавање књижевних дела места где је изводљиво укључити књижевност за младе у наставни план, и на тај начин омогућити ученицима да изаберу оно што ће читати. Даље, наставници су изјавили да ученици који „не уживају у самосталном читању, уживају у читању у групама“, тако да се жеља ученика за дружењем и интеракцијом са вршњацима може усмерити на позитиван начин који подстиче ангажовање на часу и учење.

Књижевност за младе помаже лошим и просечним читачима да развију писменост

Трећа тема произашла из анализе података била је да књижевност за младе помаже лошим и просечним читачима да развију писменост. Истраживања показују да је најбоља метода за унапређење вештине читања – вежбање читања (Алверман и Фелпс, Вака и Вака) и да мотивација за читање утиче на способност читања (Национални центар за образовну статистику). Будући да им књиге из обавезне лектире нису разумљиве и блиске, и лоши и успешни читачи осећају антипатију према читању (Стовер). Књижевност за младе је намерно написана да би била доступна лошијим читачима, јер они развијају своје вештине у интеракцији са разним текстовима (Стовер). Ова књижевност ђацима пружа могућности да читају ради уживања, јачајући тако вештине читања и писмености којима их подучавамо на часовима енглеске књижевности и језика....

„Као наставници енглеског језика у средњим школама, ми не само што желимо, већ и морамо да усадимо љубав према читању код наших ученика. Подучавање ученика да истински воле књижевност, што ће неминовно водити ка повећаном читању и писмености која је резултат читања, захтева од наставника да преиспитају неке од својих традиционалних приступа подучавању књижевности. Резултати на тестовима не илуструју нужно која су знања и вештине ученици стекли читајући књижевна дела. Тестови способности мере колико су ученици разумели садржај одређеног текста, али не и шта су заправо научили читајући књижевна дела, и које су мисли и питања та дела у њима пробудила“ (Бушман и Хас).

Једна наставница наводи да јој књижевност за младе у одељењу деветог разреда омогућава „подучавање многих елемената писмености“. ...Она такође примећује да ће се ученици мотивисати да читају и желети да се описмене ако им се ове вештине представе као „релевантне“ за њихове животе.

Остали наставници који су учествовали у истраживању приметили су да су савремени романи (иако не увек романи за младе) испреплетани са класичним романима. Као што напомиње Кајвел, класична дела нису увек релевантна за савремени живот наших ученика. Такво упаривање савремене књижевности и књижевности за младе са канонским текстовима бар премошћује удаљеност између живота ученика и света класика...

Глас наставника

Елизабет, наставница енглеске књижевности

Елизабет, наставница која предаје осмом разреду, говори о романима за младе који су се показали успешним на њеним часовима. Она се „заинтересовала за књижевност за младе на постдипломским студијама слушајући предмет Књижевност за младе. На овом предмету изучава се на које се све начине ова књижевност може укључити у наставу.“ Елизабет о овом предмету каже: „Читајући преко тридесет књига у кратком временском периоду, схватила сам да постоји обиље литературе за младе и колико се лако ученици могу пронаћи у тим текстовима... Такође, осмислили смо пројекте и разговоре о књигама читајући различите романе; тако да и моји ученици сада смишљају пројекте и разговарају о књигама. Сваких шест недеља ученици представљају књиге које су прочитали и могу да изаберу начин на који ће то урадити. Ово такође помаже ученицима да стекну самопоуздање у јавним насту-

пима и да упознају вршњаке са другим књигама које би им могле бити интересантне за читање. Браво за књижевност за младе!“...

Искуства која Елизабет и њени ученици имају са увођењем књижевности за младе у наставу директно одражавају моћ којом ова књижевност мења ставове ученика према читању, и говори у прилог томе да класици не привлаче лоше и просечне читаче. У ствари, Елизабет саветује друге наставнике:

„Књижевност за младе нуди бројне предности у самој настави. Прво, она обрађује различите теме. На пример, ученици који читају *Дневник Ане Франк* исто тако могу да читају романе за младе који из различитих углова говоре о Холокаусту. Тако ученици, читајући додатне текстове, боље и дубље разумеју одређену тему. Друго, ученици на тај начин развијају љубав према читању. Лично сам видела да ученици самоиницијативно почињу да читају и друге романе јер им је нека књига за младе заиста „дала одговор“. Неки ученици су се суочили са великим потешкоћама у свом животу.... Поред тога, у овим романима су ликови и проблеми са којима се могу поистоветити. Ти ликови се боре са притиском вршњака, проналажењем сопственог идентитета и животним променама. Такође могу видети како се ти ликови суочавају са проблемима и како би и они то исто могли. Неки наставници тврде да треба обрађивати само „класичне“ романе. Не слажем се. Сматрам да су и 'класични' романи и књижевност за младе драгоцене и да имају своје место у настави.“

Елизабетина искуства и савети дати другим наставницима енглеског језика у директној су вези са резултатима истраживања о увођењу књижевности за младе у наставни план и програм.

Кетрин, наставница енглеског језика

Као што се Елизабетино интересовање за увођење књижевности за младе у наставу развијало током постдипломских студија на предмету који се бавио овим жанром, тако је и Кетрин постала врло заинтересована за ову проблематику. Она каже: „Кроз та предавања сам постала свесна овог жанра и заљубила се у садржај књига.“ Чим се упознала са књижевношћу за младе и увидела могућности за њену примену у наставном плану и програму, Кетрин је почела да је користи на часовима. Тада је приметила како се „код ђака буди интересовање после прочитаних одломака, а потом и комплетних књига уведених у наставу.“ Међутим, Кетрин није само увела књижевност за младе у свој наставни план и програм. Као што је већ речено, она је разви-

ла праву љубав према њој. Кетрин наводи: „Уживам у читању и обради књижевних дела; моји ученици уживају у читању и учењу из књига. То је савршена комбинација.“ Наставници који искрено воле књижевност и читање, имају веће шансе да усаде такву љубав и код својих ученика, јер сами представљају модел читаоца какав ће, надају се, и њихови ученици постати.... Сви проблеми о којима је Кетрин говорила, а који се односе на ставове ученика према читању, иду у прилог увођењу књижевности за младе и у наставни план и програм енглеског језика и књижевности. На пример, романи за младе нису предугачки, тако да ђаци могу да стигну да их прочитају у оквиру ограниченог времена предвиђеног наставним планом и програмом, баш као што је и Елизабет нагласила...

Реалност је таква да наставницима, посебно у средњим школама, може бити тешко да уврсте књижевност за младе у наставу због мањег броја часова предвиђених за обраду књижевних дела. Свесна тога, Кетрин саветује, „ако не користите књижевност за младе јер у 10. разреду предајете рану америчку књижевност, а ниједан аутор који је тада писао, наравно, није писао књижевност за младе, ви сами пронађите савремени наслов чија се радња дешава у периоду који обрађујете и упарите га са традиционалним делом.“ Иако су Кетринини савети засновани на личном искуству, они се директно поклапају са аргументима до којих се дошло у истраживањима.

Препоруке:

Резултати нашег истраживања чврсто подржавају оно до чега су и друга истраживања на ову тему дошла. Она показују да књижевност за младе:

- нуди наставницима могућност да на прихватљив начин у наставни план и програм уврсте квалитетна дела за младе у целисти,
- се бави интересовањима ученика,
- се може обрадити у датим оквирима пренатрпаног наставног плана и програма,
- прави мост између лоших и просечних читача и класичне књижевности,
- развија писменост код читача.

Једна наставница која је учествовала у нашем истраживању каже да многи њени ученици „воле да читају док год се оно што читају односи на њих.“ Други учесник каже: „Већина ђака су просечни читачи. Међутим, многи од њих ће прочитати књигу ако могу да схвате шта их занима.“ Ово су најосновнији, а ипак значајни аргументи за увођење књижевности за младе у наставу. Као наставници, дајмо ученицима да читају литературу која је њима важна, а затим је искористимо да испунимо све

стандарде и процену стеченог знања. Креативно-шћу, страшћу и планирањем то се може учинити, као што овај мали узорак у истраживању показује.

Лоел Гибонс, Денифер Дејл и Џојс Стилворџ
извор: <https://scholar.lib.vt.edu/ejournals/ALAN/v33n3/gibbons.pdf>

Избор и превод са енглеској: Драјана Исаиловић
Народна библиотјека Крушевац

1 YAL – young adult literature

2 Microwave generation – термин који описује генерацију која тежи инстант задовољству, нема стрпљења ни за шта дуже од 15 секунди, колико им и треба да одговоре на смс/мејл или прочитају објаву на друштвеној мрежи.

ВЕЛИКА ОДГОВОРНОСТ НА КОМИСИЈАМА ЗА ИЗДАВАЊЕ И ОТКУП КЊИГА

Прејлед издаваштвa у 2019. години
презентован на Данима крајугевачке књије 2020.

Завичајно одељење прикупља грађу у условима када је култура и даље маргинализована, грађани осиромашени, а издавачи разапети између жеље да, уз минималну зараду дају допринос ангажованом издаваштву или да, остварујући већи профит повлађују потрошачком друштву различитим облицима популистичког издаваштва. Овогодишње, 8. по реду Дане крајугевачке књије одржали смо у галерији где се на паноима налазила изложба о животу и раду нашег суграђанина, добротвора, предратног двопретметног професора гимназије Јована Ђ. Мирковића који је, пре више од 80 година водио исте битке као и ми данас – код ученика развијао и неговао љубав према књижевности и читању, а на својим предавањима критиковао лаку књижевност и мас-културу. Нашом манифестацијом промовишемо културу, баштинимо праве вредности за данашње и будуће генерације, прикупљамо и чувамо разнолико богатство писане речи и све остале облике стваралаштва.

Сваки почетак године, па и ове 2020. резервисан је за израду извештаја о раду, али и о претходној, издавачкој 2019. години. Ове године можемо да будемо задовољни, јер смо пре манифестације, прикупили више од 70% публикација објављених у 2019. години. Нашу успешност меримо записима у Виртуелној бази Србије, регистрованим у НБС, која поседује међународне ознаке у зависности од

врсте грађе: ISBN, ISSN... и каталогизацију у публикацији пре штампања, СІР. Публикације које нису у електронском каталогу и даље остају невидљиве – и библиотекарима и корисницима, али је њих неупоредиво мање него пре осам година. Самостални издавачи нам достављају своје публикације, а ми се надамо да је то, једним делом, захваљујући нашој иницијативи и ДКК. Пример од пре 4 месеца то и потврђује: издавача који нам је доставио публикацију без СІР-а и ISBN броја упутили смо где се и на који начин региструје, па је доштампани тираж од 280 примерака имао све потребне међународне ознаке. Затим нам је поклатио и регистроване примерке публикације. Ми смо обрадили оба издања, али и овога пута подсећамо на значај и важност увођења свих публикација у Виртуелну базу Србије, тиме и заједничку базу свих чланица COBISS online платформе у Европи. Уз наслов, име аутора и издавача, идентитет књије одређују и међународне ознаке.

Објављене публикације у 2019. години

Према бази података COBISS.SR, у којој укштањем критеријума за претрагу – година издања (2019), место издања (Крајугевац) и ограничавањем на врсту грађе – књије, односно серијске публика-

ције и делом некњижна грађа (компакт-дискови и електронски извори), у 2019. години у Виртуелној бази Србије налази се 561, за 116 записа мање него у 2018. години (677). Филтрирањем, односно сужавањем претраге којом се искључују записи стручних радова, докторских дисертација, магистарских/мастер и дипломских радова (325) остаје да је у 2019. години објављено и регистровано 236 књига, за 39 мање него у 2018. и 23 наслова серијских публикација.

Захваљујемо се свим издавачима и ауторима који своја издања достављају Библиотеци, јер их сматрамо партнерима на истом задатку, као и Лели Вујошевић и Лоли Станковић, захваљујући којима је сарадња са Универзитетом годинама уназад успешна. Нажалост, морамо поново да апелујемо на колеге из институција културе да достављају књижну, посебно некњижну грађу Завичајном одељењу. На пример, остали смо без плаката са прошлогodiшњег Арсенал феста, што је ненадокнадиво, јер је плакат поуздан носилац информација за све будуће истраживаче.

Најпродуктивнији издавач је, као и прошле године, Универзитет са својим факултетима (који се налазе у Крагујевцу), Универзитетском библиотеком и Галеријом.

Факултети, Библиотека, Универзитет и Галерија у Крагујевцу издали су 80 наслова, од тога 71 књигу, 10 серијских публикација, 2 рачунарска CD/DVD.

Издавачи који су објавили више наслова су: „Духовни луг“ (29), „Уметнички хоризонт“ (24), УК „Кораци“ (23+1 серијска), ИК „Каленић“ (8+1 серијска), Висока школа за менаџмент и економију (7), АТОС (6), Народна библиотека „Вук Караџић“ (3+2), Спомен-парк „Крагујевачки октобар“ (5), СКЦ (7+ 3 CD/DVD), Галерија РИМА (7), Народни музеј (4), Клуб културе „АРТиУМ“ (5), Књижевна заједница Крагујевац (3+1), Друштво за народно просвећивање „Светионик“ (2), Галерија АРТ (2), Друштво историчара Шумадије (3), „Погледи“ (3), Printus lis (2), Дечје новине јуниор (2).

По једну публикацију издали су: Удружење потомака ратника ослободилачких ратова Србије 1912–1920, Удружење ликовних уметника Крагујевца, Удружење писаца Крагујевац, Књажевско-српски театар, Ловачки савез централне Србије, Школа са Домом за ученике оштећеног слуха, Удружење Срба у Хрватској, Удружење грађана Крајине „Зора“, Шумадијска епархија, Крагујевачки оркестар, Црквени одбор Храма Пророка Илије у Цветојевцу, МЕДРАТ: друштво за рационалну терапију, „Јавност“, Дом омладине, Wine Expert, Клуб кул-

туре, Метал Куч, „Црвени крст“, Завод за смештај одраслих лица „Мале Пчелице“, Висока техничка школа струковних студија, ГО СУБНОР и Старо друштво Крагујевчана.

Самосталних издавача је било 16.

Издавач са највећим тиражима годинама уназад, „Империја књига“, није објавио ниједну публикацију у 2019. години.

Појавио се и нов издавач Printus lis који је објавио две публикације о масонима.

У протеклој 2019. години нису све средње школе (којих има осам) објавиле годишње извештаје о раду и успеху ученика. То сматрамо великим пропустом, јер су годишњаци незаобилазан извор за проучавање рада установе и значајни су за све истраживаче. Школе и даље не достављају извештаје самоиницијативно.

Крагујевчани на откупу књига

На овогодишњи откуп књига јавило се 304 издавача са 4.400 наслова којима су конкурисали. Министарство је определило 100.000.000 динара за откуп, а комисија коју су чинили: Александар Јерков, председник, Владимир Шекуларец, Часлав Копривица, Петар Пијановић и Предраг Ј. Марковић, применом критеријума и мерила из Уредбе о критеријумима, мерилима и начину избора пројеката у култури који се финансирају из буџета Републике одабрала је 231 издавача са 2.628 наслова, од којих 40% спада у обавезан откуп, док остатак бирају библиотеке.

Ове године нема домаћих хит писаца око чијих дела се пре неколико година дигла велика бура. И даље постоје недостаци у овако организованом откупу, а у складу са тим одржано је и неколико скупова на којима су библиотекари тражили боље услове за набавку књига.

Што се тиче крагујевачких издавача, није било изненађења: на конкурс се јавило 7 издавача, за два више него прошле године. Два издавача нису прошла селекцију комисије. Највише је понудила издавачка кућа „Духовни луг“ (14, одабрано 6 наслова), затим ФИЛУМ (5 наслова, откупљена 3), Галерија РИМА је конкурисала са једном публикацијом и она је откупљена, „Атос“ (3, једна откупљена) и Друштво за народно просвећивање „Светионик“ (3 наслова, један откупљен). Издавачким кућама „Погледи“ (2) и Колу српских сестара (1) нису откупљени наслови којима су конкурисали. Највећи број примерака (220 у вредности од 59.784,00 динара) је откупљен „Духовном лугу“, и то *Поуке стар-*

ца Пајсија Оларуа Јоаникија Балана (21 примерак – 5.040,00 динара), *Соко и медвед : Срби и Руси на њишу Господњем* Владимира Димитријевића (19 примерака – 7.980,00 динара), *Крвави Божић : историје оца Василија* Владимира Ђорђевића (18 примерака – 6.480,00 динара), *Забрањени свет : тајне прошлости – зајонейке будућности : шта скривају архиви специјалног одељења НКВД, Аненербе и Врховне команде Вермахта* Леонида Григорьевича Ивашова (35 примерака – 26.250,00 динара), *Житије Светио и дојоносног оца нашег Василија, Острошког Чудотворца, митрополијског захумског : акајист и чудеса* Јустина Поповића (60 – 7.200,00 динара), *Чујте, Срби! : чувајте се себе* Арчибалда Рајса (67 примерака – 6.834,00 динара).

ФИЛУМ-у су откупљена три наслова (115 примерака – 27.600 динара): *Нулини сјецен реализма* Драгана Бошковића (35 примерака – 8.400,00 динара), *Амерички психијатријски синдром* Љубице Васић (38 примерака – 9.120,00 динара) и *Бекејово експериментално позориште* Биљане Тешановић (42 примерка – 10.080,00 динара).

Галерији РИМА је откупљена монографија *Владимир Величковић: цртежи* којом је заокружена издавачка целина од 6 капиталних монографија посвећених овом изузетном уметнику. Откупљено је 188 примерака у вредности од 496.320,00 динара.

Друштву за народно просвећивање „Светионик“ откупљена је публикација *Село у Србији – блато које тече* Милутина Матића (40 примерака – 40.000,00 динара).

Откупљене су публикације крагујевачких књижевника Александра Лаковића (*Хиландар Света Гора, између мита и историје* и *Речи у сенци*) и Мирка Демића (*Пустоловине дачког ојсенара*) које нису у издању завичајних издавача. Бележимо и да Лаковићеве књиге имају на сл. стр. годину издања 2018, али су заправо угледале светло дана 2019. године.

Књиге завичајних аутора издате ван Крагујевца

Испратили смо и публикације крагујевачких аутора чији су издавачи ван Крагујевца. Александар Јањушевић је објавио публикацију *Борис* у издању Bookland-а, Александар Стаменковић *Loctor Arianus: јошске новеле* у издању ЦФП Апостроф из Београда. Драма Мирка Демића *Победници, победници* објављена је у зборнику *Савремена српска драма*, у издању Удружења драмских писаца Србије и *Рајни дневници 1912-1916*. Станислава Кракова

које је приредио у издању новосадског Прометеја и РТС-а, као и зборник *Црте и резе* који је уредио. Песник и преводилац Владимир Јагличић је и ове године превео више књига: *Егеска светиња* Всеволод Вјачеславович Иванов, *Бернара* из Београда, *Светионик на једну* Јевгениј Чигрин београдског Граматика..., *Хиландар и Света Гора, између мита и историје* Александра Лаковића у издању Центра за културу Градац и „Духовног луга“.

Важно је напоменути да се код прикупљања монографских публикација не врши дискриминација (родна, национална, политичка...), као ни селекција у квалитативном смислу.

Штампарије

У последњих 5-6, ово је најбоља година за крагујевачке штампаре. И даље су присутне штампарије које пружају услуге крагујевачким издавачима, али су 2019. године, први пут откада се примењују јавне набавке, КГ штампарије доминирале. Од 178 штампарија које су штампале завичајне публикације, 114 је из Крагујевца или 65,52 одсто и 64 из осталих градова Србије (36,78 одсто). Године 2018. је, на пример, било обрнуто: 62,96 одсто су биле штампарије ван Крагујевца, а само 37,04 из Крагујевца.

Највише су одштампали Интерпринт 59 и Графостил 19, затим: Family press 9, Сквер 7, Златна књига 6, Спектар 7 – 3, Грид 2, Венипринт 2, Силка 1, Графопромет 1, Аз Буки 1, Калиграф 1, Машинац 1, Дигитал принт 1, KG digital press 1.

Штампарије ван Крагујевца које су штампале завичајну продукцију су: Орбис про Параћин 1, Алфа граф Нови Сад 1, Арт принт Нови Сад 5, Донат граф Београд 18, Машинац Београд 4, Прес принт 1, Епоха Пожега 3, Бирограф комп Београд 8, Јасен Београд 2, Планета принт Београд 1, Колор прес Баточина 5, MB линија Београд 1, Шпринт Београд 7, Графостил Београд 2, Графопласт Ужице 3, Пресинг Рача 1, Наис принт Ниш 1, Свен Ниш 1, BG caligraph Београд 1, Службени гласник Београд 2 (и издавач и штампар), 3D графика Ужице 1, Кварк Краљево 5, ГМ НБС граф 1, П-принт Београд 1, Врњачка Бања Сацтип 2, Пи-прес из Пирота 11.

Серијске публикације

У 2019. години појавио се само један нов наслов – *Proceedings on Engineering Sciences*, који је објавио Факултет инжењерских наука, али се зато угасило неколико листова и часописа. Најбољу динамику излажења имају универзитетски часописи и часо-

писи које издају институције, што је и логично с обзиром на њихово буџетско финансирање. Нажалост, тако није и са јединим штампаним новинама *Крагујевачким* које пре десет дана нису изашле. Новине *крагујевачке* су настављач најстаријег листа јужно од Београда *Свејлосији* коју је покренуо пре 85 година Љубиша Манојловић. Тада је први пут забрањена, да би се непојављивање пред читаоцима поновило у време Слободана Милошевића када је цела редакција истерана из зграде, па је „правила“ новине у полуилегали, у приватној кући у Палилулама, затим после срамне приватизације и сада, много година касније, када редакција није имала новац за штампање листа. Пауза у издавању се наставила и у време пандемије коронавируса, тако да су се *Крагујевачке* после скоро тромесечне паузе појавиле 21. маја. Три листа такође нису изашли у 2019. години – после 20 година престали су да излазе фабрички лист *Засијава оружје* и лист Самосталног синдиката Застава оружја *Оружар*. Из истог, финансијског, разлога више не излази ни лист за пољопривреду *Газда*. Са жаљењем у преглед издаваштва уносимо и податак да се у 2019. години нису појавили *Шумадијски анали* и *Лицеум*.

У 2019. години наставили су да излазе листови и часописи: билтен Књажевско-српског театра *ЈоакимИнићерФесџи*, *ЈоакимФесџи*, *Дечје искре: дечји часопис за културно-уметничко стваралаштво* УК „Кораци“, *Наше љаво лице* Завода за смештај одраслих лица Мале Пчелице, *Савейовалишије за брак, љородицу и младе* Центра за социјални рад „Солидарност“, *Годишњак за исијраживање љеноцида* Спомен-музеја „21. октобар“, *Serbian Journal of Experimental and Clinical Research*, универзитетски онлајн часопис, *Рационална ѿрајиција* Медицинског друштва за рационалну терапију (онлајн и штампани), *Ловачки ѿласник* издање Ловачког савеза централне Србије у Крагујевцу, *У служби хуманосији* издање Црвеног крста у Крагујевцу, *Камен: индустрија камена* у издању Агенције МАГ, *Слово Сијаре цркве*, гласило Старе цркве у Крагујевцу, *Каленић* истоимене издавачке куће, *Сијурна лука*, часопис Геронтолошког центра, *Ајросвеј* предузећа Агромаркет, *Службени лисџи ѿрада Крагујевца*, *Кораци* и *Крагујевачко чиџалишије* чији је издавач Народна библиотека „Вук Караџић“, као и познати универзитетски часописи *Лийар*, *Match*, *Наслеђе*...

У прошлој години прикупљено је око 200 примерака некњижне грађе (плакати, флајери, позивнице, дискови). Плакати су изложени као примарни извор који приказује дешавања, јавни живот, а тиме и пулс града на Лепеници. Код прикупљања ове врсте штампане грађе, примењујемо строгу и

стандардизовану селекцију, уз напор да се ништа не пропусти.

Градско финансирање пројеката у култури

Пројекат Града Крагујевца за финансирање и суфинансирање програма, пројеката и манифестација у области културе као вид подстицаја стваралаштву у култури и издаваштву настављен је и у 2019. години. Право учествовања на конкурсима имале су установе културе (изузев установа чији је оснивач Град), удружења, уметници, књижевни ствараоци, сарадници, односно стручњаци у култури којима је статус одређен у складу са Законом, као и други субјекти чије је седиште, односно пребивалиште на територији града Крагујевца. У 2019. години је раздвојено финансирање манифестација од издавања публикација. Новооснована установа културе „Кораци“ преузела је издавање монографских публикација, а компетентни жири се побринуо за квалитет 23 објављене публикације.

Сматрамо да је финансирање и суфинансирање програма и пројеката у области културе изузетно значајан подстицај за стварање још бољих и креативнијих културних садржаја у Крагујевцу. Овакав пример добре праксе данас се ретко среће јужно од Београда.

Награде

Лепши део овог прегледа представљају награде које су понели завичајни аутори и њихова дела.

За публикацију *Пусџоловине бачкој ойсенара* књижевник Мирко Демић добио је две награде – „Мирослав Дерета“ (уручена му је у јануару 2019) и Ђурђевданску награду Града Крагујевца, док је његова драма *Победници, љобедници* понела награду „Бранислав Нушић“. Књижевник Александар Б. Лакковић је добио награду „Љубомир П. Ненадовић“ за књигу *Хиландар и Свеџа Гора, између мийа и исијорије*, а књижевник Владимир Јагличић Жичку хрисовуљу за песнички опус. Графички дизајнер Марко Стаматовић добио је награду УЛУПУДС-а на 64. Међународном сајму књига за фотомонографију *Словенски круџи, заборављена маџија веровања*.

Многобројне награде добили су и глумци и представе Књажевско-српског театра, Дечјег позоришта, акордеонисти, пијанисти, фотографи. Искрено честитамо свим лауреатима и поносни смо што се у прегледу издаваштва за 2019. годину налазе и овакви подаци.

Годишњи прегледи крагујевачког издаваштва бележе све активности у сфери културног стваралаштва. Иза нас је успешна 2019. година, а ми се надамо да ће 2020. бити још боља.

Сматрамо да је за подстицање добрих програма и пројеката у култури највећа одговорност на комисијама и жиријима који, добром селекцијом и избором, дају допринос квалитетном и ангажованом издаваштву и културном стваралаштву. Остварење таквих пројеката биће знак да следимо при-

мер наших суграђана који нису више физички међу нама, али њихова дела остају трајна вредност и за будуће генерације. Крагујевац је био и биће, како је то Слободан Павићевић записао, завичај модерне Србије.

Преглед издаваштва у 2019. години најбоље говори у прилог томе.

Гордана Вучковић

Народна библиотека „Вук Караџић“, Крагујевац

ЖЕНСКА ШТАМПА У СРБИЈИ ПОСЛЕ ДРУГОГ СВЕТСКОГ РАТА

О српској периодичној намењеној женама

По завршетку Другог светског рата, са наглим успоном масовне културе, илустрована штампа се може посматрати у ширем европском контексту. Формирањем нове социјалистичке културе и порастом југословенског стандарда, западни утицај све више осваја сферу популарне културе. Многе београдске редакције биле су претплаћене на страну штампу, филм, музику и телевизију, што је условило промене у потрошачкој култури жена. Постепено отварање земље према западу донело је успон домаће текстилне индустрије. Шездесете године у Југославији обележила је политика раста приватне потрошње, раста стандарда, отвореност земље према западу и успон социјалистичке средње класе која прихвата западне потрошачке навике. Пораст стандарда утиче и на промену у садржају илустроване штампе за жене, промене у облачењу и музици. Осамдесетих година XX века женска штампа доносила је све више модних прилога са запада. То је била деценија у којој је штампа почела да губи квалитет, јер је естрада освајала све већи простор у сфери утицаја на музички укус и животни стил жена.

Постепено, мењала се садржина женских часописа и уводиле су се рубрике у којима је жена представљена као образована грађанка, радница, равноправна у сваком погледу, политички опредељена, упућена у тајне куповине гардеробе. После Другог светског рата женски часописи су несумњи-

во дали посебну боју епохи и историји српске културе. Залазили су у све сфере друштвеног, политичког и уметничког живота.

О модним часописима

Један од првих женских часописа после Другог светског рата био је Укус. Почео је да излази 1946. године, а издавао га је Антифашистички фронт жена. Садржина часописа била је усмерена ка моди и домаћинству.

После Другог светског рата издавачке куће „Дуга“, „Политика“ и „Борба“ покрећу илустровану штампу за жене у Србији. Анализа садржаја тих часописа за жене указује да су рубрике биле разноврсне – од практично саветодавних садржаја до феминистичких идеја.

Практична жена је популарни женски часопис који је почео да излази 1956. године у издању новинско-издавачког предузећа „Дуга“. Главни уредник је била Радмила Протић и излазио је три пута месечно до 1993. године. Неколико деценија поред хрватског „Свијета“ био је најпродаванији женски часопис. „Насловне стране првих бројева биле су испуњене илустрацијама и фотографијама о уређењу стана или гајењу цвећа, да би се потом у потпуности препустиле фотографијама манекенки у актуелној одећи која је одговарала годишњем

добу и различитим приликама“.¹ *Практична жена*, поред тога што је требало да помогне читаатељкама у свакодневном животу, пружала им је савете у вези са одевним и модним новитетима, доносећи пред сваку сезону фотографије препоручених модела за одевање. У часопису се налазе текстови о моди, здрављу и лепоти, научно-медицинским особеностима женског тела, хигијени, савети са темом како помоћи запосленој жени. Часопис *Практична жена* је од самог оснивања организовао велики број ревија савременог одевања, доносећи пред сваку сезону цртеже и фотографије препоручених модела пореклом из Париза. Од 1993. године мења назив у часопис *Жена*, са поднасловом – илустрована породична ревија. Главна уредница била је Љиљана Стојановић Попин и излазио је до 2000. године, двонедељно.

Базар је женски часопис издавачке куће „Политика“, који излази два пута месечно. Први број *Базара* појавио се 15. децембра 1964. године. На насловној страни налазила се Милена Дравић пред новом зградом издавачке куће „Политика“. Теме у часопису *Базар* биле су разнолике – од анкете „Шта очекујете од *Базара*“, мода и цртежи Александра Јоксимовића који је био и први уредник листа, уметност и слике познатих сликара, ваш дом, рецепти, козметика.² На задњим страницама листа налазио се текст из неког познатог књижевног дела.

У *Базару* је 1966. године донет опширан извештај о успеху модне колекције Александра Јоксимовића, инспирисане народним мотивима, на Салону моде у Паризу и Сан Франциску. *Базар* је десет година додељивао престижну награду „Женско перо“ под покровитељством Мадлене Цептер, која је била и дародавац награде. Циљ награде је био промоција женског књижевног стваралаштва.

„Избор књига о којима се пише у *Базару* је разноврстан, међу ауторима са којима се разговара доминирају, логично, ауторке (међу њима су на пример Ведрана Рудан, ауторка романа *Животије крашћаваца*; Зорица Мутавчић, прва главна уредница *Базара* поводом објављивања њене књиге *Белешке из прошлог века*; Љиљана Хабјановић, поводом две деценије од објављивања првог романа; Љубица Арсић, добитница „Женског пера“)“.³ *Базар* је као један од организатора југословенског избора за мис на насловним странама поклањао велику пажњу и кандидаткињама овог избора. Огласи чине око четвртину укупног простора у овом магазину. Међу личностима о којима се у часопису пише највише је оних са естраде. Часопис има укрштеницу и хороскоп и остао је у самом врху популарности женске штампе за породицу, где и данас можемо наћи чланке о лепој књижевности, образовне члан-

ке, животне приче и рецепте, текстове о здрављу, исхрани, вежбању.

Од средине седамдесетих година XX века појављује се женски илустровани часопис *Нага*. Важио је за један од најзанимљивијих женских часописа на овим просторима у коме су биле заступљене теме од здравља до вести о личностима са естраде. Издавачка кућа „Борба“ издавала је овај часопис. Од 1981. године добија поднаслов – ревија за жену и породицу. Од 1993. године наставља се као: *Нова Нага*, а од 1997. до 1998. године мења наслов у *Нагана*. Овај часопис куповале су углавном жене из некадашњег средњег слоја.

Последњих деценија XX века на српском тржишту појавили су се модни часописи из иностранства. Међу страним часописима који су уживали велику популарност на нашим просторима налазили су се *Вої* (Vogue) и *Бурга*.

Вої се може сматрати најпознатијим светским модним магазином. Први број изашао је далеке 1892. године у Њујорку. Француско издање часописа појавило се 1920. године и било је заступљено на српском тржишту између два светска рата. *Вої* се сматра елитним часописом намењеним женама. Поред квалитетних текстова, стилски печат овом часопису дају илустрације и фотографије талентованих аутора широм света. Главна уредница часописа *Вої*, британска ауторка Ана Винтур, успела је да сачува репутацију часописа.

Немачки модни магазин *Бурга*, који је почео да излази 1949. године, појавио се и на југословенском новинском тржишту. Корице и упутство за израду кројева били су на српском. Часопис је излазио једном месечно. *Бурга* је као часопис имала моћ „кућног модног креатора“ током седамдесетих и осамдесетих година XX века.

Феминистички часописи

Женско писање није било само исказивање уметничких, књижевних, научних или других склоности, већ и важан чинилац еманципације, често једини начин да се чују жене, књижевнице, уметнице, активисткиње. Већ у другој половини XX века, развија се феминистички покрет образованих жена, који је био усмерен ка окупљању женске популације у разна удружења у којима су жене својим радом одредиле себе као елиту.

Деведесетих година XX века покрећу се радикално-феминистички часописи. Најпознатији такав часопис су *Феминистичке свеске*. Часопис је излазио од 1994. до 1999. године, двомесечно. Прва имена уредништва у редакцији часописа су: Надежда

Петковић, Зорица Мршевић, Славица Стојановић и Љиљана Вулетић. Уреднице су, поред објављивања оригиналних прилога, преводиле стране текстове који су били објављивани у часопису.

Активност која је временом довела до оснивања часописа, била је покретање волонтерске службе СОС телефона за жене и децу жртве насиља. СОС телефон је основан у Београду 1990. године. Основне теме *Феминистичких свески* биле су ратно насиље над женама, породично насиље, силовање, инцест, хомосексуалност.

Други значајан радикално-феминистички часопис је часопис са насловом *Женске студије* и покренут је као део пројекта делатности Центра за женске студије у Београду. Излазио је од 1995. до 2002. године, три пута годишње. Уреднице часописа биле су Јасмина Лукић и Бранка Арсић. На веб страници Центра за женске студије налази се 13 бројева часописа *Женске студије*, који се могу бесплатно преузети. У часопису су биле заступљене теме из историје и теорије женског покрета, књижевне историје, опште теорије културе и других уметничких дисциплина.

Генеро: часопис за феминистичку теорију и студије културе је часопис који Центар за женске студије објављује заједно са Центром за студије рода и политике на Факултету политичких наука у Београду. У периоду од од 2002. до 2007. године објављено је 11 бројева часописа *Генеро*, а главне уреднице биле су Биљана Дојчиновић и Јелисавета Благојевић. Основна идеја уредница била је да *Генеро* објављује пре свега текстове домаћих аутора, односно ауторки. Нова идеја уредница била је да у часопису буду заступљени радови студенткиња и студената заинтересованих за одређене теме. У периоду од 2008. до 2011. године часопис није излазио због недостатка финансијских средстава. Крајем 2010. године Центар за женске студије доноси одлуку о поновном покретању часописа, а главна и одговорна уредница је Даша Духачек. Часопис излази једном годишње и објављује научне чланке из области феминистичке теорије, науке, културе и теорије уметности.

Часопис *Про Фемина* је покренут 1994. године, а први број је објављен на прелазу из 1994. у 1995. годину. Престао је да излази 2011. године. *Про Фемина* је формирана као специјалан часопис за женску културу и књижевност. Оснивачице и уреднице часописа биле су Светлана Слапшак, Радмила Лазић, Дубравка Ђурић и Љиљана Ђурић, а издавач Радио Б92. Часопис се бавио историјом феминизма, женском књижевношћу, затим критиком, есејистиком и преводилаштвом. „Уреднице су се усредсредиле

на песникиње, прозаисткиње и критичарке које су се бавиле оном врстом писања која је доминантна књижевна култура.”⁴ Назив *Про Фемина* преузет је из једне песме америчке песникиње Керолајн Кајзер и упућује на чињеницу да је реч о часопису који даје предност женама које се баве књижевношћу. Уреднице часописа основале су и књижевну награду „Биљана Јовановић“ за необјављени рукопис и награду *Про Фемина* за објављену књигу. Идеја је била да се скрене пажња на значајан рад књижевница.⁵

Књиженство – онлајн часопис

Часопис *Књиженство* је електронски часопис и излази једном годишње. Назив часописа, као и пројекта „Књиженство“, јесте стара реч за књижевност која својим пореклом спаја стару књижевност и женско стваралаштво. Издавач је Филолошки факултет Универзитета у Београду, а главни уредник Биљана Дојчиновић. Покренут је 2011. године у оквиру истраживачког пројекта „Књиженство, теорија и историја женске књижевности на српском језику до 1915. године“ који финансира Министарство просвете и науке Републике Србије.

Часопис је тематски посвећен женској култури и стваралаштву. Обухвата истраживања „лепе књижевности, есејистике, дневника, мемоара, књижевне, позоришне и друге критике, различитих уметничких пракси, на пример плеса, сведочанства о хуманитарном и педагошком раду женских друштава...”⁶

Овај електронски часопис је повезан са дигиталном базом података која обухвата биографске и библиографске податке о стваралаштву књижевница од средњег века до 1915. године. Најважнији део су библиографски подаци у које спадају како монографске публикације, тако и чланци ауторки током и након њиховог живота. Дигитална база часописа *Књиженство* ушла је у првих пет база које формирају европску платформу за дигитално истраживање о женској књижевности.

Садржај женских и феминистичких часописа у Србији после завршетка Другог светског рата пружа информације о променама у друштву, историји књижевности и култури. Женски часописи су постепено мењали садржину, тако да се од рубрика о модним садржајима са запада и практичних саветодаваца у кризним и штедљивим временима, у *Базару* и *Практичној жени*, дошло до политички активне жене. Женски часописи су несумњиво

дали посебну боју епохи и историји српске културе у другој половини XX века.

Гордана Ивковић, Славица Младеновић
Народна библиотека „Стеван Сремац“, Ниш

1 Андријана Ристић, „Модна штампа у Србији у XX веку“. У: *Зборник бр.11*, Београд, Музеј примењене уметности, 2015, стр. 7-17. Доступно на: https://www.mpu.rs/zbornik/pdf/zbornik_11/3.pdf

2 https://sr.wikipedia.org sr-ec/Политика_Базар.

3 Неда Тодоровић, *Медијски третман књиге*, Београд, Народна библиотека Србије, 2011, стр. 99.

4 Јелена Лалатовић, „Женски активизам и женско стваралаштво – стратегије преживљавања у роману *Равнојежа* Светлане Слапшак и часопису *Pro Femina*“. У: *Књиженство, часопис за студије књижевности, рода и културе*, 2017, бр.7. Текст је доступан на интернет адреси: <http://www.knjizenstvo.rs/magazine.php?text>.

5 Dubravka Đurić, *Platforma časopisa „Profemina“*, Beograd, Fakultet za medije i komunikacije Univerziteta Singidunum, 2018. Dostupno na: http://doi.fil.bg.ac.rs/pdf/eb_book/2018/femjis/femjis-2018-ch11.pdf.

6 <http://www.knjizenstvo.rs/magazine.php>.

ДО БОЉЕ ЛЕКТИРЕ РАЗГОВОРМ И УВАЖАВАЊЕМ МИШЉЕЊА УЧЕНИКА

*Увођење у лектиру дела из савремене књижевности
и издавање превазиђених дела – први корак у реформи курикулума*

Тема броја *Крајујевачког читалишта* је лектира, инспиративна и интригантна подједнако за професоре, књижевнике, методичаре, педагошке саветнике, ресорно министарство, разне комисије и, на крају, оне којима је и намењена – ученике. Последња дешавања (изостављање збирке *Трајим йомиловање* Десанке Максимовић из наставног програма за трећи и четврти разред гимназије, *Прољећа* Ивана Галеба Владана Деснице, романа послератног обновљеног модернизма и других канонских писаца) још више актуелизују и проблематизују реформу школског програма. Сви се слажу да застарели и преоптерећени програми, са испољеним дефицитом дела из савремене књижевности не представљају примамљив избор за ученике који похађају школу у XXI веку. Много тога се променило у нашој земљи и региону, од географије, економије и историје до граница... Променило се и однос деце и младих према читању и књизи..., а у лектури – мало тога. Свеprisутном опадању интересовања младих за читањем требало би додати изазове са којима се суочавају данашње тзв. ЗЕД и инстант генерације: дигитални медији савремених комуникација и брзина којом се долази до инфор-

мација узимају данак писмености, уводећи колоквијални говор у свакодневицу. Језик се „квари“, а недовољно или потпуно нечитање сужава ионако осиромашен речник ученика и не доприноси развоју говора и језичке културе. Притом, тешко је остварити равнотежу између промовисања читања (понекад било чега и по сваку цену) са читањем квалитетног штива. О лектури смо разговарали са др Вељком Брборићем, редовним професором методике на Филолошком факултету у Београду, дугогодишњим председником Друштва за српски језик и једним од аутора истраживања „Шта читају средњошколци“ које је обављено пре више од једне деценије. Нажалост, ни данас се није много тога променило – проблеми су остали исти, као и реакције на покушаје реформисања програма.

ЧИТАЛИШТЕ: *Колико је лектира важна у образовном циклусу? Какав је њен утицај на ученике, тачније колико доприноси развоју њиховне културе и писмености?*

ВЕЉКО БРБОРИЋ: Лектира је веома значајна у образовању, значајна је и за сваког појединца. Списак лектире чине најважнија и најбоља дела домаће

и светске књижевности, она је репрезент писане речи, она је колективно памћење и велика културна творевина. Утицај лектире на ученике је неуједначен, неки је доживљавају као муку и терет, неки као задовољство и ширење сазнајних видика, али нам свима помаже да наша култура изражавања буде боља, да се боље изражавамо и када пишемо и када говоримо. У школи обрађујемо све књижевне родове и врсте и на тај начин директно видимо свеукупни литерарни потенцијал и свакако ћемо нешто од тога преузети. Шири се лексички фонд, али се и богати језички израз сваког појединца.

Колико су сѝари наѝавни ѝланови срѝкој језика и књижевности у Србији? Да ли они ѝраѝе ѝромене у друшѝву, ѝиме и ѝенерација које се данас образују?

Наставни планови и програми у Србији су временски, повремено се осавремењавају и допуњају. Искрено речено, ту и нема места за велике и нагле промене. У настави језика (граматике) нема се шта променити, што не значи да се не може поправити. У настави књижевности се повремено „склањају“ нека књижевна дела и уместо њих „убацују“ нова. То је и логично и очекивано. Ни ту није било превеликих промена, али је свакако било освежавања. Многа дела су нека врста канона и ту се не може превише добити променом. Један део тих промена пратио је промене у друштву, овде у првом реду мислим на ангажовану књижевност и она је, добрим делом, склоњена из наших програма. Истовремено је направљен извештај „отклон“ према књижевности наших ранијих република, данас самосталних држава. Нека дела су из бивших република задржана, али је нормално и да су нека дела склоњена. Дакле, праћене су промене у друштву, али не бих са сигурношћу могао рећи да је то било довољно. Мислим да бисмо могли оснажити савремену књижевност, посебно код дела по избору.

Шѝа мислиѝе о слободи избора лекѝира која је даѝа наѝавницима и ученицима у основним школама: од 11 дела која су у доѝунском избору, ѝребало би одабраѝи ѝри, највише ѝеѝи?

Ја мислим да се у првом реду мора знати основна лектира и да се мора имати јасан списак обавезних дела и основне литературе и да то буде у целој Србији. Дакле, добар део наставе мора бити апсолутно идентичан, мислим да је то негде 80–90%. Други део лектире може бити по избору, дакле, може бити различит (факултативан) и ту не видим било какав проблем. Ученици и наставници треба да имају слободу у једном делу наставног процеса. Нека изаберу три од једанаест дела, али та изабрана дела су онда обавезна. Такав приступ је потпу-

но оправдан. На крају, школа мора имати слободу, али је добро да слобода има ограничења. Мислим да бисмо тако поправили читање. Како да не прочитате дело које сте сами изабрали? Убеђен сам у оправданост оваквог приступа.

Колико је ѝроѝрам чѝтања лекѝије захѝеван, ако се има у виду број наѝавних ѝредмета (народних у средњој школи)?

Наша лектира, нарочито у средњој школи, је захтевна, може се рећи и нереална. Тога су свесни и наставници и ученици, а и просветне власти. Наиме, она је по квантитету наслеђена из ранијег периода. Тада су ученици имали мање предмета, мање других садржаја и изазова, па је читање било „бежање“ од досаде. То се сада променило. Дан и даље траје 24 сата, ученици исто или више времена проводе у школи, морају да спавају, једу, путују до школе као и раније генерације. То је свима познато. Ипак, стигло је ново време, околности су се промениле. Данас сваки наш средњошколац неколико сати сваког дана проводи у „дружењу“ са рачунаром и телефоном, то је реалност и ту су читање и лектира били жртвовани и погодни за нове садржаје. Односно, уместо читања време је преусмерено на интернет и друштвене мреже. То није само код нас, тако је и у Европи и у целом свету, то је општепознато и то није тајна.

Колико начин обраде лекѝије има уѝицаја на чѝтање ученика? Званичници Министарства ѝросвете износили су сѝав да од ѝрофесора срѝкој језика и књижевности зависи како и колико ће ѝриближити лекѝиру ученицима и ѝиме их моѝивисаѝи да више чѝтају. („Најважнији је начин на који наѝавник ѝумачи одређено књижевно дело. Све може бити сѝаромодно или инѝтересантно.“) Шѝа Ви мислиѝе о ѝоме?

Наш познати методичар Милија Николић је поодавно рекао да је задатак наставника језика и књижевности да ученицима „омили књигу“. Добра анализа књижевних дела је истовремено и мотивација за читање, али остаје и објашњење да је читање лепа активност и да је „нездрав“ завршити средњу школу, а да се притом не прочитају најважнија дела наше и светске књижевности. И ово се решава дијалогом, а не претњама и задовољавањем форме. Сигуран сам да су ученици за отворен разговор о овој важној теми. Наша настава пати од стереотипа и мишљења књижевних критичара и књижевних историчара. У тумачењу дела мора бити више места за ученичка мишљења и више простора за изношење различитих ставова. Важно је мишљење ученика, па и када се коси са устаљеним мишљењем.

Да ли се, можда, ѝревише очекује од ѝрофесора који се, ѝоред нечиѝања ученика, боре и са ко-

ришћењем онлајн пречица (сајтови за пречицавање лектура, филмови)?

Професори језика и књижевности нису проблем, јер да је то проблем – он би био брзо решен. Различити изводи, филмови и деривати озбиљних књижевних дела не могу бити замена за читање. Дело које се налази на списку лектуре захтева читање и разговор о делу. Ако дело није прочитано, нема ваљане анализе и то је свима јасно. Реч је односу форме и садржаја, садржај не сме бити жртвован.

Како се, по Вашем мишљењу, може превазићи проблем звани лектура, јачије, како се сасвим обавезне лектуре може ускладити са жељама нових генерација и, не мање битним, квалитетом обавезног читања?

То је озбиљан проблем, а проблеми постоје да би се решавали и да би били решени. Моја сазнања говоре да ученици најчешће немају замерке на избор дела, већ кажу да немају довољно времена. Дакле, неопходан је отворен разговор просветних власти, наставника и ученика. Сигуран сам да има дела која би могла бити склоњена из наставног програма. Можда је решење да се један број склони, да не буду замењена новим и да за читање и ваљану анализу остане више времена. Мора се уважити и мишљење ученика. Ипак, постоје дела која нису и не могу бити спорна. То свима мора бити јасно и то ће ученици лако разумети.

Имају ли професори/библиотекари механизме да утичу на избор књига за читање и да ученицима препоручују кориснију и сврсисходнију литературу?

Убеђен сам да професори и библиотекари могу и морају утицати на наше ученике. Истина, они то не могу решити сами. То је задатак образовног система у целини, породице и окружења ученика, али и медија и целокупног друштва. Реч је о великом и озбиљном проблему и он може бити решен, односно стање може бити поправљено само заједничком одговорном акцијом, а не појединачним покушајима и ситним интервенцијама. Наставници и библиотекари, просветне власти и медији заједнички могу утицати на литерарни укус наших ученика, то је и њихова обавеза. Морамо помоћи средњошколцима да се дистанцирају од лоше литературе и од лоших културних и забавних садржаја. То није лако, али се не смемо препустити стихији. Садашњи ученици ће брзо одрасти и старији им понешто дугују.

Вељко Брборић
Филолошки факултет, Београд

(Разговор водила: Гордана Вучковић)

REFORME LEKTIRE U REGIJI – BEZ JASNE VIZIJE UZ ZAOKRET UDESNO

O lektiri i čitanju, praksama obrade i reformama kurikuluma u zemljama ex-YU

Ујавности се доста често, и то на готово истоветан начин, понављају „скандали“ vezani за lektiru. Najčešće se šira javnost uzbuni kada se počnu sprovoditi reforme, koje se uglavnom svode na izmjene popisa djela koja ulaze u obavezni ili prošireni spisak lektire. Nakon što ta tema nakratko dospije u medije, vrlo brzo se zaboravi. Državni organi ministarstava obrazovanja onda sprovedu reforme reformi, sve dok taj čini se, začarani krug opet ne počne iz početka.

Ovaj tekst predstavlja izbor iz serije razgovora koji su vođeni 2019. godine i objavljeni na portalu Mini Bookvica¹, podstaknuti tadašnjim slučajem u Hrvatskoj,

koji je u međuvremenu, tj. do prvog sljedećeg „skandala“, zaboravljen. Kako su to i ovdašnji mediji senzacionalistički prenijeli, javnost se uznemirila na vijest da je iz popisa obavezne lektire isključen *Dnevnik Ane Frank*. Taj se podatak nije pokazao u potpunosti tačnim, jer, kako je organizacija Forum za slobodu odgoja istražila, *Dnevnik* se najkasnije od 2006. godine nije nalazio među obaveznim lektirama za osmi razred osnovne škole, ali je bio među 33 preporučene knjige, od kojih profesorke i profesori biraju šest. U tom trenutku, kada je popis lektire opet postao medijska vijest na nivou regije, spisak preporučene literature još uvijek nije bio

objavljen². Od februara do juna redom su se smjenjivali događaji koji se kao obrazac mogu prepoznati u svim našim sredinama. Prvo, burna reakcija na odluke Ministarstva koje nisu bile u skladu sa preporukama radne grupe. Potom, pritisak javnosti koji je rezultirao time da Ministarstvo pošalje anketu nastavnom i bibliotečkom osoblju³, objavljivanje rezultata u aprilu⁴. I konačno, reakcije konzervativnih struja na uključivanje savremene književnosti u izborne spiskove⁵.

Ovakvi slučajevi su česti, a čak se i u regionalnim medijima nalazi prostora za njihovo praćenje. S druge strane, taj prostor se gotovo nikada ne koristi za članke o kulturnim i književnim razmjenama između djece, o uspješnim međusobnim posjetama i saradnjama književnica i književnika za djecu i mlade, o knjigama koje nalaze put do mlađih generacija nezavisno od državnih i političkih granica.

Djeca čitaju ono što im je zanimljivo i bez potrebe da ih se na to tjera i ograničava spiskovima, ali nažalost, bivaju uskraćena i za znanja koja su im neophodna. Umjesto da im književnost u školi služi kao neka vrsta orijentira kako da se snađu među ogromnom književnom (i šire, multimedijalnom) produkcijom koja im je dostupna, prepušteni su različitim, i to često problematičnim i desnim ideologijama.

Zato smo okupile sagovornice iz različitih zemalja regije, s ciljem da se pokrije prostor nekadašnje Jugoslavije, kako bi se međusobno uporedile prakse obrazovnih reformi vezanih za izbor djela za lektiru. Sagovornicama su postavljena pitanja kakvi su popisi literature sada – šta od književnih djela u njih ulazi, a šta *bi trebalo* da bude više zastupljeno, koliko su prisutna djela koja su napisale književnice, ima li u lektiri djela savremene književnosti i ako ih ima koliko su zastupljena.

O lektiri koja se čita u zemljama ex-YU i reformama kurikulumu razgovarali smo sa Jasnom Kovo, magistricom književnosti i istraživačicom kulturnih i medijskih politika (BiH), Ksenijom Rakočević, magistricom nauke o književnosti (CG), Koranom Serdarević, gimnazijskom profesoricom i spisateljicom (HR), Vesnom Mojsovom Čepiševskom, profesorkom Filološkog fakulteta „Blaže Koneski“ (SM) i Jelenom Stefanović, profesorkom i borkinjom za uvođenje drugačije perspektive u obrazovanje (SRB). Sve sagovornice odgovarale su na ista pitanja.

Koliko su puta posljednjih godina pominjane ili sprovedene reforme, ili čak pominjane, ali ne i dovršene? Ili je u pitanju dug proces stalnog pregovaranja između predstavnika i predstavnica struke, s jedne strane i Ministarstva, s druge?

Jasna Kovo (BiH): Tokom (pret)prošle godine, u Kantonu Sarajevo je započet pristup kurikularnoj reformi, po kojoj bi, navodno, naglasak bio na ishodima učenja, liberalizaciji nastavnog sistema i većoj slobodi

nastavnika i nastavnica u kreiranju nastavnog sadržaja. O tome dokle se stiglo s ovim procesom šira javnost i nema toliko informacija, a vjerovatno ni sama struka. Također, pitanje je i da li će kurikularna reforma promijeniti stanje nabolje ili nagore.

Na nivou Federacije BiH, u kojoj djeluje deset kantona, pokrenuta je reforma obrazovnog sistema još 2003. godine. Cilj takve reforme je, između ostalog, bio i uvođenje devetogodišnje osnovne škole, te usklađivanje planova i programa za svaku nastavnu oblast. Politika izbora i kreiranja udžbenika i čitanke za jezik i književnost pokazala se također politički i ideološki problematičnom (pogledati više u knjizi *Školokrećina – Nacionalizam u bošnjačkim, hrvatskim i srpskim čitankama* Nenada Veličkovića). Tako je omogućeno da se štampaju i koriste čitanke s nizom grešaka – od materijalnih do faktičkih, o čemu sama struka nije sigurno ni dovoljno informisana, niti je u stanju adekvatno odgovoriti na ovakve propuste. Akademski struka, koja bi morala ili mogla više odgovoriti na kvalitet sadržaja književnosti, uglavnom je nezainteresirana za ove procese ili se stavlja u službu određenih politika. Osim profesora Nenada Veličkovića s Odsjeka za književnosti naroda BiH u Sarajevu, koji je pisao upravo o odnosu nacionalnih ideologija i književnih tumačenja, te kroz časopis *Školegijum* pratio kako se kreiraju obrazovne politike, nisam upoznata da je iko drugi adekvatno pristupio ovom problemu.

Profesori i profesorice, odnosno nastavnici i nastavnice književnosti i jezika, ucijenjeni su šutnjom, uslijed egzistencijalne nesigurnosti, a djelomično i zbog nezainteresovanosti. Međutim, ukoliko se ikada povede ozbiljna reforma nastavnih sadržaja književnosti, ona će nužno morati krenuti i iz obrazovnog (pod)sistema, a ne samo s katedri za nacionalne književnosti. Komentari prosvjetnih radnika i radnica, iskustva iz prakse, kao i usmjerenja ka tome šta zaista ne funkcioniše u nastavi, ključni su za bilo kakvo ozbiljno promišljanje promjena. Također, reforma književnih silabusa ne može proći bez promišljanja postojeće sprege između jezičkih i književnih politika.

U Kantonu Sarajevo, u kojem se donedavno nastavni predmet imenovao kao bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost, pod pritiskom određenog dijela akademske struke i Ministarstva za obrazovanje, nauku i mlade, roditeljima je ponuđena mogućnost da se izjasne za jednu od tri opcije: Bosanski jezik i književnost ili Hrvatski jezik i književnost ili Srpski jezik i književnost, ili za četvrtu, Bosanski jezik i književnost/Hrvatski jezik i književnost/Srpski jezik i književnost. Dolaškom nove ministricе pitanje je nakratko zamrznuto, te se nastavni predmet zove Bosanski jezik i književnost, Hrvatski jezik i književnost, Srpski jezik i književnost. Apsurdno je i pokušati rastumačiti „višeslojnost“ po-

nuđenih izbora za imenovanje, a sasvim je jasno da je politički i ideološki cilj dovršiti nacionalne politike upravo tamo gdje su najosjetljivije. Ukoliko se tako što i dogodi, pitanje je da li će se kreirati novi udžbenici ili čitanke, koji će se autori preferirati u odnosu na postojeći izbor, te kakva će književna povijest preovladati u ovom pristupu.

S druge strane, u drugim dijelovima zemlje se uglavnom provode istovjetne nacionalne politike, izučavaju se srpski jezik i književnost, hrvatski jezik i književnost ili bosanski jezik i književnost. Na primjer, u Republici Srpskoj je potpuno politički problematizirano i onemogućeno da djeca bošnjačkih povratnika izučavaju predmet pod nazivom Bosanski jezik i književnost, te se insistira na imenovanju jezika bošnjačkog naroda. Kakva god sljedeća reforma bude aktualizirana, ona bi morala početi od razmišljanja o integrativnom planu i programu, ako je takvo što više moguće, ili barem staviti akcenat na kvaliteti prilikom izbora i izučavanja književnih djela, razvoju kritičkog mišljenja na časovima književnosti, ishodima učenja, kao i na korelaciju među predmetima.

Ksenija Rakočević (CG): Reforme su sprovedene gotovo svaki put kada su najavljene. Doduše, problem je u tome što se tim reformama suštinski nijesu unosila značajna poboljšanja. Takav je slučaj sa posljednjom reformom iz 2017. godine kada promjena u suštini nije ni bilo. U osnovi naših reformi stoji ugledanje (da se poslužimo eufemizmima) na neke druge zemlje i inkorporiranje tih ideja u crnogorski sistem, bez neke detaljnije razrade ili prilagođavanja našem kontekstu. Kada govorimo o konsultovanju struke, to možemo obilježiti kao jedan od glavnih problema. Naime, čak i u ovome se mnogo više konsultuje politika nego struka, pa oni nepodobni, iako sposobni, ne bivaju pitani, što dovodi do ozbiljnih problema.

Korana Serdarević (HR): Proces je započeo kao cjelovita kurikularna reforma, pod vodstvom Borisa Jokića, prije četiri godine. Nakon što je Jokić, zajedno sa članovima svoje ekspertne skupine, odustao zbog uplitanja politike u rad koji je prepustio stručnjacima, hrvatski je narod izašao na ulice, a to je zaista, ako nije u pitanju nogomet, neosporno važan znak. Htjeli smo reformu obrazovanja i ona je postala politički imperativ, odnosno igra za skupljanje političkih bodova.

Od tada do danas, objavljeno je sedam nacrtu kurikuluma hrvatskog jezika (ovaj službeno objavljen u *Narodnim novinama* je sedmi). Nakon tolikog rada stručnjaka, ne znamo tko je napisao posljednju verziju. Članice stručne radne skupine tvrde da one nisu i da je dokument predan „institucijama“, no Učiteljski fakultet i Kroatistika Filozofskog fakulteta navodno nisu dobili priliku, tako da je nepoznato tko je i zašto dovršio baš ovakav dokument. Trebali bismo opet na ulice (ovoga

puta da bismo zaustavili reformu koja to nije i tražili da se utrošeni novac objasni, a fotelje isprazne), ali sad smo već potpuno izigrani i rezignirani i sumnjam da ćemo imati snage.

Vesna Mojsova Čepiševska (SM): Skoro čitavih deset godina lektira je ostala netaknuta. Međutim, u proleće 2013. godine započela je ozbiljnija inicijativa Kancelarije za razvoj pri Ministarstvu obrazovanja i nauke za reviziju lektire od drugog do devetog razreda. Na tome je radila posebna komisija sastavljena od stručnih lica koja su se profesionalno bavila izučavanjem književnosti i posebno književnošću za decu i mlade, koja je napravila predlog programa lektire.

U njemu je, pored poznatih imena i naslova kako iz makedonske, tako i svetske književnosti za decu, ova komisija ponudila i nove naslove. Trebalo je da se oni, po čitljivosti i prihvatljivosti, mere sa onima koji su već etablirani, poput sledećih naslova: *Zoki Poki* ili *Markove devojke* Olivera Nikolove, *Kasni-porasti* Petra M. Andreevskog, *Šećerne bajke* Slavka Janevskog, *Veliki i mali* Boška Smakoskog, *Spomenka i Marta* Gorjana Petrovskog, ali i sa *Pipi duga čarapa* Astrid Lidgren ili *Pinokio* Karla Kolodija, *Mali princ* Antoana de Sent-Egziperija. U ovaj revidirani spisak lektire uključen je i posljednji dobitnik nagrade „Vančo Nikoleski“ koju dodeljuje Udruženje pisaca Makedonije.

Svakako, ovde se ponuda ne završava. Budućim čitaocima i čitateljicama je data mogućnost da zajedno sa svojim nastavnicima i nastavnicama, osim svetskih i makedonskih klasika, uključe i neke od novijih naslova makedonskih autora i autorki, kao što su *Zlatna jabuka* i *druge bajke* Hrista Petreskog ili *Hoću knjigu* Aleksandra Kujundžiskog koja je prevedena/prepevana na šest manjinskih jezika RS Makedonije (albanski, turski, srpski, romski, vlaški/aromunski i bosanski), a od 2016. godine i na još četiri druga (slovenački, hrvatski, crnogorski i nemački).

Međutim, bilo je potrebno da od 2013. prođe još nekoliko godina i predloga popisa, i konačno je pre nekoliko dana izašao najnoviji predlog lektire za osnovnoškolsko obrazovanje koji će početi da se primenjuje od školske 2019–2020. godine. To je zato što svaka vlast, s vremena na vreme, mora nešto da uradi i očigledno je došao red na lektiru za decu!

Jelena Stefanović (SRB): To je zaista teško reći, 2003. zaustavljena je velika, sveobuhvatna reforma obrazovanja, ali su se neki tokovi implementirali i kasnije. Što se tiče programa, promene su uvek bile *kozmetičke*, neki nastavni sadržaji bi bili izbačeni, ili prebačeni u dopunski izbor, a neki dodati.

Međutim, trenutno je u toku kurikularna reforma, do sada su promenjeni programi za I i V razred OŠ i za prvi razred gimnazije, tako što se insistira da nastava, odnosno učenje bude usmereno na ishode umesto na

sadržaje, u skladu sa tim imaju i novi naziv: programi nastave i učenja.

Sa druge strane, sadržaji su, uprkos deklarativnoj usmerenosti na ishode, dosledno navedeni u kurikulu i mogućnost izbora drugih sadržaja ne postoji (mogu se birati samo oni sa predložene liste), što je paradoksalno. Inače, program za gimnazije nije menjan od 1992. godine, kako tvrdi Dejana Milijić Subić, koja rukovodi Centrom za razvoj programa i udžbenika u Zavodu za unapređivanje obrazovanja i vaspitanja.

Koliko su u popisu lektire zastupljene autorke i koje su među njima posebno vidljive?

Jasna Kovo (BiH): S obzirom na pretpostavljenu pristup izučavanju nacionalnih književnih kanona, skoro 90% uključenih djela su napisali muškarci, dok su žene kao autorice zastupljene u procentualno neznatnom broju. U čitanke osnovnih škola, ovisno o razredu, uvrštene su dvije do četiri autorice, od kojih su posebno vidljive spisateljice poput Isidore Sekulić i Vesne Parun, dok savremenih autorki gotovo da nema. Zanimljivo je da se kroz lektiru radi *Ruža* (prvi i drugi dio) Nure Bazdulj Hubijar, autorke čija su djela visokotiražna i prodavana, a koja na više nivoa perpetuiraju i rodno problematične uloge, kao i trivialnost žanra. Također, izostanak, kao i nevidljivost feminističke kritike, dodatno ukazuju na marginalnost ženskog stvaralaštva. Kontinuirano se ukazivalo na manjkavosti nacionalnih programa, ali nikada nije u dovoljnoj mjeri izvršen pritisak da se, pored kanonski prepoznatih autorica, uključe i savremene domaće, regionalne i svjetske autorke.

Ksenija Rakočević (CG): U crnogorskoj kulturi, koja se modeluje kao izuzetno patrijarhalna, izgrađena na jasno definisanim pravilima i stegama, ni književnost nije pošteđena muškog principa. U tom smislu, vjekovima unazad tek pokoje žensko ime se uopšte pojavljivalo među muškim autorima. Stoga je zastupljenost žena spisateljica u lektirama bila minorna (nećemo pogriješiti ako kažemo da ih gotovo nije ni bilo).

S druge strane, spisateljice van granica Crne Gore, mogle su se naći u lektirama, doduše, ukoliko sagledamo o kojem broju se radi, u odnosu na muške kolege, jasno je uočljivo da je riječ o znatno manjem broju. Posljednjih godina, usljed nametanja principa pozitivne diskriminacije (a i promjena u pogledu pojavljivanja ženskih glasova na crnogorskoj književnoj sceni) u lektiru počinju ulaziti i spisateljice iz Crne Gore, poput Blage Žurić i Dragane Kršenković Brković.

U segmentu žena spisateljica koje ne pripadaju crnogorskoj književnosti, situacija ostaje otprilike ista kao što je bila ranije, sa personalnim promjenama (npr. Desanka Maksimović više nije u crnogorskim lektirama, dok ulazi Blaga Žurić). Aktuelni spisak za lektiru u osnovnoj školi trenutno podrazumijeva čitanje teksta sedam spisateljica: Johana Špiri, Sunčana Škrinjarić,

Blaga Žurić, Ivana Brlić Mažuranić, Selma Lagerlef, Bo-siljka Pušić i Džozo Rouling, naspram 41 pisca muškog roda.

Vesna Mojsova Čepiževska (SM): Svakako da u popisu lektire ima i knjiga koje su napisale autorke, ali nisu uvrštene po principu samo zato što su žene, već zato što su njihova dela dragocena i dobra (razigrana) za razvijanje čitalačkog ukusa dece.

Dakle, sa po dve knjige, zastupljene su: Olivera Nikolova i Jadranka Vladova, kao i Slavka Maneva, Olivera Korvezirova, Jagoda Mahajlovska Georgieva, Biljana Stankovska, Nina Anastasova Škrinjarić, Jadranka Klisarova.

Korana Serdarević (HR): U kurikulumu koji je star dvadesetak godina, po kojem radim otkako radim (i po kojem sam se obrazovala), situacija je ovakva: dok u osnovnoškolskom obrazovanju ima preko 30 autorica, na gimnazijskom popisu ostaju samo dvije, obje u prvom razredu. Možda se ovdje može zaključiti da žene pišu za djecu, dok ozbiljna književnost traži ozbiljne pisce, no vjerovat ćemo da je to samo zato što je na popisu kanon, a kanon je muški. Može se, dakle, pretpostaviti da je najpoznatija žena na popisu Ivana Brlić Mažuranić. Zagorke, primjerice, na tom popisu uopće nema, iako je kroz povijest definitivno najčitaniji hrvatski pisac/spisateljica. Na novom popisu – koji više ne sadrži popis predloženih djela za osnovnu školu – žena ima toliko da izgleda kao da su statistička pogreška.

U osnovnoj, od 13 autora imamo dvije žene (Ivana Brlić Mažuranić je jedna), a u popisu od preko 100 predloženih autora za gimnazije – navedene su Vesna Parun, Sylvia Plath i Virginia Woolf. U popisu obaveznih ih, naravno, nema. Možemo se i ovdje tješiti da se radi o kanonu i da gotovo nema živih ljudi, ali gotovo sam sigurna da znam, unutar 100 imena, preko tri žene koje tu zaslužuju biti.

Jelena Stefanović (SRB): U I i II razredu OŠ nema dopunskog izbora, a u III i IV izbor je slobodan, nije navedena lista.

U programu za OŠ posebno je vidljiva Desanka Maksimović, a i Grozdana Olujić se pojavljuje u nekoliko razreda.

U gimnaziji je odnos autorki i autora još nepovoljniji – u programu za prvi razred zastupljena je samo Jelfimija, ali se u slobodnom izboru nalazi i Svetlana Velmar Janković. U drugom razredu uopšte nema autorki. U trećem su Isidora Sekulić i Desanka Maksimović, a u četvrtom Desanka Maksimović, s tim što se u okviru izbora savremene svjetske lirike XX veka navode Cvetajeva i Ahmatova, a u izboru književnih kritika i eseja Isidora Sekulić.

Moglo bi se reći da su D. Maksimović, G. Olujić i I. Sekulić jedine vidljive autorke u srpskom obrazovanju,

ali jedino D. Maksimović dostiže status muških kanonskih pisaca.

Da li je zastupljena savremena strana, domaća i/ili regionalna književnost?

Jasna Kovo (BiH): Nažalost, savremena književnost skoro da nikako nije uključena u silabuse. Izučavaju se važni nacionalni pisci, uglavnom muškarci, a prema dostupnom silabusu za književnost u osnovnim školama u Sarajevu, npr. u devetom razredu, od savremenih pisaca jedino su zastupljeni Miljenko Jergović s djelom Ruta Tannenbaum i odlomak iz romana *Istanbul, grad sjećanja* turskog nobelovca Orhana Pamuka.

Korana Serdarević (HR): Nema. Na popisu su tri živuća hrvatska autora ukupno, gdje bi bilo mjesta za tuđe žive ljude.

Jelena Stefanović (SRB): Savremena književnost minimalno je zastupljena. U osnovnoj školi nisu zastupljene ni savremena strana ni regionalna književnost. U novim programima za I i V razred pojavili/e su se neki/e savremeni/e domaći/e autori/ke, kao što su npr. Vesna Čorović Butrić, Peđa Trajković, Igor Kolarov i Ivana Nešić. To ne važi za ostale razrede.

U gimnaziji nije zastupljena savremena strana, domaća i/ili regionalna književnost.

Jesu li kurikulumi otvoreni ili potpuno zatvoreni? Da li postoji mogućnost da se neko djelo bira sa šireg spiska?

Jasna Kovo (BiH): Kurikulumi su ograničeni na ponuđeni izbor djela. Na primjer, ukoliko je ponuđeno dvanaest do trinaest lektirnih naslova, nastavnik ili nastavnica može izabrati osam ili devet koje će realizirati u jednoj školskoj godini.

Ksenija Rakočević (CG): Aktuelni program u Crnoj Gori pripada onima koji po definiciji pripadaju programu otvorenog tipa, što podrazumijeva da, osim spiska predloženih tekstova, nastavnici i nastavnice imaju mogućnost da i sami, u dogovoru sa djecom, zajednicom i roditeljima dogovore kojim tekstovima će se baviti. Mogućnost ovakvog izbora iznosi 20%.

Vesna Mojsova Čepiševska (SM): Postoji namera da se kurikulumi dopunjavaju i menjaju svake dve do tri godine (da se ponovo ne desi da prođe jedan jako dug period od više od 10 godina kada lektira uopšte nije dolazila na red). Najbolja novina jeste ta da je ponuđen model obavezne (2, 3 ili 4 knjige, u zavisnosti od uzrasta dece) i predlog 10 do 12 naslova izborne lektire od kojih nastavnici/e zajedno sa učenicima/ama biraju 2-3 knjige.

Korana Serdarević (HR): Kurikulum je zamišljen kao potpuno otvoren, međutim, nađu se rečenice poput: „U planiranju i programiranju ostvarivanja odgojno-obrazovnih ishoda učitelj i nastavnik može odstupati od preporučene postotne zastupljenosti pojedinoga predmetnog područja do 10%.“

Što se tiče lektire, svake godine nastavnik može birati 4-5 knjiga po vlastitom izboru (uz poštivanje određenih načela, naravno). Međutim, sumnjam da će izbori biti preširoki. Može kurikulum biti otvoren, ali mnogo je „zatvorenih“, vrlo različitih stavova unutar društva koje je eksplozivno reagiralo tijekom ovih godina na prijedloge nekih naslova, udruge su izvlačile rečenice iz suvremenih djela i nazivale ih propagiranjem pedofilije; na popisu „omraženih“ izašli su recimo Drakulić, Ferić, Ugrešić... Kako da biramo kad se birati, zapravo, ne smije? Koje će udruge braniti naše, nastavničke izbore?

Jelena Stefanović (SRB): U svakom od razreda osnovne škole (sem prvog i drugog) postoji izvesna mogućnost izbora, u trećem razredu najmanje dva, a najviše četiri dela, a u ostalim tri do pet. Takođe, u trećem i četvrtom razredu dela iz dopunskog izbora mogu se slobodno birati, dok se u starijim razredima mogu odabrati samo ona sa spiska.

U gimnaziji je kurikulum potpuno zatvoren, sem u prvom razredu gde postoji spisak (*Izborni sadržaj*), sa koga treba birati (čini mi se) osam tekstova.

Nađa Bobičić

<http://mini.bookvica.net/category/lektira/>

- 1 <http://mini.bookvica.net/category/lektira/lektira-za-21-vijek/>
- 2 <https://www.slobodnaevropa.org/a/hrvatska-dnevnik-ane-frank-lektira/29772080.html>
- 3 <https://www.tportal.hr/vijesti/clanak/doznali-smo-koliko-se-ucitelja-nastavnika-i-knjiznicara-ukljucilo-u-anketu-za-izbornu-lektiru-foto-20190307/print>
- 4 <https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/divjak-predstavila-rezultate-ankete-o-lektiri-u-skolama-jezeva-kucica-nije-medu-prvih-10-a-dnevnik-anne-frank-tek-je-7/8782733/>
- 5 <https://www.tportal.hr/kultura/clanak/gradanska-inicijativa-protiv-nepريمjerene-lektire-smetaju-im-feric-drakulic-murakami-novak-foto-20190614>

ЧИТАЊЕ ЛЕКТИРЕ КАО ШКОЛСКО ИСКУСТВО

Одраз свега што се, у културолошком смислу, у овом тренутку дешава у школи, видеће се када данашњи ученици ступе на животну сцену одраслих

Као неко навикао да углавном даје домаће задатке, мало сам затечен када сам га ја добио од редакције *Крајјевачкој читалишћу*. Притиснут временом које обележава тренутак у коме седим за рачунаром и почињем да бележим своја размишљања о школској лектури, разумем да је онима који стварају часопис који се бави књижевношћу и културом, прегаоцима „зараженим“ читањем, стало да њихова опчињеност литературом, књигом, добије размере пандемије. Пошто је рад у школи моја професија, и пошто се школовање, односно стицање знања и умења, као и формирање културолошких ставова, углавном везују за читање уџбеника и уметничких литерарних дела, логично је да о томе имам став, а част ми је да је баш мене *Читалиште* замолило да га изнесем.

Склони да о свему, па и читању домаће и школске лектире, имамо предрасуде, на прву лопту бисмо рекли да данашњи ученици мало читају. Односно, да читају мање од неких претходних генерација, посебно од оне којој ми припадамо. С обзиром да би рад у школи требало да се одвија ка трасирању циљева који се огледају у стварању стручњака који ће током целог живота унапређивати своје компетенције, у формирању и развоју критичког мишљења ученика, њихових етичких и естетичких погледа на свет и сопствени духовни развој, летимичним освртом можемо да закључимо у којој мери је образовање то успело, а у којој не. Како, шта и колико деца данас читају и уче, казују нам истраживања која спроводе разне домаће и светске организације и институције. Где се ми ту налазимо, опште је познато. Стварни квалитет онога што се данас дешава у школи, држава и сваки појединац у њој ће сазнати по томе где ће се налазити у културолошком смислу онда када данашњи ученици ступе на животну сцену одраслих. Културолошки потпорни стуб једино истичем, јер сматрам да је он предуслов за стабилност сваког другог животног аспекта, па и економског. Српски филозоф Димитрије Митриновић је то овако сублимирао: „Култура је искуство о значењу живота.“

Један од наставника је у дискусији о реализацији и квалитету наставе истакао да, осим записа о одржаном часу у дневнику, увек има бар два жива сведока да је обрадио неку наставну јединицу. По њему, то су они најбољи, најодговорнији ђаци

које има свако одељење. Мислим да се у претходним временима, а и данас, то може рећи за читање школске и домаће лектире. Књижевна дела, прописана за обраду наставним програмима, читају се све мање како се крећемо према старијим узрастима. „Свака појава има узроке који нису појаве.“ (Кант) Сигурно је да за умањење интересовања, или потпуни престанак комуникације са књигом, не можемо прстом упирати у децу. Пред нама старијима, родитељима и просветним радницима, данас је изазов за јачање наклоности деце према књизи, јер некадашње генерације нису имале за противника демона настањеног у медијима. Али, нисмо се изборили ни са оним што нас прати деценијама. То да се свака врста интересовања буди на индивидуалном нивоу, па и занимање за читање, и данас и некада, практиковали су само поједини наставници. Образовни систем, без обзира на напредак који се крије иза речи инклузија (укључивање свих), и на то да се час вреднује као успешнији ако у себи садржи елементе индивидуализације, не стимулише у довољној мери читалачки порив. Базично концептиран средином прошлог века, не уважава нити узрасне нити читалачке потребе ученика. Нека књижевна дела, програмски предвиђена за обраду у школи, као да су усмерена на супротно. Њиховим сврставањем у лектуру обавезну за читање, верујем ненамерно, реализује се циљ који није постављен у школовању деце. Сложеношћу, анахроношћу, језиком и обимом, ученике не привлаче и подстичу их да креативност исказују у избегавању обавезе да их упознају и доживе. Већина се предаје пред њима, одустаје од читања, а само они најупорнији, „оно двоје сведока“ које помиње колега, некако се изборе и могу да их штриклирају као прочитана. Наставници се, да би уопште могли да одрже предвиђени час лектире, довијају на различите начине. Неки интуитивно примењују савет израелског педагога Семјуела Беналала: „Варајте систем у интересу деце!“ Фотографирају делове књижевних дела. Тако обезбеђују да сваки ученик пред собом има бар неколико страница актуелне књиге из лектире. Указују им на шта треба да обрате пажњу, подстичу дискусију на основу делова које читају ученицима на часу. Некада се праве да не примењују да су задато дело неки од ученика сондирали у скраћеној верзији која је пронађена на интернету. А да се

други, у жељи да учествују у покренутој расправи, ослањају на филм који је сниман према њему. Било би занимљиво спровести истраживање, а колико ми је познато, оно до сада није обављено, које би показало колико се ученика након тако одржаног часа, накнадно, када то више није био школски задатак, у неком тренутку вратило делу које је током наставе тек наслутило. Познато ми је ово: да су деца, која су од учитеља и наставника, од родитеља, некада под утицајем вршњака или од свих њих заједно, подстицана на читање онога што их занима, постајали људи којима је живот незамислив без књижевне литературе. Тако усмеравањем, класике су прочитали, или их читају, онда када су осетили да је за то време. Када су, ширећи свој читалачки опус, добили унутрашњи знак, позив, да одређено дело остави траг у њиховом животу. Овај начин, примењиван тамо где се, свешћу, знањем и храброшћу наставника, наставни програм модификује, или где не постоји обавеза да се примењује, требало би и школа да уврсти као методу стварања човека коме

је читање интринзична потреба. Омогућити свим наставницима, не само онима који предају матерњи језик и књижевност, да се ослоне на оно што знају о сваком ученику, да слушају шта им ученици, директно или индиректно, говоре о себи, и на основу тога да заједно са њима пројектују читалачке задатке. Наравно, ту сваки наставник мора да буде изузетно вешт и да отклони екстремно лош утицај које оцена и оцењивање имају на укупно понашање ученика, па и на то како и шта читају.

Негујући педагошки оптимизам и веру да се број читалаца може увећавати, а бојазан да је читалачка „пандемија“ једна од утопистичких идеја којима сам такође склон, за крај ове скромне рефлексije о лектури и читању, цитирао бих Умберта Ека. Он каже: „Све што знамо, или нам је неко рекао, или смо прочитали.“

Горан Јоксимовић

ПРОЉЕЋА У ЗИМСКОЈ ХИБЕРНАЦИЈИ

*Хоће ли се, за неколико ситиљећа, ња и за самих неколико деценија,
људи још увијек пријати на нашим данашњим сунцима?*

(Владан Десница)

Признајем да сам бурно реаговао на вест која се пронела друштвеним мрежама да су, између осталих, Десанка Максимовић и Владан Десница, добили другачији (а ја бих рекао – понижавајући) статус у образовном систему Републике Србије. Признајем и то да се нисам забринуо за Десанку, јер је њено дело дубоко заживело у овом језику и култури, јер за њу знају и они који ништа од ње нису прочитали или су заборавили оно што су давно прочитали или чули.

Бојим се да овде није реч о реформском курсу овдашњег образовања, потрази за фамозним „духом епохе“, већ да је ствар, као и обично, приземнија него што мислимо. Са капитализмом се до крајности оголила улога фаланги писаца уџбеника, рецензената, издавача и трговаца школском лектиром, па је често мењање школског програма еквивалентно производњи некавалитетне одеће или обуће, јер ником није стало до квалитета, већ до профита.

Међутим, са Владаном Десницом је сасвим другачија ситуација. Зато сам његов „изборни“ статус у нашим средњим школама примио и као личну увреду.

Не теши ме чињеница да он ништа бољи статус нема ни у образовном систему Републике Хрватске.

Зашто?

Из више разлога.

Један од њих је и његово порекло. Далматински Србин из чувене породице, образован, модеран, доследан, госпар ван кланова и партијског кишобрана.

У свакој прилици истичем да су бар тројица Срба пореклом са простора данашње Хрватске оставили неизбрисив траг у српској књижевности: Сава Мркаљ, Симо Матавуљ и Владан Десница. Бар њих тројица! Где су они данас? Помиње ли их ико? Како и колико?

Додатни проблем отвара питање о интенцијама овдашњег образовног система и његове потраге за делима која ће бити „у духу епохе“.

Да ли он жели да прикрије или заобиђе помен (а камоли да га брани) српског културног простора?

Ако се скрајне или елеминише постојање стваралаца и њихових дела са простора који су шири од територије данашње Републике Србије, значи да смо пристали на његово недопустиво редуковање, а оно за последицу има и негирање постојања припадника српског народа на тим просторима.

Следеће питање које ова „образовна“ интенција покреће јесте статус западне варијанте српског језика, а тиме и дела која су на њему написана. Да ли би се и ње требало стидети или је напрасно препустити другима или забораву?

За њим следи логично потпитање: да ли ћемо се, одрицањем од књижевних дела која представљају заједничко наслеђе јужнословенских народа, некоме умилити или, пак, „олакшати“ образовање будућим генерацијама?

Поготово – хоћемо ли се лишити Десничиног књижевног дела због његове језичке „нечистоће“, јер подсетимо, овдашњим језичким чистунцима једнако смета Десничин језик као што је, својевремено, парао уши исто таквим језичким пуританцима у Хрватској.

И, коначно, да ли ћемо, опет у намери да младим нараштајима упростимо школовање, лишити

их свих дела која су сложена по својој језичкој и тематској структури, укратко – делима модерним по свим књижевним параметрима?

И, на крају, увек сам био на страни усамљеника у култури, и не само нашој, онима који су припадали свима баш зато што изричито не припадају никоме до краја и у потупности. Не заборавимо да је Владан Десница још за живота трпео и као резултат имао „до крај спроведену дискриминацију и потпуну сегрегацију *via facti* од свих друштвених и јавних манифестација нашег културног живота...“ Цитиране речи су његове.

Треба подсетити да Десница у Србији никад није прихваћен онолико колико то заслужује уметничка вредност његовог дела. Залуд су напори појединаца да га учине, ако не „нашим“, а оно бар „и нашим“.

То је судбина писаца пореклом са границе па, ако хоћете, и моја сопствена.

И да не буде забуне, у овом случају ништа не губи дело Владана Деснице. Остаће изабрани – за изабране!

Пре ће бити да ће највише изгубити генерације које долазе, а због којих се, наводно, све ово ради.

Мирко Демич

Народна библиотека „Вук Караџић“, Крагујевац

LEKTIRA BI TREBALA RAZVITI SPOSOBNOST ČITANJA KNJIGA S RAZUMIJEVANJEM

*Nonsens je kad priče književnika iz Hrvatske čitaju
kao lektiru srednjoškolci u Danskoj, ali ne i djeca u Hrvatskoj*

Nemam mnogo toga reći o lektiri, a ono što imam nije nimalo originalno. Još manje sam primjeren za meritorno mišljenje, jer sam i sam bio od onih učenika koji su – doduše – uredno pročitali sve što se u školi tražilo, ali je to bio manji dio onoga što sam tada čitao i bilo mi je manje važno naspram knjiga koje sam izabirao. Kad sam koje desetljeće kasnije i sam postao književnik, mogućnost da se ono što sam napisao nađe u školskoj lektiri djelovala mi je i djeluje i dalje – odbojno. Naime, kako vidim vlastitu književnost, primjerenije joj je da je čitaju oni koji markiraju s nastave nego odlikaši, štreberi. Nije slučajno da sam jedinu književnu nagradu dobio za prvu objavljenu knjigu, kad me je još malo tko znao. Nakon toga, kroz pet decenija i nakon dvadesetak objavljenih knjiga koje su sve bile dobro primljene i od kritike i od publike, nisam dobio niti jednu književnu nagradu... Neke moje priče su uvrštene u srednjoškolsku lektiru u Danskoj, ali ne

i u Hrvatskoj, a u Srbiji mi već četrdesetak godina ne uspijeva objaviti knjigu.

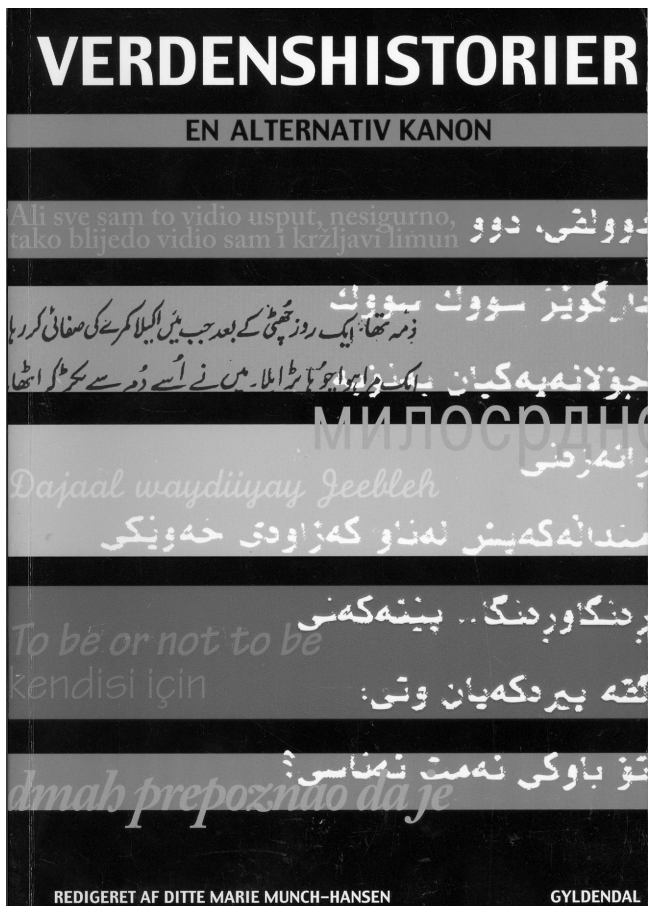
Lektira bi, po meni, prvenstveno trebala razviti sposobnost čitanja dugih tekstova (knjiga) s razumijevanjem, eventualno razviti ljubav prema čitanju, čita-lacke navike, a tek na posljednjem mjestu – i to zapravo neobavezno – usadila neka saznanja iz opće kulture.

Gledana sama za sebe, lektira, tj. izbor lektirnih naslova, može se kretati između dviju krajnosti. Loš, slab, neodgovarajući, promašen izbor očigledan je sam po sebi, iako može biti tvrdokorno neiskorjenjiv zahvaljujući prevazi interesnih, ideoloških ili/i diletantskih pedagoških krugova. Nasuprot tome, dobrih, kompetentnih, plodonosnih izbora može biti mnoštvo, moguće je da među njima nije moguće reći koji je bolji.

Dvije okolnosti izravno djeluju na karakter i učinkovitost lektire, kao čekić i nakovanj između kojih se našla, a sve zajedno je oblikovano onim što je Edgar Moren nazvao „Duh vremena“.

Prva okolnost koja izravno djeluje na školsku lektiru je sama škola. O potrebi za reformom školstva govori se na našim prostorima već više desetljeća, i to s pravom. Uz i mimo svih pomaka, škola je i dalje suštinski zadržala austrougarski model razreda s klupama, pločom i predavanjima s katedre. Koliko god da se svijet u međuvremenu promijenio. Nije da nije bilo pokušaja, ostrašćeno se raspravljalo, izmjenjivali su se bubotci i lomila koplja, a napredak kao da je slijedio ono „dva koraka naprijed, jedan ili dva nazad“, promjene su u nekim elementima bile dobrodošle, a u drugima štetne, sve zajedno ima sličnosti s Potemkinovim selima. Ipak, u svakoj generaciji mnogo pojedinaca prođu kroz takvo školovanje i kasnije ostvare značajne stručne, društvene i druge uspjehe, jedino što je diskutabilno jesu li to uspjeli zahvaljujući školovanju ili usprkos njemu, a kamoli kakav bi učinak bio da je školovanje bilo drugačije.

Paradoksalno, najveći izgledi za korjenitu reformu školskog sistema ukazali su se upravo ovih dana izbijanjem epidemije. Borba protiv pošasti je pokazala da mnogo toga što se smatralo neupitnim može biti radikalno drugačije. Uz nešto pameti i malo sreće prazne školske zgrade bi mogle biti rasadišta nove obrazovno-odgojne prakse, kad se učenici jednoga lijepoga dana u njih vrata, a te promjene bi mogle/morale neizbježno zahvatiti i lektiru.

STJERNEN

UNDER VORES FØDDER

KROATISK, BOSNISK OG SERBISK LITTERATUR

D A N S K L Æ R E R F O R E N I N G E N

Kako nije problem lektira nego škola, dokle god škola ostane temeljno neizmjenjena biti će onih koji će uočavati da lektira nije savršena, da je daleko od savršene ili da je katastrofalna. Takvi će je htjeti promijeniti. Uz njih će postojati i neki drugi koji će smatrati da mogu drugačije, na neke treće načine, to jest – na svaki način bolje, a postojati će i neki četvrti koji će biti uvjereni da ne treba ništa mijenjati. I tako će biti dok se škola zaista ne osuvremeni.

Druga okolnost koja se često previđa, pa time i zanemaruje, organizacija je izdavaštva: način kako je ono unutar sebe ustrojeno i kako djeluje unutar društva. Premda smo mi u Hrvatskoj skloni (utemeljeno) knjižarsko-izdavačku situaciju u Srbiji sagledavati kao gotovo neusporedivo življu, životniju i bolju, za književnost povoljniju, izdavaštvo u obje susjedne države pati od istih boljaka (premda u drugačijoj mjeri). Previše se poštuju stari mentalni koncepti i zastarjeli recepti koji se pokušavaju primijeniti u novim okolnostima, pa činjenica da je to ponekad uspješno prikriva neostvarenu mogućnost da bi na drugi način bilo uspješnije. Svojevremeno sam sakupljao podatke o izdavaštvu u svijetu. Domaći izdavači sanjaju o poslovnim uspjesima na lokalnom terenu, kakvi su *Harry Potter*, *50 nijansi sive* ili neki slični naslovi ostvarili na svjetskom. Pritom zanemaruju da su takvi uspjesi – koliko god da

ih ima – ipak izuzetak i u svjetskim razmjerima, a da se prvenstveno mogu zahvaliti logističkoj podršci i uložnim sredstvima o kakvim i kolikim domaći izdavači ne mogu ni sanjati. Uspješna izdavačka firma na Zapadu osniva poslovanje na tome da joj otprilike osamdeset posto tiskanih primjeraka knjiga godišnje otpada na mali broj klasičnih, provjerenih naslova objavljenih u velikim nakladama, među kojima i lektirni, te recentnijih koji su se uspjeli ukorijeniti u opću kulturu, tipa *Prohujalo s vihorom*, *Starac i more* i *Strah od letenja*. Uz njih ide dvadesetak posto tiskanih primjeraka na koje otpada osamdesetak posto naslova u malim tiražama (iako često u luksuznoj opremi), uglavnom novih i neprovjerenih.

Zdravo izdavaštvo se osniva na provjerenim, uhođanim naslovima, po kojima je Srbija nedostižno izmakla Hrvatskoj, ali i jedna i druga odviše robuju fetišizmu novoga, bez kritičkog sagledavanja što je to uopće novo. Lektira je, po definiciji, provjereno vrijedno štivo, a izdavaštvo fascinirano „novim“, do sada je vidjelo lektiru gotovo isključivo kao priliku da nešto relativno sigurno ušćari zahvaljujući zahtjevima institucionaliziranog obrazovnog sistema. Na sve to su se pojavile nove tehnologije umnažanja i distribuiranja tekstova, a aktualna borba protiv pandemije vjerojatno će kao popratni učinak/kolateralnu žrtvu imati potpuni nestanak novinarstva na papiru. Slično bi moglo zahvatiti i izdavaštvo knjiga, uz bojazan da će oni koji ranije nisu razumijevali do kraja što rade, u novim okolnostima ostati prepušteni jedino metodi nasumičnih pokušaja i pogrešaka. Izdavaštvo koje fetišizira „novo“, što god to značilo, izmiče tepih pod nogama lektiri kao književnom korpusu s kojim su upoznati uglavnom svi/velika većina stanovništva nekog društva, te opće slaganje prema porukama i vrijednostima te literature djeluje kao kohezivni društveni faktor, kako bi se danas popularno reklo – kao element identiteta.

Usporedimo li školsku lektiru i tekuću, aktualnu literarnu produkciju sa smokvama, jedno su sušene, a drugo svježe smokve. Rješenje je da učenici, kao i oni koji su ostavili školovanje odavno iza sebe, uživaju u jednome i drugome.

Pero Kvesić¹

1 Književnik, novinar, urednik, blogger. Rođen je 1950. godine u Zagrebu. Diplomirao sociologiju i filozofiju. Autor je više romana, zbirki pesama i priča

КАКО И КОЛИКО ХОЛАНЂАНИ ЧИТАЈУ ДЕЦИ

У Холандији читање и забава иду заједно, руку под руку

Када смо се, пре нешто више од осам месеци, паковали за пресељење у Холандију, од двадесет кутија у које смо спаковали и пробрали читав дотадашњи живот, бар четири заузимае су књиге за децу. Била сам одлучна да ту пажљиво скупљам и за мене емотивно вредну колекцију сликовница понесем и пренесем нетакнуту, одбијајући да се одрекнем чак и наслова који су били условљени тренутним интересовањима мога сина и на чији квалитет и нисам најпоноснија. Осим емотивне неурачунљивости, постојали су за ту одлуку још неки ваљани разлози. Та мала шарена библиотека, сачињена од неколико стотина наслова, причала је причу баш својом целовитошћу и јединственошћу. Причу о једном одрастању, о интересовањима, знањима, успоменама једног дечака. И његове млађе сестре, која у том изобиљу књига ужива свим чулима, још несвесна њихове вредности.

Иако се књижевношћу бавим професионално, свет књига за децу откривала сам од момента када сам постала мама – неспретно, интуитивно, путем покушаја и погрешака, на тежи начин. Стога сам, препознавши потребу родитеља за читањем деци и повезавши се са многима који су у том настојању на сличном путу као и ја, пре скоро седам година започела блог о родитељству и одрастању, који су, у почетку стидљиво, а касније врло директно и конкретно – преузеле управо рецензије књига за децу. Тај потез ми је с временом отворио комуникацију с многим издавачима, пружио приступ многим издањима, укључио ме у многе кампање, промоције, до мене довео прве вести и дао ми прилично јасну слику о томе какав је однос издавача у Србији према овом сегменту књижевности.

Пресељење у Холандију за мене као мајку је подразумевало стрепњу и страхове по многим питањима, али никада и том да ли ће нам деца познавати и српски језик и владати њиме. Књиге сам наставила да купујем и наручујем чак и из иностранства, негујући ту љубав и страст којом су за читање књига моја деца везала нашу близину, загрљај, пажњу, присутност, фокусираност, заједничке шале, анегдоте, теме за дискусију и учење. Сливковнице су наставиле да буду познатост и сигурност у несигурном и непознатом свету, и за њих, али и за мене.

Полазак нашег старијег сина у школу је дошао изненада, непланирано и на њега смо у сваком смислу били неприпремљени. У Холандији деца у школу

крећу са 4 године и наш малени шестогодишњак је требало да крене правац у трећи разред из онога што ми у Србији још нисмо ни предшколским системом сматрали. Читав тај процес и стрес у великој мери нам је олакшао холандски једноставан приступ свету и животу, а посебно образовању, те њихова снажна потреба за повезаношћу родитеља и школе путем учесталог и активног волонтирања. Случајно или не, мој први волонтерски задатак у школи био је уређивање школске библиотеке. Књиге у библиотеци стоје на располагању свима у ходнику, библиотекар не постоји. Књиге су обележене одређеним бојама и на тај начин подељене према читалачким узрастима, од љубичасте – за најнижи, до црвене за највиши узраст. Деца су слободна да се сама послуже књигама које желе, уз једину обавезу да своје име и назив књиге упишу на, у ту сврху истакнут, папир на зиду. Нема званичности, нема процедура. Свака учионица има и такозвани „мекани кутак“, ушушкан јастуцима у углу који је окружен поличицама за књиге. Деца увек могу, када осете потребу, да се изолију, осаме, и прелистају или прочитају оно што их занима.

Првог јануара 2015. године у Холандији је представљен нови члан Закона о библиотекама, којим се као једна од пет главних функција библиотека установљава промовисање читања и системски организован увод у рано читање. Међутим, то за Холанђане није ништа ново. Годишама уназад библиотеке и књижаре у уској су међусобној сарадњи са школским установама у заједничком циљу промовисања читања. С тим циљем је установљено неколико националних програма, од којих је можда најтранспарентнија Недеља књиге за децу, покренута још далеке 1955. године. Ове године је ова недеља у школи мог сина обележена на више начина, а деци и наставницима омиљени је био дан у пицамама, када су сви у школу дошли у удобним кућним папучама и пицамама, са омиљеним плишаним играчкама, и дан су провели на удобним јастуцима и душецима на поду, слушајући омиљене приче које су им читали наставници, али и популарни аутори књига за децу. Један дан посветили су омиљеним књигама, па је свако дете од куће у школу могло понети најдражу сликовницу и представити је осталима.

Фондацију за читање је холандска влада организовала још 1988. године, од када је, финансира-

на од стране Министарства образовања, културе и науке, задужена за промовисање читања код деце, са посебним нагласком на обезбеђивање потребних услова да сва деца и млади имају окружење које је стимулативно за развој њихових читалачких потреба, интересовања и компетенција.

Још један програм од значаја је национални програм који има за циљ промовисање читања и професионални приступ промовисању читања у основним и средњим школама унапређењем сарадње између школе и јавних библиотека, као и формирањем висококвалитетних библиотека у оквиру школа. Библиотеке и школе сарађују на унапређењу језичких вештина и писмености деце узраста од 4 до 18 година. То се постиже неговањем љубави према читању, али и слушању прича, како у школи тако и код куће, јер се развој ових наклоности сматра заједничком одговорношћу школе и породице. Како то у пракси изгледа?

У Холандији постоји једна јако лепа пракса да родитељи децу доводе у вртиће и школе око пола сата пре почетка наставе и да често време до почетка радног дана проведу у учионицама, играјући се са својом децом, или чешће – читајући им. Свака тема која се у предшколском (који похађа моја ћерка) или школском програму (по коме учи мој син) обрађује, пропраћена је пажљиво одабраним, видно истакнутим и лако доступним књигама одговарајуће тематике, које можете користити у школи, или понети кући и након коришћења вратити.

Посебно лепа је и свакодневна рутина у вртићу моје ћерке да дан започну поздравном песмом,

кратким вежбицама за размрдавање и – књигом. Васпитачице бирају књиге у складу с темом која је актуелна тог месеца, водећи рачуна да на посебној табли истакну нове речи и важне појмове које треба повезати и запамтити. Родитељи такође у брошури с планом активности и идејама за рад од куће добијају увек и списак књига које на најбољи начин употпуњују тему о којој ће у наредном периоду бити реч. Књиге се могу позајмити из вртића или купити за личну библиотеку.

У последњих петнаестак година традиција у Холандији су Национални дани читања наглас (Nationale Voorleesdagen). Током ових дана холандске јавне личности, укључујући политичаре, градоначелнике, ТВ лица, ватрогасце и остале, читају наглас за децу. Избор књиге углавном је препуштен библиотекарима. Током ових дана изабрана књига је на распродаји по специјално ниским ценама и може се наћи у посебном малом формату у свим књижарама. Још девет других књига су тих дана у центру пажње, што укупно чини „десет величанствених“ – препоручених књига за наредну годину. На овај начин се подиже свест о важности раног читања. Холанђани су врло свесни тога колико су промоција и заступљеност читања важни за функционално друштво.

Однос према раном читању и свесни, организован и системски приступ промовисању књиге за децу можда се најбоље огледа управо у излозима амстердамских библиотека крај којих смо, до сада, углавном пролазили. Велики стаклени зидови први

су показатељ отворености и приступачности холандских библиотека. Пространи кафеи, кутак за играње за децу, окружен, наравно, књигама, мноштво магазина, жива, а опет тако опуштена и лежерна атмосфера, просто вас позивају да свратите, макар на шољицу добре кафе и књигу „с ногу“. С друге стране, шаренило плаката приповеда о једном потпуно паралелном, али ништа мање динамичном и живом животу ових храмова књижевности. На њима су брижно исписани програми читања књига за децу од најранијег, бебећег узраста па све до малених школараца. Оваква окупљања део су редовног програма, врло су честа, одржавају се на холандском и на енглеском језику и веома су посећена. Слични програми читања деци, организовани тематски, на разним језицима, или разврстани по узрастима чести су и у књижарама.

Холанђани су, чини се, одавно схватили важност умрежавања и повезивања најважнијих образовних институција и оне јединице на коју често заборављамо – породице. Али, ништа од свега званичног и великог што холандска влада већ деценијама уназад спроводи са циљем промоције читања књижевности за децу не би имало ни сврху ни тако добре резултате да Холанђани нису у први план ставили оно најважније – читање и забава иду руку под руку. Отуда отвореност библиотека, и школских и градских, и физичка и психичка јер нема намргођених библиотекара да испод ока меркају и осуђују наше изборе. Отуда слобода избора, окруженост књигама на сваком кораку. Отуда додворавање најмлађима спајањем игара, приказа луткицама, организовање читалачких дружења.

Отуда читалачки ћошкови и мекани јастуци који маме да се ушушкате с добром књигом. Отуда истинска заинтересованост учитеља и васпитача и њихове наизглед неформалне препоруке књига које ласкају дејој посебности и интересовањима. Уместо морања – слобода, уместо обавезе – знатижеља, уместо навике – љубав. Млади читачи се не стварају у школским клупама, већ у загрљајима својих родитеља. Док у мирисном крилу познати глас оживљава добро познате јунаке, а малени прстић боцка страницу по страницу.

Са полица холандских књижара и библиотека смеше нам се многе познате корице, добро знани ликови књига које смо толико пута читали на српском језику, са мало измењеним насловима, преведеним на холандски. Можда је реч о ситници, али осећај да деца са различитих крајева света, из другачијих култура, језика и традиције деле ову врсту искуства – велика је утеха. Мојој деци је ово сазнање извор радости, олакшања, прилика за заједничке теме и простор за лакше споразумевање са вршњацима из Холандије. За мене та спознаја значи и уверење да јесмо део света, део глобалног читалачког искуства и да постоји простор за напредак и побољшање који ћемо, надам се, искористити.

Јасмина Каџински
www.carapice.com

ДА БИ ПИСАО, ТАЈ КОЈИ ПИШЕ МОРА ДА ВОЛИ, А ДА БИ ВОЛЕО – МОРА ДА СХВАТИ

Мој љас Глуји, Џон Фанте (Београд, ЛОМ, 2018)

Неправедно занемарени амерички писац Џон Фанте рођен је 1909. године у Колораду, у породици италијанских досељеника. Почео је да пише 1929. и убрзо прешао у Лос Анђелес, где је остао до краја живота.

У периоду од 1936. до 1938. настаје трилогија о Артуру Бандинију која га је прославила: *Чекај до њролећа Бандини*, *Пуџ за Лос Анђелес* и *Уџи-џај љрах*. Био је писац испред свог времена који је својим романом *Пуџ за Лос Анђелес* дао књижевну постмодерну пре постмодерне. У готово свим романима Фанте приповеда о себи, без обзира како се главни лик зове. У његовом кратком опусу издваја се аутобиографски роман *Пуна живоџа*. Главни лик романа је његова жена Џојс са којом је имао четворо деце. У њему се чак и имена ликова подударују са стварношћу. У роману *Брајсџиво лозе* главни јунак је Ник Фанте, остарели отац Артура Бандинија, добар, али груб, најплеменитији грађевинар у Фантеовој прози. Свој последњи роман са ликом Артура Бандинија под називом *Снови са Бункер Хила*, слепи Фанте успео је да издиктира својој жени Џојс. Постхумно је објављена збирка кратких прича *Вино младосџи* и роман крајње необичног назива *Мој љас Глуји*.

Није случајно Џон Фанте највише истицани узор прослављеног Чарлса Буковског. Одликује га једноставан, духовит, умерено саркастичан стил. Осећања директно следи речима, не оставља им времена да се заодену у фразу. Он је писац који за добром причом није трагао, једноставно се сагнуо и подигао је, погледао низ улицу, кроз прозор породичне куће. Читаоцу је сваком реченицом успео да пренесе своју стваралачку грозницу, страх, глад, љубав и бес. Од свих Фантеових дела једино које је штампано из пишчеве заоставштине и постало једно од најчитанијих је роман *Мој љас Глуји*. У периоду када га је слава већ стигла, појављује се ова књига која потврђује Фантеову максиму да треба писати за потомство, а не за славу.

Радња романа одвија се крајем шездесетих година у Фантеовом дому. Дело прати породични живот у декаденцији, нарушен однос са већ одраслом децом и женом од које се отуђује. У таквим околностима човек и пас постају најбољи пријатељи. Осипање породичног живота јасан је показатељ утицаја капитализма који увелико почиње да мрви основну јединицу друштва.

Главни лик Молисе је писац сценарија који све ређе проналази задовољство у раду, али и свакодневном животу. Све док једне кишне ноћи у свом дворишту не пронађе огромног пса (жалосну звер суморне медвеђе њушке) коме даје име Глупи. Управо тај пас постаје компензација за све, у међувремену изгубљене љубави и поновно враћање детињству и слободи за којом главни јунак чезне.

Од уводних до завршних страница романа незадовољство главног лика је градуирано кроз честе унутрашње монологе: „Нерешиво и најосновније питање мог живота опет је почело да ме прогања. Шта ког ђавола радим на овој бедној планети? Педесет и пет година, због овога? Апсурд? Колико је до Рима? Дванаест сати? И Напуљ је леп. Зар је ово крај мог живота, у кући у облику слова У на рту Дјум? Да не поверујеш. Бог се шалио са мном.”

Породични дом доживљава као место које би радо напустио да може јер све у тој кући изгледало је баш као што није било, тј. вила једног успешног писца. На брак од двадесет пет година осврће се као на време које га је огрубело и отуђило од вољене жене. Мирис слободе доносили су једино таласи океана којима је желео да се препусти. Маштарио је о врећи за спавање и приколицу, уместо о брачном кревету. А борбени пас кога решава да задржи, начинио је његов животни круг поново једноставним. У тренуцима кад се осећа напуштеним од свих, он је за њега био ту, жив и дружељубив.

Стваралачка криза којој Молисе подлеже последица је одсуства љубави унутар породице и све мањег разумевања за лоше животне изборе његове већ одрасле деце. И како сам наводи: „Није чудо што сам разумевао своје псе, а не своју децу. Није чудо што нисам више могао да окончах ниједан роман. Да би писао, тај који пише мора да воли, а да би волео мора да схвати.”

Чарлс Буковски највише је допринео прештампавању и популаризацији Фантеових дела. Док није случајно подигао Фантеову књигу са библиотечке полице, сматрао је да је живот боље студирати на улицама и бокс-мечевима. Онда је једна књига „писана за потомство“, а не због славе, у токовима америчке књижевности, успела да промени све.

Ана Урошевић Сџевановић

Народна библџотека „Вук Караџић“, Крајујевац

КРАГУЈЕВАЦ ЂУРИ ЈАКШИЋУ

У Крагујевцу је 9. јуна 2020. г. отворена кућа Ђуре Јакшића чију су изградњу финансирани Град Крагујевац и Влада Швајцарске преко Регионалне агенције за развој Шумадије и Поморавља. Укупна вредност мултифункционалног објекта површине 360 квадратних метара је 35 милиона динара.

Нови објекат подигнут је у Карађорђевој улици, на месту где је до пре неколико година стајала полуразрушена кућа у којој је Ђура Јакшић, док је радио као учитељ начертанија – „цртања, краснописа и геометриског цртања” у крагујевачкој Гимназији (октобар 1863–фебруар 1865), живео као подстанар.

У приземљу се налази галерија са репродукцијама слика Ђуре Јакшића, коју ће за изложбе, књижевне вечери и друге уметничке садржаје користити Народна библиотека „Вук Караџић”, док је у подруму вински хаб намењен за промоције, презентације и дегустације вина и ракија, винарија и дестилерија са подручја Шумадије. Реализацијом овог пројекта уметници су добили место за окупљање и одржавање програма, с једне стране, а са друге је остварен синергички спој страсти – књижевности, сликарства и вина, једног од највећих лиричара српског романтизма и сликара XIX века.

Кућу је, свечаном беседом, отворио академик Миро Вуксановић.

ЈЕДИНАЦ У СРПСКОЈ КУЛТУРИ

Нико се од песника српског романтизма није исповедао и поверавао као Ђура Јакшић. Певао је о себи, свом животу и интимном доживљају света. Његово дело је родољубно, елегично и жестоко, често до последње капље искренности, каткад неодмерено и разбарушено, свему упркос, себи на штету, са доследним расипањем велике обдарености. Исто тако, нико као Јакшић у свом уметничком нараштају, али и изван генерацијских ознака, није се истовремено исказивао на четири начина – као песник, драмски писац, приповедач и сликар – увек у букету дарова који су удружени, природно сједињени и убедљиви. Зато је Ђура Јакшић јединац у српској култури.

Међутим, није негован као што се јединци пазе у породичном заклону. У наставцима је кажњаван, свуда, почевши од Српске Црње, где је у свештеничкој фамилији рођен, где је и сада његова прва кућа у чијем се дворишту сваког пролећа окупљају песници и сликари. Тамо су му и младалачки радови, у цркви, читав низ икона на зидовима. Једна икона је на три места ножем прободена чим је у храм унета. Тако увек бива у сусрету неуких људи и уметника који су с њима одрасли. У сталним неспоразумима био је Ђура Јакшић и у Бечкереку, Сегедину, Темишвару, Пешти, Бечу, Минхену и другде док је започињао и остављао школовање за трговца,

сликара или учитеља, с очевим прекором што није пристао да га у парохији наследи. Ђура је рано предосетио да му је одређено да са осталима из исте родословне лозе створи нешто више и трајније. Знали су учени Јакшићи из Српске Црње да је Српска за њих, а Црња за непросвећене.

Одаљио се Ђура Јакшић од банатских пешчара и ветрова, у Београду добио папир о намештењу, кренуо пешке, у опанцима, с непознатим људима, путовао петнаестак дана и стигао да у маленој школи учи четири ђака, у Црној Реци, у срезу вражегрмском, најпре у Подгорцу, потом у Сумраковцу, крај реке Злот. У страху од тако скупљених назива, од тишине међу боровима и „сурог стења” где човека „сопствено мицање плаши”, у приповетки је записао:

„Кад дубље загазиш у ту пустошну самоћу, чујеш како човек јауче...”

Бежао је у прошлост, састављао епске спевове, сликао портрете Немањића, Милоша, Марка, кнеза Лазара..., а Црни Вељко га гађао каменицама кад му се учинило да се гледа с његовом кћери која се звала Неда. Није се Ђури Јакшићу дало ни пред крај живота, онамо, у београдској Скадарлији, где је очувана његова друга кућа, у којој је, са само четрдесет и шест година, измучен туберкулозом и мучки изударан, издахнуо на рукама омиљеног лекара и песни-

ка Змаја. У суседној радњи остао је дужан двадесет гроша, а држави двадесет дана затвора. Није имао ништа, јер је отаџбини дао све.

Отимање недаћама и дуговима пратило је и све његове шумадијске године док је предавао сабирање и читање, краснопис и цртање. Тако и у Сабанти, где је обновљени манастир Липар, под чијим именом се дозивају песник и славуји, у двопеву каквог нема у српском песништву. У Рачи је Ђура прогањан и кућен, али и свечано испраћен. Најдуже је остао у Крагујевцу, у гимназији, и становао овде, где је данас, у Карађорђевој, његова трећа кућа. Није се одржала у некадашњој скромности као што су црњанска и скадарлијска. Али, јесте подигнута као троструки споменик. Верујемо да би је тако и Ђура прихватио ако би којим случајем однекуд међу нас дошао. С радошћу би видео да су горње одаје за реч и слику, за уметност, а да су доње одаје за истину у пићу, за оно од чега није желео да се брани, можда и зато да бисмо имали сетне стихове:

Ана ѿочи, Ана служи,

Ал' за Милом срце ѿужи.

Сигурно би у данашњој прилици исказао захвалност Крагујевцу и Шумадији. Поновио би да је „само о слави, величини и слободи српској певао и говорио“, да је историјске личности свог народа у песмама, драмама, приповеткама и портретима, речју и сликом, приказивао. И опет би дизао као здравицу своје стихове о манастиру Горњаку и читао, за опомену, реченицу из писма пријатељу:

„И јунаштво је бити Србин – јер не само што се против целог осталог света мораш борити, него баш и против Србина и против себе самога.“

Тако је, овде, у Крагујевцу, писао Ђура Јакшић 12. децембра 1863, у кућерку који је заменио мали замак, отворен данас, 9. јуна 2020, а као да се ништа, осим тога, није променило.

Миро Вуксановић

ВЕСТИ МАТИЧНОГ ОДЕЉЕЊА НБКГ

УЧЕШЋЕ У РАДУ СТРУЧНИХ ОРГАНА И СТРУЧНИХ СКУПОВА

У Новом Саду – у оквиру Сајма књига и у организацији Градске библиотеке – 5. марта одржан је Форум БДС на тему „Специфичности у раду општинских библиотека“, а потом и стручна и научна конференција „Културно стваралаштво и национални идентитет“. Библиотекари су имали прилике да чују занимљива излагања стручњака из Универзитетске библиотеке у Београду, СКАИН и Библиотеке Матице српске о вештачкој интелигенцији и економским аспектима у сфери културног стваралаштва. У три радне сесије библиотекари јавних библиотека презентовали су своје виђење задате теме. Наша библиотека представила се радом „Промоција културног наслеђа кроз презентацију три ретке књиге из XVII века на латинском језику“. Татјана Јанковић и Виолета Јовичинац Петровић представиле су три најстарије књиге на латинском језику у нашој библиотеци: Хорацијева сабрана дела из 1606. године, уџбеник турског језика са речником и граматиком из 1612. и Нови завет на латинском и старогрчком из 1649. г. Ослањајући се на информационе технологије у служби промовисања културе, осим библиографско-садржинских ква-

лификатива поменутих дела, рад је, као подтему, имао полемички тон о томе да ли једино дела на матерњем језику чине културни идентитет националне заједнице или локалне средине.

НАДЗОР НАД СТРУЧНИМ РАДОМ

Током фебруара и почетком марта библиотекар Матичне службе Весна Лечић Миловановић обавила је редовни планирани надзор над стручним радом у 7 школских библиотека на градском подручју (ОШ „Мирко Јовановић“, ОШ „Радоје Домановић“, ОШ „Станислав Сремчевић“, ОШ „Милутин и Драгиња Тодоровић“, ОШ „21. октобар“, ОШ „Мома Станојловић“, ОШ „Светозар Марковић“, ОШ „Јован Поповић“, Дом ученика средњих школа).

ЕПИДЕМИЈА КОВИД 19

Након што је забележен први случај заразе вирусом корона у Србији, по препоруци мр Миљана Бјелетића, члана Градског већа за културу, 11. марта донели смо одлуку да откажемо све заказане и планиране програме, а у читаоници редукујемо број места за кориснике, уз виšekратно проветра-

вање просторија, посебно онима у којима је велика циркулација корисника. Затим је уследио Закључак Владе 05 BR 53-2561/2020: „У свим органима државне управе, Аутономне Покрајине Војводине и јединица локалне самоуправе, посебним организацијама, установама, јавним предузећима и другим организацијама којима је оснивач или већински власник Република Србија, аутономна покрајина и јединица локалне самоуправе, обуставља се рад са странкама путем непосредног контакта (шалтер и сл.).” На основу тога, 17. марта затворени су градски и сеоски огранци, односно све службе и одељења који у основном послу имају рад са корисницима. Остали послови (матична делатност, обрада, издавачка делатност, дигитализација библиотечко-информационе грађе и сви други послови који су могли да се обаве електронским путем, без директног социјалног контакта) настављени су. Корисницима који су имали специфичне упите / захтеве, одговарали смо мејлом или путем стране на Фејсбуку (подаци о грађи, скенирање). Ова ситуација нам је показала да је потребно обогачивање електронских колекција. Сву дигитализовану грађу учинили смо доступном (претежно фонд завичајне грађе), информисали и подсећали на њен садржај, препоручивали је посетиоцима сајта и Фејсбук стране. Рад са корисницима настављен је 27. априла, уз све неопходне мере предострожности: обавештења о мерама заштите, организацији при уласку у простор Библиотеке, дезинфекцију на улазу, обавезно ношење маски и рукавица, док је Град обезбедио визире, заштитне пултове, маске и рукавице за запослене. Ангажовање Библиотекарског друштва Србије, чије информације и препоруке у вези са поступањем са грађом која је била на коришћењу, радом са корисницима и др. биле су нам од великог значаја. Од 27. априла до 8. маја Библиотека је радила у једној смени, а од 11. маја комплетна мрежа одељења и огранака наставила је рад у редовном радном времену.

УНАПРЕЂЕЊЕ БИБЛИОТЕЧКЕ МРЕЖЕ

Након што смо, у сарадњи са НВО „Школа мира“ крајем прошле године започели пројекат „Крагујевац–Москва, мост културе“ и остварили прве контакте са партнерима из сродних институција Москве и Јасне Пољане – 28. маја отворили смо Руски кутак у нашој библиотеци (првобитно заказани термин 17. март отказан је због епидемије Ковид 19). У нади да ћемо једног дана имати наменски грађен објекат за библиотеку, намера нам је да благовремено направимо основу за формирање одељења које ће се бавити страним културама, као својеврсни зачетак ино-културних цен-

тара. У те сврхе, опремили смо књижни фонд који чине савремена руска издања и одабрани део из постојећег фонда стране књиге и сместили у канцеларију од 17,5м² коју смо, реорганизујући службе општих и рачуноводствених послова, ослободили. Сав књижни фонд Руског кутка прегледан је и претражив кроз електронски Кобис каталог. На дан отварања угостили смо изложбу Библиотеке града Београда „Толстој и Достојевски у српској култури“. У перспективи планирамо сарадњу са удружењима која имају програме и идеје о промовисању руске културе, развијање међународне сарадње у домени образована и учења језика. Осим најављене подршке библиотеке „Дом Лосева“, Арбат, Москва и Културно-историјског комплекса – имања Л. Н. Толстоја „Јасна Пољана“ у Јасној Пољани (у виду поклона у књигама и, засад, онлајн програма и видео-мостова), на локалном плану остварили смо прве контакте са удружењем Руса који живе у Крагујевцу „Свет“: на Дан Руске Федерације, 12. јуна, отворили смо изложбу фотографија „Русија, земља и људи“, уметничких фотографа са Урала: М. Чумкова, А. Атлас и А. Бикова.

Такође због епидемије, отварање (планирано за 9. април) Галерије у Кући Ђуре Јакшића коначно се догодило 9. јуна. Библиотека ће бити надлежна за програме (изложбе и промоције) који ће се организовати у овом простору. За почетак, осмислили смо представљање Куће Ђ. Ј. из Српске Црње и представљање свих добитника престижне песничке награде која носи име великог песника. Са жељом да не залазимо у анализу реакције јавности на изграђену кућу у спомен великом српском песнику, чињеница је да смо срећни што је Библиотека добила нов простор од 160 м² у коме ћемо моћи да организујемо квалитетне програме, имајући у виду функционалну опремљеност простора. Галерију ће водити кустос Маја Станковић, историчар уметности.

НОВ ПРОГРАМСКИ ПАКЕТ У МБС

Након вишегодишњег ишчекивања и истрајног ангажовања Одељења за матичне послове, образовање, истраживање и развој библиотечко-информационог система при Народној библиотеци Србије, и уз сарадњу са матичним службама јавних библиотека, од марта је планирано да се започне рад матичних служби у новој бази Мреже библиотека Србије. Како је епидемија Ковид 19 омела те планове, почетак је одложен за крај маја. Уз извесне текуће дораде у систему, током јуна библиотекари јавних библиотека радили су статистичке извештаје о раду својих библиотека у 2019. Анализа рада кроз овај програмски пакет је детаљна, широ-

ко информативна и термилошки усаглашена са међународним стандардима у струци (ISO 2789). Рад у бази заснован је на почетној обуци библиотекар матичних служби у Народној библиотеци Србије – из наше библиотеке обуци су присуствовали Весна Лечић Миловановић и Виолета Јовичинац Петровић. Обуку је спровела Марина Митрић, дипломирани библиотекар саветник из Одељења за матичне послове, образовање, истраживање и развој библиотечно-информационог система. У првој фази, током јуна, статистичке податке о раду уносили су библиотекар јавних библиотека, док ће од јесени у њој радити библиотекар специјалних и школских библиотека. Како је наш редовни рад прекинут због вирусне епидемије, планирана обука је одложена, уз неминовност да претходи изradi извештаја о библиотечком пословању спец. и школских библиотека, најесен. Примена новог програмског пакета дошла је након 23 године рада у бази која је током последњих година постала изразито нефункционална и несинхрона са осавремењеним радом у библиотекама Србије. Очекујемо да ће, упркос почетним недоумицама и понекад техничким несавршеностима, рад у овом дигиталном сервису допринети јасном и исцрпном увиду у свеобухватни рад, и указивати на послове и садржаје које треба појачати, осавременити, сасвим изменити или имплементирати. Савремена и унапређена електронска база података веома је значајна за НБС и библиотечно-информациони систем целе Србије јер представља први и нужан корак ка успешном пословању библиотека у савременом дигиталном окружењу.

*Виолета Јовичинац Петровић
Народна библиотека „Вук Караџић“, Крајевца*

ОДЛАЗАК У ПЕНЗИЈУ

После 42 године непрекидног рада у Народној библиотеци „Вук Караџић“ у Баточини, у фебруару 2020. отишао је у пензију наш колега Слободан Бабић Дане, самостални књижничар. Рођен је 1955. године у шумадијском селу Бадњевцу, где је започео своју каријеру (1977). Рад библиотекара је често невидљив и недовољно цењен. Али то није случај и са Данетом. Зато уместо биографије преносимо део текста којим су суграђани Данета испратили у пензију.

„Животну причу о човеку који је многим генерацијама у Баточини омогућио да живе кроз књиге, није тешко написати, јер причати о библиотеци, а

не поменути Слободана Бабића – незамисливо је. У Баточини је познат као чика Дане. Његово име је синоним за ову установу и биће увек. Волео је свој посао и радовао му се. Радо би дочекивао децу и трудио се да им усади љубав према књизи. Скоро да не постоји студент у Баточини, коме Дане није изашао у сусрет. Са њим је све било лакше.

Захвални смо Вам за радост и топле очинске речи и савете, као и за све књиге, прикупљене чланке, биографије и записе који чине богатство наше библиотеке; за стрпљивост, оданост у раду и допринос развоју културе у овом нашем малом месту. Хвала за све оно што је библиотека била и што ће остати после Вас! На новим генерацијама је да наставе Вашим путем, како би библиотека остала један од незаменљивих стубова културе у општини Баточина.

Уреднички тим сајта, захваљује се Слободану Бабићу у име свих оних који су уз њега одрастали и захваљујући њему читали и завољели библиотеку!

Срећан одлазак у пензију!

Велико хвала, чика Дане!”

<https://batocina.info/cuveni-cika-dane-bibliotekar/>

